

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

М. Г. Корабель, Ю. В. Шинкарьов

**КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА
ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНОГО
ПОКАРАННЯ**

Монографія

Харків
«Право»
2018

УДК 343.241.4

К 66

orcid.org/0000-0002-8703-7003

orcid.org/0000-0003-1173-7975

*Рекомендовано до опублікування Вченою радою юридичного факультету
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 3 від 25.04.2017 р.)*

Автори:

Корабель Марія Георгіївна – старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, кандидат юридичних наук;

Шинкарьов Юрій Вікторович – завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, кандидат юридичних наук, доцент

Рецензенти:

В. М. Трубников – професор кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор;

А. М. Яценко – професор кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Корабель М. Г.

К66 Конфіскація майна як вид кримінального покарання : монографія / М. Г. Корабель, Ю. В. Шинкарьов. – Харків : Право, 2018. – 176 с.

ISBN 978-966-937-442-4

Монографія присвячена дослідженню теоретичних і практичних проблем застосування конфіскації майна як додаткового виду покарання. Розглянуто соціально-правову обумовленість досліджуваного покарання, його місце в системі покарань України, а також особливості призначення та виконання конфіскації майна як додаткового виду покарання. З урахуванням історичного та зарубіжного досвіду автором сформовано пропозиції з удосконалення чинного кримінального законодавства шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України та вдосконалення Переліку майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами, сучасним потребам суспільства.

Для працівників суду, правоохоронних органів, кримінально-виконавчої системи, науковців, аспірантів (ад'юнктів), студентів і викладачів закладів вищої освіти юридичного профілю, а також усіх, хто цікавиться проблемами кримінального права.

УДК 343.241.4

ISBN 978-966-937-442-4

© Корабель М. Г., Шинкарьов Ю. В., 2018

© Оформлення. Видавництво «Право», 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1	
ПРАВОВА ПРИРОДА КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА ЯК ВИДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ.....	5
1.1. Поняття та зміст конфіскації майна.....	5
1.2. Історія становлення та розвитку конфіскації майна	40
1.3. Порівняльно-правова характеристика конфіскації майна в Україні та інших країнах світу	55
РОЗДІЛ 2	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА В УКРАЇНІ.....	71
2.1. Особливості призначення конфіскації майна	71
2.2. Особливості виконання конфіскації майна, як виду додаткового покарання.....	98
РОЗДІЛ 3	
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОКАРАННЯ У ВИДІ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА В УКРАЇНІ.....	115
ВИСНОВКИ	145
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	152
ДОДАТКИ.....	169

ВСТУП

В даний момент Україна долає складний і тернистий шлях реформування національного законодавства та приведення його до європейських стандартів. Цей процес обумовлює постановку нових завдань, розвиток нових напрямків кримінально-правової політики України. В цьому аспекті особливої актуальності набуває необхідність наукової розвідки правових механізмів протидії злочинності. Інститут кримінального покарання, як відомо, виступає основним і найбільш дієвим заходом державного реагування на злочини. У зв'язку із чим постає нагальне питання щодо його подальшого розвитку та удосконалення з метою збільшення його дієвості та ефективності.

Система покарань складається із дванадцяти видів покарання, що знаходяться у складних відносинах взаємозалежності та взаємозамінності і які розташовані у чітко визначеному порядку. До їх числа відноситься конфіскація майна як вид додаткового покарання, що призначається для індивідуалізації покарання та підсилення каральних, виправних та попереджувальних властивостей основного покарання.

Конфіскація майна, як вид кримінального покарання, знайшла своє втілення не тільки у вітчизняному законодавстві, а й у законодавстві зарубіжних країн, передбачена вона також і у багатьох міжнародних договорах, підписаних та ратифікованих Україною та іншими країнами світу.

Незважаючи на те, що даний вид покарання вже тривалий час передбачений законодавством про кримінальну відповідальність, багато теоретичних питань залишилося поза увагою вченої спільноти. Особливо це стосується сучасного етапу розвитку суспільних відносин, коли питання власності, матеріальних статків набуло особливого значення у суспільстві. Окрім того, цілу низку питань викликає існуюча практика призначення та виконання конфіскації майна. Фактично, дефекти нормативно-правової регламентації цього виду кримінального покарання зумовлюють правозастосовні проблеми на всіх стадіях кримінального провадження. Так, неналежне забезпечення можливої конфіскації майна на стадії досудового розслідування тягне за собою проблеми в процесі призначення та, відповідно, виконання означеного покарання; невідповідність переліку майна, на яке не може бути звернено стягнення, вимогам національного законодавства, та взагалі умовам нормального людського існування засудженого та членів його родини також викликає суттєві проблеми в процесі виконання вироку.

Саме розв'язанню теоретичних питань, пов'язаних з означеним видом покарання, дослідженню історії його становлення та розвитку, ознайомленню з досвідом зарубіжних країн і присвячена представлена на Ваш розсуд монографія.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВА ПРИРОДА КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА ЯК ВИДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

1.1. Поняття та зміст конфіскації майна

В Конституції України затверджено, що наша держава є демократичною, соціальною, правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [56, с. 2]. Суттєвою перешкодою на шляху реалізації цих гарантій є злочинність, у протидії якій значну роль відіграють покарання, різновидом яких є конфіскація майна.

Поняття «конфіскація» має бути розглянуте в науковому дослідженні для встановлення змісту покарання у вигляді конфіскації майна, аргументації доцільності збереження в системі покарання України та вивчення особливостей його застосування.

Досліджувана «конфіскація» є кримінально-правовим поняттям, що має певні ознаки, які відрізняють його від конфіскації в адміністративному та цивільному праві та входить до складу інституту покарання, що значною мірою впливає на саму дефініцію «конфіскація».

В юридичній енциклопедії зазначається, що поняття «конфіскація майна» походить від латинського «confiscatio» (дослівно – «поміщення в кошик (скарбницю) для зберігання грошей») – примусове, безоплатне вилучення у власність держави усього або частини майна, яке є особистою власністю громадянина [199, с. 285].

Також, поняття «конфіскація» визначається як додатковий вид покарання, який полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке належить засудженому на праві власності [86, с. 112].

Що стосується законодавчого визначення, то необхідно зазначити, що конфіскація передбачена в ст. 41 Конституції України: «Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом» [56, с. 8].

Кримінальний кодекс України в ст. 59 дає визначення конфіскації майна: «1. Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються.

2. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.

3. Перелік майна, що не підлягає конфіскації, визначається законом України» [53, с. 3].

Конфіскація майна як вид кримінального покарання, знайшла своє відображення не тільки у вітчизняному законодавстві, а й багатьох міжнародних договорах, підписаних та ратифікованих Україною.

Світове співтовариство приділяє значну увагу проблемам захисту права власності в протидії злочинності, відшкодування збитків заподіяних злочинами, боротьбі з організованою злочинністю та з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин та іншим проблемам XX та XXI століття. Рівень злочинності в світі

зумовлює використання конфіскації майна, як виду кримінального покарання, в багатьох міжнародних договорах та зобов'язує країни-учасниці застосовувати цей вид покарання. Доцільно розглянути поняття «конфіскації», що міститься в міжнародних договорах. Так, Конвенція Організації Об'єднаних Націй «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» (м. Відень, 20 грудня 1988 р.) містить п. f «Конфіскація», що передбачає у відповідних випадках вилучення, остаточне позбавлення власності за постановою суду або іншого компетентного органу [43, с. 1].

Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» від 16 травня 2005 року встановлює що, «Конфіскація» означає покарання або захід, призначений судом після розгляду справи стосовно злочину чи злочинів, результатом якого є остаточне позбавлення майна. [40, с. 1]

Конвенція «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» від 8 листопада 1990 року встановлює: Конфіскація – це покарання або захід, призначений судом після розгляду справи стосовно злочину чи злочинів, результатом якого є остаточне позбавлення власності [41, с. 1]. У Конвенції Організації Об'єднаних Націй «Проти транснаціональної організованої злочинності» від 15 листопада 2000 року в п. g закріплено: «Конфіскація» означає остаточне позбавлення майна за постановою суду або іншого компетентного органу [41, с. 2]. Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах (ст. 2) (м. Нью-Делі, 3 жовтня 2002 р.) встановлює, що «Конфіскація» означає будь-які заходи, що призводять до позбавлення власності [22, с. 2].

Зазначений перелік міжнародних конвенцій, підписаних та ратифікованих країнами світу та Україною зокрема, ще раз підкреслює значення конфіскації майна в міжнародному праві як ефективного засобу протидії злочинності.

Незважаючи на значне місце конфіскації майна, яке вона обіймає в структурі сучасного законодавства, не перестають вщухати наукові диспути щодо її соціальної та правової обумовленості.

М. І. Бажанов, Н. О. Гуторова, В. М. Мельникова–Крикун, І. Л. Мо-рогулова, М. І. Панов та інші вітчизняні науковці в своїх працях дійшли висновку *щодо необхідності виключення конфіскації майна з системи покарань України*. Так, Бажанов М. І. аргументує свою позицію тим, що:

а) це покарання властиве феодальному праву і праву тоталітарних держав;

б) конфіскацію майна, як вид покарання не знає цивілізоване кримінальне право;

в) воно носить чисто фіскальний характер;

г) безпідставно обмежує право приватної власності;

д) суттєво зачіпає майнові права членів сім'ї засудженого, які безвинно страждають у такому випадку [5, с. 129].

Н. О. Гуторова та М. І. Панов вважають, що конфіскація майна суперечить принципам справедливості та рівності громадян перед законом. Вони пропонують замінити конфіскацію майна штрафом у чітко встановленому розмірі [94, с. 68]. В своїй роботі В. М. Мельникова–Крикун вважає несумісним конфіскацію майна з існуванням демократичної ринково орієнтованої держави та пропонує конфісковувати тільки предмети злочину, засоби його вчинення і майно здобуто злочинним шляхом [78, с. 92].

Вважаємо доцільним розглянути вказані аргументи вчених, щодо виключення конфіскації майна з системи покарань:

– конфіскація майна, як вид покарання була властива феодальному праву і праву тоталітарних держав. Необхідно зазначити, що конфіскація майна властива і цілком цивілізованому кримінальному праву. Цей вид покарання передбачає КК Франції, КК Латвійської Республіки, які є членами ЄС, КК Республіки Білорусь та інші.

– твердження, що конфіскація майна носить чисто фіскальний характер є неправильним, оскільки конфіскація майна є засобом протидії злочинності та не має на меті збагачення держави. Зміст цього покарання полягає в обмеженні майнових прав засудженого за вчинення тяжкого та особливо тяжкого корисливого злочину [5, с. 129]. Використання конфіскації майна переслідує досягнення передбаченої ч. 2 ст. 50 КК мети покарання, а не поповнення державної

скарбниці. Якщо розглядати конфіскацію майна, як засіб поповнення державного бюджету, то кількість санкцій у КК, які б її передбачали, була б значно більшою, конфіскація була б завжди обов'язкова та відносилась до числа основних покарань. Необхідно відмітити, що конфіскація майна не єдине майнове покарання. Штраф, наприклад, передбачено в 32,2% наявних у КК санкціях, коли конфіскація майна передбачена лише у 5,8% наявних санкцій КК, але про фіскальний характер штрафу противники конфіскації майна не говорять.

– конфіскація майна безпідставно обмежує право власності. Звернемо увагу на слово «безпідставно». В тлумачному словнику воно означає необґрунтовано, невмотивовано, безґрунтовно, (позбавлено достатньої кількості даних) неслухно, (якийсь бездоказовий) довільний. Для застосування конфіскації майна має бути вагома причина, а саме вчинення тяжкого та особливо тяжкого корисливого злочину [140, с. 97]. Якщо проаналізувати статті КК, за які передбачена конфіскація майна, часто зустрічаються такі словосполучення, як «вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб», «вчинена в особливо великих розмірах або організованою групою», «вчинено особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею»; хіба ці обтяжуючі обставини можна назвати безпідставним обмеженням права власності? Юридичною ж підставою для застосування конфіскації майна, є обвинувальний вирок суду від імені держави.

– конфіскація майна суттєво зачіпає майнові права членів сім'ї засудженого. Обмеження прав і свобод інших осіб, крім засудженого, не ставиться на меті в жодному виді покарання, в тому числі й конфіскації майна. Конфіскація майна, як і будь яке інше покарання, має індивідуальний характер та застосовується до особи, яка вчинила злочин, і направлено на майно, що є власністю засудженого. Конфіскація майна членів сім'ї не допускається.

Виключення конфіскації майна, як виду кримінального покарання, з КК можливе тільки за наявності однієї із умов: а) якщо покарання суперечить міжнародному праву та/чи Конституції України; б) якщо б воно не справляє зовсім або вкрай незначний каральний вплив на засудженого і у зв'язку з цим не забезпечує досягнення мети

покарання; в) якщо винайдений менш репресивний, проте не менш ефективний або хоч і однаковий за тяжкістю, але дієвий, ніж загальна конфіскація майна, вид покарання для боротьби з корисливою злочинністю [31, с. 240]. Однак жодне з перелічених тверджень до конфіскації майна не відноситься. Міжнародні правові акти не забороняють конфіскацію майна як вид кримінального покарання, а навпаки. Про це свідчить зміст з Конвенцій, які передбачають конфіскацію майна як ефективний засіб протидії організованій злочинності.

Конфіскація майна відповідає вимогам ч. 2 ст. 50 КК, в якій передбачена мета покарання, відповідно, вона досягає карального впливу на засудженого, має значний вплив на виправлення засудженого та запобігає вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами.

Ми вважаємо за необхідне дослідити конфіскацію майна в системі покарань для встановлення специфічних ознак досліджуваного покарання та визначення її соціально-правової обумовленості.

Система покарань України передбачає вичерпний їх перелік, однак кожному виду покарання притаманні специфічні ознаки покарання, що властиві тільки йому, що і буде досліджено далі.

Вважаємо доцільним проаналізувати загальні ознаки покарання, які характерні всім видам покарання, в тому числі й конфіскації майна після чого і перейти до дослідження ознак специфічних.

1. Покарання завжди є *примусовим заходом з боку держави*. Це означає, що воно застосовується відповідним державним органом до особи, яка вчинила злочин, незалежно від її волі [120, с. 131]. Стосовно конфіскації майна, можна стверджувати, що вона, як вид додаткового покарання, є заходом державного примусу. Під час призначення цього покарання воля власника майна, що підлягає конфіскації, не враховується та її примусове виконання забезпечується державою.

2. Покарання застосовується *від імені держави за вироком суду*. Вказана ознака покарання також закріплена в ст. 124 Конституції України: «Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами... Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'яз-

ковими до виконання на всій території України» [56, с. 6]. Жоден інший державний орган не може призначити особі такий примусовий захід, як покарання. Вказана ознака покарання також закріплена в ч. 2 ст. 2 КК України і полягає в тому, що покарання може призначатися лише за вироком суду від імені держави, що надає йому публічного характеру [53, с. 1]. При призначенні конфіскації майна цей вид додаткового покарання вказується після основного покарання у вироку суду.

3. Покарання застосовується *до особи, визнаної винною* у вчиненні злочину. Це означає, що передбачені законом обмеження стосуються лише певних прав і свобод фізичної особи і що вони не повинні поширюватися на інших осіб, наприклад, на близьких родичів злочинця. Те, що покарання має особистий характер закріплено в ст. 62 Конституції України та ст. 2 КК: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [53, с. 1]. При призначенні конфіскації майна вилученню підлягає тільки майно, що є власністю засудженого, право власності інших осіб не порушується.

4. Покарання за своїм змістом полягає у передбаченому законом *обмеженні певних прав і свобод засудженого*. Залежно від конкретного виду покарання таке обмеження може стосуватися окремих особистих, майнових та інших прав і свобод людини та громадянина, передбачених Конституцією України. Саме в певних обмеженнях і виражається така властивість покарання, як кара. Кара є основною ознакою будь-якого кримінального покарання і повинна відповідати характеру і тяжкості злочину [189, с. 53].

Ця ознака ґрунтується на положеннях ст. 63 Конституції України. Беручи її до уваги, слід вказати на низку обставин. По-перше, обмеження прав і свобод засудженого є засобом реалізації карного призначення кримінального покарання. Це прямо випливає з тексту ч. 2 ст. 50 КК України, де вказується, що покарання «має на меті не тільки кару». По-друге, обмеження прав і свобод здійснюється тільки стосовно засудженого. Це означає, що кримінальне покарання має виключно індивідуальний характер, тобто воно не може бути засто-

соване ні до кого іншого, крім особи, яка за вироком суду визнана винною у вчиненні передбаченого КК України злочину [68, с. 45].

При призначенні конфіскації майна право власності засудженого обмежується шляхом вилучення всього або частини майна засудженого, за виключенням майна, на яке не може бути звернено стягнення.

5. Покарання може бути передбачене лише за діяння, яке в законі про кримінальну відповідальність визначене як злочин, передбачений Особливою частиною КК України, тобто суспільно небезпечне діяння, яке містить склад злочину. Сукупність встановлених КК України об'єктивних і суб'єктивних ознак визначають суспільно небезпечне діяння як злочин. Покарання передбачене лише за злочини визначені КК, застосування кримінального закону за аналогією заборонено [189, с. 53].

6. Покарання тягне особливий кримінально-правовий стан особи – *судимість*.

Судимість є правовим наслідком засудження особи вироком суду до кримінального покарання, що призводить до настання певних кримінально-правових обтяжень та обмеження певних прав особи. За своїм змістом судимість виражається в такому стані особи, який пов'язаний з певними цивільно-правовими і кримінально-правовими обмеженнями. Саме тому в літературі судимість часто визначають як негативний правовий статус особи. Судимість, і в цьому її важливе соціальне призначення, має на меті попередження вчинення нових злочинів як особою, що має судимість, так й іншими особами [5, с. 52].

Судимість пов'язана із вчиненням конкретного злочину і засудженням за нього. Строки і правові наслідки судимості визначаються окремо щодо кожного злочину. При вчиненні декількох злочинів судимість виникає щодо кожного із них, тобто особа може мати одночасно декілька судимостей. Припинення судимості анулює всі кримінально-правові наслідки засудження та призначення покарання [187, с. 93].

Після проведення аналізу загальних ознак покарання, які властиві кожному його виду, доцільно розглянути ознаки конфіскації май-

на як додаткового виду покарання, що не притаманні іншим видам покарання.

Конфіскація майна, як будь-яке покарання, є мірою державного примусу, що обмежує право власності та застосовується для досягнення встановлених законом цілей покарання та індивідуалізації покарання.

Конфіскація майна як вид додаткового покарання має певні *ознаки притаманні тільки цьому виду покарання*, а саме:

– примусовість вилучення, це означає що, під час призначення досліджуваного покарання, воля власника майна, що підлягає конфіскації, не враховується; також не передбачена заміна майна, що підлягає конфіскації на грошову суму або інше майно, вартість якого еквівалентна. Але такий досвід часто застосовується в державах англо-американської правової системи (де може враховуватися думка засудженого). Під час призначення конфіскації майна застосовується імперативний метод врегулювання суспільних відносин [140, с. 80].

Імперативний метод правового регулювання у кримінальному праві – це метод, функціональним призначенням якого є забезпечення реалізації положень принципу публічності, а змістом-врегулювання правовідносин між суб'єктами, які беруть участь у кримінальній справі, встановленням обов'язків або заборон і відповідальності за їх порушення [68.108]. Імперативний метод під час примусового вилучення покладає обов'язок на суб'єкта (засудженого) нести відповідальність за вчинений злочин та не перешкоджати виконанню покарання, а саме конфіскації майна;

– безоплатне вилучення, тобто право власності засудженого обмежується без відшкодування вартості майна, саме ця ознака окреслює кримінально правовий характер конфіскації майна. На відміну від цього Цивільний кодекс передбачає в ст. 353 таке: «з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізіція)» [180, с. 12];

– об'єктом конфіскації може бути тільки майно засудженого, частина майна в спільній власності, що належить засудженому.

– вилучене майно спрямовується в дохід держави. Майно, що було вилучене державною виконавчою службою України, реалізовується на публічних торгах, а отримані кошти спрямовуються в дохід держави. Ця ознака підкреслює приналежність конфіскації майна до норм кримінального права;

– обмеження майнових прав здійснюється повністю або частково. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. Конфіскація майна може бути призначена на все майно, що належить засудженому на праві приватної власності, враховуючи частину в спільній власності [140, с. 80] (окрім майна, що належить засудженому на правах приватної власності чи є його часткою у спільній власності, необхідне для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні). Повна конфіскація майна обмежена Переліком майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами;

– категорія злочинів. Конфіскація майна встановлюється за вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів (ст. 12 КК передбачає класифікацію злочинів залежно від ступеня тяжкості), вчинених з корисливих мотивів та за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості (корисливий мотив – це прагнення особи до досягнення матеріальної вигоди в результаті вчинення нею певних суспільно-небезпечних дій). Конфіскація майна передбачена: ст. 109 КК України «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади»; ст. 110 КК «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»; ст. 110² КК «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України»; ст. 111 КК «Державна зрада»; ст. 112 КК «Посягання на життя державного чи громадського діяча»; ст. 113 КК «Диверсія»; ст. 114 КК «Шпиунство»; ст. 115 ч. 2 п. 6 КК «Умисне вбивство»; ст. 149 КК «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини»; ст. 185 КК «Кра-

діжка»; ст. 186 КК «Грабiж»; ст. 187 КК «Розбiй»; ст. 189 КК «Вимагання»; ст. 190 КК «Шахрайство»; ст. 191 КК «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»; ст. 199 КК «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підрублених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї»; ст. 201 КК «Контрабанда»; ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»; ст. 212 КК «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)»; ст. 212¹ КК «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; ст. 257 КК «Бандитизм»; ст. 258 «Терористичний акт»; ст. 258-1 «Втягнення у вчинення терористичного акту»; ст. 258² «Публічні заклики до вчинення терористичного акту»; ст. 258³ «Створення терористичної групи чи терористичної організації»; ст. 258⁴ «Сприяння вчиненню терористичного акту»; ст. 258⁵ КК «Фінансування тероризму»; ст. 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань»; ст. 261 «Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення»; ст. 262 КК «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем»; ст. 289 «Незаконне заволодіння транспортним засобом» ст. 305 КК «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів»; ст. 306 КК «Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів»; ст. 307 КК «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»; ст. 308 КК «Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або

зловживання службовим становищем»; ст. 311 КК «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів»; ст. 312 КК «Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»; ст. 313 КК «Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням»; ст. 317 КК «Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»; ст. 321¹ КК «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів»; ст. 332 КК «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України»; ст. 365² «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; ст. 368 КК «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»; ст. 368² КК «Незаконне збагачення»; ст. 368³ КК «Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»; ст. 368⁴ КК «Підкуп особи, яка надає публічні послуги»; ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»; ст. 369² КК «Зловживання впливом»; ст. 446 КК «Піратство»; [53].

– виключність призначення. Конфіскація майна призначається у випадках, передбачених санкціями статей Особливої частини КК України;

– конфіскація майна не має абсолютного характеру, відповідно КК не підлягає конфіскації майно, необхідне для засудженого і осіб, що знаходяться на його утриманні, згідно переліку майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами.

Враховуючи ст. 50 КК, п. 7 ст. 51 КК, ст. 59 КК України пропонуємо теоретичне визначення поняття: «Конфіскація майна є заходом державного примусу, що застосовується до особи, визнаною винною у вчиненні тяжких та особливо тяжких корисливих злочинів, за злочини проти основ національної безпеки України та громадської без-

пеки і полягає в примусовому безоплатному вилученні всього або частини майна засудженого у власність держави».

Серед заходів державного реагування на злочини, покаранню надається дуже важливе значення. В ньому виражається від імені держави негативна оцінка вчиненого злочину та особи злочинця. Покарання повинно відповідати тяжкості вчиненого злочину, бути справедливим і достатнім для виправлення засудженого. Тільки таке покарання сприймається винним та іншими особами як кінцевий і дійсно заслужений результат його злочинного діяння.

В літературі відмічають, що покарання є центральним інститутом кримінального права та важливим інструментом у руках держави для охорони найбільш значущих суспільних відносин. Воно є головною і найбільш поширеною формою реалізації кримінальної відповідальності і водночас покликане забезпечувати поведінку людей відповідно до вимог закону [192, с. 18]. В юридичній літературі поняття покарання досліджувалось багатьма вченими. Так, на думку О. П. Копиленко, покарання є необхідним засобом охорони суспільства від злочинних посягань [50, с. 81]. В. К. Грищук вважає, що покарання – це форма реалізації кримінальної відповідальності, історично мінливий, найбільш суворий крайній засіб державного примусу, який призначається і виконується згідно з законом від імені держави вироком суду особі, визнаній винною у вчиненні злочину, і має особистісний характер, змістом якого є кара – позбавлення або (і) обмеження прав і свобод цієї особи, що породжує для засудженої особи особливий правовий статус-судимість [12, с. 25].

Т. А. Денисова, в своїй роботі визначає покарання як історичний сформований захід примусу, що застосовується судом від імені держави до особи, визнаної винною у вчиненні злочину і здатної за законом нести кримінальну відповідальність [18, с. 6]. На думку Р. В. Вереси покарання – це осуд винного і його діянь судом від імені держави, пов'язаний із заходами державного примусу [9, с. 98].

В ст. 50 КК встановлено: «1. Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого» [53, с. 21].

Конфіскація майна є однією із складових системи покарань, тому роль, мета та значення покарання повинні знайти своє відображення в досліджуваному виді покарання.

Кримінальний Кодекс України передбачає дванадцять видів покарань, які утворюють певну систему. Система покарань – це встановлений і обов'язковий для судів вичерпний перелік видів покарання, розташованих відповідно до ступеня їхньої тяжкості (суворості), та встановлена виключно кримінальним законом [49, с. 13]. Система покарань складається із таких видів: штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; конфіскація майна, арешт, обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі.

До ознак цієї системи відносяться:

1) перелік видів покарань закріплено лише у КК. Жоден інший законодавчий акт не може встановлювати види покарання. В КК загальний перелік видів покарань (які застосовується до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, крім неповнолітніх) встановлено ст. 51 КК види покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх, встановлено ст. 98 КК [49, с. 14];

2) перелік видів покарань є обов'язковим для суду, тобто суд, призначаючи покарання, не може відступити від встановленої кримінальним законом системи покарань, довільно визначити певний вид покарання [12, с. 59];

3) перелік покарань, які складають систему, є вичерпним. Це означає, що в Україні не можуть бути застосовані інші види покарання, крім тих, які передбачено в ст. 51 КК [5, с. 126]. Тобто на даний момент система покарань є завершеною, проте вона може змінюватися шляхом внесення відповідних змін до КК у порядку, встановленому законом [148, с. 161];

4) перелік видів покарань в середині системи розташовано у певному порядку; в основу побудови системи покарань було покладено

критерій порівняльної суворості. Види покарань розташовано за принципом зростання від менш суворих до більш суворих покарань. Такий принцип побудови системи покарань дає можливість суду вирішувати, яке покарання буде більш тяжким, а яке менш тяжким в кожному конкретному випадку при призначенні особі покарання, звільненні її від покарання або заміні покарання більш м'яким [95, с. 115]. Необхідно відмітити, що призначення винній особі більш м'якого основного покарання на підставі ст. 69 КК України це не поширюється автоматично на додаткове покарання у виді конфіскації майна [53, с. 16].

В ст. 51 КК України конфіскація майна передбачена в п. 7, це означає що цей вид покарання є більш тяжким ніж штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців. Це можна пояснити тим, що конфіскація майна обмежує таке конституційне право, як право власності. Перелічені в пунктах 1–6 ст. 51 КК покарання також передбачають певні майнові обмеження, але вони не поширюються комплексно на право власності, що робить їх менш тяжкими, ніж конфіскація майна. Покарання передбачені в пунктах 8–12 ст. 51 КК, а саме: арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі, є більш тяжкими покараннями, оскільки вони обмежують конституційні права, що передбачені в ст. 33 Конституції України. З цього можна зробити висновок, що конфіскація майна є менш тяжким покаранням, ніж покарання, пов'язані з обмеженням волі.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що місце конфіскації майна в переліку покарань відповідає принципу розташування покарань, від менш тяжкого до більш тяжкого покарання.

Розгляд проблем системи покарань передбачає класифікацію покарань. *Класифікація покарань* – це їхня диференціація (поділ) на групи, відповідно до тієї чи іншої підстави (критерію класифікації).

Класифікація покарань виступає допоміжним засобом при формуванні ряду інститутів та визначень Загальної частини Кримінального кодексу, що забезпечує умови чіткої конструкції санкцій норм Особливої частини, визначає можливість співвідношення основних покарань із додатковими та встановлення альтернативних санкцій [49, с. 14].

Вітчизняний законодавець класифікує покарання лише на основні, додаткові і на ті, які можуть застосовуватися як основні, так і додаткові. В юридичній літературі представлена значна кількість класифікацій за різними критеріями. Так, в своїх роботах В. К. Дуюнов класифікує покарання таким чином: 1) покарання, спрямовані на обмеження майнових інтересів і прав власності засудженого (штраф і конфіскація майна); 2) покарання, спрямовані на обмеження професійних прав засуджених, а також позбавлення їх певних пільг і переваг, які надані за минулі заслуги (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; позбавлення військового чи почесного звання, класних чинів і державних нагород); 3) покарання, спрямовані на виправлення засуджених у процесі їх трудового використання (обов'язкові роботи, виправні роботи, обмеження по військовій службі); 4) покарання, спрямовані на обмеження волі засуджених (обмеження волі, арешт, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців); 5) покарання, спрямовані на ізоляцію засуджених від суспільства (позбавлення волі на певний строк і довічне позбавлення волі) [20, с. 42].

Гришук В. К. встановлює наступну класифікацію: покарання, що обмежують або позбавляють засуджену особу права власності (штраф, конфіскація майна); покарання, що обмежують трудові та інші права і свободи засудженої особи (позбавлення права обіймати певні посади, або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу); покарання, що обмежують або позбавляють засуджену особу особистої волі (обмеження волі, арешт, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі) [12, с. 68].

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, від 14.12.1990 р. до покарань з «економічними санкціями» відносять конфіскацію майна, штраф та виправні роботи.

В інших джерелах покарання класифікуються так: а) покарання майнового характеру (конфіскація майна, штраф, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців) [49, с. 20]; б) покарання, пов'язані з моральним впливом на засудженого та можливими матеріальними втратами для нього (позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу); в) покарання, пов'язані з трудовим впливом на засудженого (громадські роботи, виправні роботи); г) покарання, пов'язані з обмеженням у сфері діяльності засудженого (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю); д) покарання, пов'язані з обмеженням пересування і спілкування з іншими членами суспільства (арешт, обмеження та позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців) [69, с. 120].

З наведеного можна зробити висновок, що в юридичній літературі існує таке поняття, як покарання майнового характеру, до яких відносять конфіскацію майна. Покарання майнового характеру – це заходи державного примусу, які передбачені в КК України і застосовуються за вироком суду до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, та полягають в обмеженні права власності у засудженого.

Ю. М. Загудаєв визначає дефініцію «майнові покарання» як заходи державного примусу, встановлені в кримінальному законі, що застосовуються від імені держави до осіб, що вчинили злочин, які виражають державне осудження діяння й особи винного і завдають засудженим певних позбавлень, у першу чергу шляхом обмеження їхніх майнових інтересів. Виходячи з такого визначення, він стверджує, що в діючій системі покарань до групи майнових належать лише штраф і конфіскація майна [30, с. 18].

Покаранням майнового характеру притаманні певні ознаки, наявність яких і дозволяє виділити їх в окрему групу. Зокрема, основною ознакою є те, що основний каральний елемент цих покарань полягає в обмеженні майнових прав засудженого [49, с. 18].

З вищевказаного можна зробити висновок, що конфіскація майна відноситься до покарань майнового характеру, оскільки вона спрямована на обмеження майнових прав засудженого та доповнює основне покарання.

Іншою класифікаційною ознакою конфіскації майна, є визнання її додатковим видом покарання.

Конфіскація майна, як вид кримінального покарання, відноситься до числа додаткових покарань, що зумовлює певні особливості в застосуванні та виконанні цього виду покарання. На думку вчених, призначення додаткового покарання доповнює та підсилює сутність державного засудження та осуду суспільства. Термін «додаткове покарання» означає, що це покарання призначається на додаток до основного і не може бути застосоване як самостійне [149, с. 297]. М. І. Мельнік відмічає: додаткове покарання це покарання, котре у випадку та порядку, передбаченому КК, додається до основного покарання за злочин та самостійно застосовуватися не може [87, с. 128]. Відповідно ч. 4 ст. 52 КК до основного покарання може бути приєднано одне або декілька додаткових покарань.

В юридичній літературі додаткові покарання здебільшого розглядаються як засіб індивідуалізації покарання. Як відмічає в своїй роботі В. К. Дуюнов додаткові покарання, відповідно до принципу індивідуалізації покарання, покликані бути допоміжним засобом, що призначається судом до основного покарання, коли за обставинами справи та з урахуванням особливостей особи винного необхідно підсилити каральні або попереджувальні і виховні можливості основного покарання, надати йому необхідної специфічної спрямованості проти конкретних причин та умов здійснення злочину. На його думку, додаткові покарання – це передбачені кримінальним законом види покарання, які покликані виконувати допоміжну роль у реалізації цілей, що стоять перед покаранням. Вони призначаються судом тільки на додаток до основних покарань у випадках, коли за обставинами справи і з урахуванням особливостей особи винного необхідно підсилити карально-виховні і запобіжні можливості основної міри покарання, додати їй специфічної спрямованості в ім'я успішнішого досягнення цілей покарання. Додаткові покарання не повинні бути

одного виду з основними покараннями і не можуть бути суворішими, ніж міра основного покарання, до якої вони приєднуються. [21, с. 67] Л. Л. Кругліков відмічає, що додаткове покарання є передбачена законом допоміжна міра державного примусу, що застосовується судом на додаток до основного покарання за вчинення злочину, що створює з ним єдине сукупне покарання, сприяє індивідуалізації останнього шляхом виборчої дії на окремі сторони особи засудженого [54, с.143]. Як відмічає А. А. Пінаєв, додатковим називається покарання, яке призначається в додаток до основного і не може застосовуватися в якості основного покарання. Примусового трудового впливу та ізоляції засудженого від суспільства додаткове покарання не передбачає та є завжди безстроковим [119, с. 169].

Як далі відмічає в своїй роботі В. К. Дуюнов, основні та додаткові покарання мають єдине соціальне призначення, єдину суть, загальні цілі та функції [21, с. 54]. В той же час вважається, що суть покарання в додаткових його видах виражена в меншій мірі у порівнянні з основними покараннями. Головне навантаження в засудженні злочину і особи, яка його вчинила, несе на собі основний вид покарання, що призначається судом, оскільки він пов'язаний із більш значущими обмеженнями прав [69, с. 48]. Призначення додаткових покарань в певній мірі доповнює та підсилює ступінь державного засудження і осуду.

Марченко Н. В. в своїй роботі розглядає додаткові покарання як ціле, сукупне явище, тобто елемент загального поняття «покарання», відмічає, що додаткові покарання не повинні відрізнятися від основних покарань, що розглядаються в тому ж плані, оскільки вони належать до одного роду об'єктів [68, с. 101].

Поняття системи покарань передбачає їх видову однорідність, оскільки в іншому разі довелось б констатувати, що система включає покарання, які не ґрунтуються на спільних ознаках та принципах, бо розуміння додаткових покарань лише як таких, що підсилюють основні, підкреслює їх меншовартість [140, с. 90].

Відповідно до ч. 4 ст. 52 КК до основного покарання може бути приєднане одне чи кілька додаткових покарань. Функція додаткових

покарань полягає в обтяженні основного покарання з урахуванням характеру суспільної небезпеки злочину, а також особи, яка його вчинила [148, с. 89].

Природа додаткових покарань є досить складною, що призводить до гострих дискусій в юридичній літературі; це обумовлене тим, що в КК України дається загальне визначення поняття покарання без диференціації на основні і додаткові його види. Те ж саме ми спостерігаємо при регламентації цілей покарання, його призначення та ін. Специфіка додаткових видів покарань відображається лише при регламентації змісту і умов застосування окремих видів покарань, які можуть призначатися як додаткові.

У ч. 1 ст. 50 КК України визначено поняття покарання без розподілу його на основні і додаткові: «Покарання – є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого» [53]. Всі вказані ознаки покарання одночасно характеризують і додаткові покарання. Вони, як і основні види покарання, характеризуються такими ознаками: покарання – це міра примусу; у покаранні виражається державний примус; воно може бути призначене тільки за злочин і саме особі, визнаній винною в його вчиненні; покарання передбачене тільки в кримінальному законі; покарання може призначатися за вироком суду; покарання полягає в передбачених КК обмеженні прав і свобод засудженого.

З вищевказаного можна виділити основні ознаки додаткових покарань, які притаманні конфіскації майна, як додаткового виду покарання:

– призначаються з урахуванням специфіки вчиненого злочину і даних, що характеризують особу винного, згідно чітко передбаченій санкції статті Особливої частини КК [67, с. 49].

– мають допоміжний характер в досягненні цілей покарання. Для підсилення карально-виховних і запобіжних можливостей загальної міри покарання, додати їй специфічну спрямованість. Як зазначає Г. М. Собко: «конфіскація майна, доповнює окремі сторони дії основ-

ного покарання, підсилюючи його якісно, та є допоміжним засобом, що полегшує досягнення цілей покарання [140, с. 41]»;

- мають безстроковий характер (щодо конфіскації майна);
- призначаються для диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання. Додаткові покарання дають можливість краще враховувати характер суспільної небезпеки злочину, а також особи, яка його вчинила [65, с. 50];

- специфічність підстав їх призначення, на прикладі конфіскації майна – за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини;

- разом з основними покараннями вони складають єдину сукупну міру покарання. Додаткові покарання не можуть бути застосовані як самостійні та в комплексі з основним досягають поставлених КК цілей покарання [70, с. 134];

- не можуть бути суворішими, ніж міра основного покарання, до якої вони додаються;

- є обов'язковими або факультативними (необов'язковими) для призначення. У першому випадку питання про необхідність призначення додаткового покарання вирішене у самому законі (санкції), який покладає на суд обов'язок його призначити. При застосуванні таких санкцій відмова від призначення зазначеного в них обов'язкового додаткового покарання допускається лише за наявності підстав, передбачених у ст. 69 КК. Рішення суду про відмову від призначення такого додаткового покарання повинно бути обов'язково мотивоване у вироку, в якому робиться посилання на ч. 2 ст. 69 КК. В іншому випадку питання про доцільність призначення факультативного додаткового покарання вирішується за розсудом суду з урахуванням обставин конкретної справи, даних про особу винного і з обов'язковим мотивуванням у вироку прийнятого судом рішення [85, с. 128].

Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що призначення конфіскації майна в санкціях Особливої частини КК встановлюється як обов'язкове додаткове покарання та як факультативне, призначення якого покладене на розсуд суду (за наявності обставин, які обтяжують покарання, передбачені ст. 67 КК).

Вирішуючи питання про застосування конфіскації майна як додаткового покарання, суд не повинен допускати формального під-

ходу до цього питання і зобов'язаний враховувати в кожному конкретному випадку суспільну небезпечність злочину, ступінь вини підсудного і дані про його особу. Приймаючи рішення про призначення конфіскації майна, суд зобов'язаний сформулювати в вирокі всі підстави прийняття такого рішення [140, с. 90].

У випадках, коли передбачається альтернативна конфіскація майна, суд повинен зазначити, чому саме він призначає більш або менш суворе покарання.

Конфіскація майна як обов'язкове додаткове покарання, що передбачене в санкціях статей Особливої частини КК в першу чергу повинно відповідати ст. 59 КК, а саме: призначатися за тяжкі та особливо тяжкі злочини та злочини, які мають корисливий мотив.

В Постанові Верховного Суду України від 4.04.2011 року зазначено: «Суд при призначенні покарання повинен враховувати не тільки межі караності діяння, встановлені у відповідній санкції статті Особливої частини КК України, а й ті норми Загальної частини КК, в яких регламентуються цілі, система покарань, підстави, порядок та особливості застосування окремих його видів, а також регулюються інші питання, пов'язані з призначенням покарання, здатні вплинути на вибір (обрання) судом певного його виду і міри, в тому числі й тих положень, що передбачені ч. 2 ст. 59 КК України.

На підставі ч. 2 ст. 59 КК України, в якій передбачено, що конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості, це додаткове покарання не може бути застосоване за відсутністю корисливого мотиву, навіть тоді, коли санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК України воно передбачене як обов'язкове» [95, с. 4], такий висновок підтверджується і результатами аналізу практики призначення досліджуваного покарання. Так, Кегичівський районний суд Харківської області засудив Д. за ч. 2 ст. 307 КК за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, призначивши покарання у вигляді 5 років позбавлення волі без конфіскації майна. Підставою незастосування конфіскації майна

суд мотивує наступним чином: «розглядаючи питання щодо передбаченого санкцією закону додаткового покарання та керуючись ч. 2 ст. 59 КК України, суд враховує, що злочин вчинено без отримання підсудним плати, отже, не має корисливого характеру, тому підстав для застосування конфіскації майна не знаходить». Також можна навести такий приклад: в санкції ст. 201 КК «Контрабанда» у якості додаткового покарання передбачена конфіскація майна, але цей злочин може бути вчинений не лише з корисливих, а й з інших мотивів, наприклад, бажання подружжя зберегти при виїзді з України родову реліквію, яка є художньою або історичною цінністю. На нашу думку, роз'яснення Верховного Суду України всеж таки дає можливість судам, при всебічному розгляді кримінальної справи, призначити покарання достатнє для досягнення його цілей, не застосовуючи конфіскацію майна.

У чинному КК України поряд із загальною конфіскацією майна передбачена *спеціальна конфіскація*, тобто конфіскація знярядь та засобів вчинення злочину, а також майна, здобутого злочинним шляхом. Однак спеціальна конфіскація не включена в систему покарань, передбачену ст. 51 КК. Законодавцем цей вид конфіскації відноситься до «інших заходів кримінально-правового характеру. Її застосування регламентується ст. 96¹, 96² чинного КК України.

Згідно положень чинного КК, спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК України, за умови вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само передбаченого ч. 1 ст. 150 КК, ст. 154 КК, ч.ч. 2,3 ст. 159¹ КК, ч. 1 ст. 190 КК, ст. 192 КК, ч. 1 ст. 204 КК, ст. 209¹ КК, 210 КК, ч.ч. 1, 2 ст. 212 КК, ст. 212¹ КК, ч. 1 ст. 222 КК, ст. 229 КК, ст. 239¹ КК, ст. 239² КК, ч. 2 ст. 244 КК, ч. 1 ст. 248 КК, ст. 249 КК, ч.ч. 1, 2 ст. 300 КК, ч. 1 ст. 301 КК, ст. 302 КК, ст. 310 КК, ст. 311 КК, ст. 313 КК, ст. 318 КК, ст. 319 КК, ст. 362 КК, ст. 363 КК, ч. 1 ст. 363¹ КК, ст. 364¹ КК, ст. 365² КК України.

Спеціальна конфіскація застосовується на підставі:

- 1) обвинувального вироку суду;
- 2) ухвали суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) ухвали суду про застосування примусових заходів медичного характеру;
- 4) ухвали суду про застосування примусових заходів виховного характеру.

У випадках, коли об'єктом спеціальної конфіскації є майно, вилучене з цивільного обороту, вона може бути застосована на підставі:

- 1) ухвали суду про закриття кримінального провадження з інших підстав, аніж звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 2) ухвали суду, постановленої в порядку ч.9 ст. 100 КПК України, за клопотанням слідчого чи прокурора, якщо кримінальне провадження закривається ними.

Спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно:

- 1) одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна;
- 2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення;
- 3) були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави;
- 4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

У разі якщо гроші, цінності та інше майно, були повністю або частково перетворені в інше майно, спеціальній конфіскації підлягає повністю або частково перетворене майно. Якщо конфіскація грошей, цінностей та іншого майна, на момент прийняття судом рішення про спеціальну конфіскацію неможлива внаслідок їх використання або неможливості виділення з набутого законним шляхом майна, або

відчуження, або з інших причин, суд виносить рішення про конфіскацію грошової суми, що відповідає вартості такого майна.

Спеціальна конфіскація застосовується також у разі, коли особа не підлягає кримінальній відповідальності у зв'язку з недосягненням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, або неосудністю, або звільняється від кримінальної відповідальності чи покарання з підстав, передбачених КК України, крім звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Гроші, цінності, в тому числі кошти, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, інше майно, зазначені в цій статті, підлягають спеціальній конфіскації у третьої особи, якщо вона набула таке майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості, і знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1–4 ч. 1 ст. 96² КК України.

Вищезазначені відомості щодо третьої особи повинні бути встановлені в судовому порядку на підставі достатності доказів.

Спеціальна конфіскація не може бути застосована до майна, яке перебуває у власності добросовісного набувача.

Спеціальна конфіскація також не застосовується до грошей, цінностей та іншого майна, зазначених у цій статті, які згідно із законом підлягають поверненню власнику (законному володільцю) або призначені для відшкодування шкоди, завданої злочинцем.

Правові засади здійснення спеціальної конфіскації врегульовані декількома нормами КПК України. А саме: ст. 91, ст. 100, ст. 167, ст. 169, ст. 172, ст. 174.

Але наявність спеціальної конфіскації в санкціях Особливої частини КК викликає різні дискусії в літературі. Можна відзначити такі позиції:

- спеціальна конфіскація є видом покарання;

– спеціальна конфіскація є кримінально-процесуальним явищем і не відноситься до видів покарань;

– спеціальна конфіскація є видом покарання в деяких випадках.

Першу позицію, що спеціальна конфіскація є видом покарання, підтримують такі вчені, як Н. О. Гуторова, М. М. Попов, Л. Л. Кругліков та інші.

З точки зору Н. О. Гуторової, спеціальна конфіскація передбачена за вчинення умисних злочинів, встановлюється в санкціях Особливої частини КК і в кожному випадку передбачена після слова «карається», тому вчена вважає доцільним віднести її до виду покарання [17, с. 57], обґрунтовуючи необхідність заміни загальної конфіскації майна на спеціальну конфіскацію [17, с. 89]. Такий висновок ґрунтується на граматичному тлумаченні кримінального закону. А відсутність спеціальної конфіскації в системі покарань, встановленої ст. 51 КК, робить можливим розглядати її в межах загальної конфіскації майна, передбаченої ст. 59 КК, тобто як її вид. Якщо дотримуватися такої позиції, то можна зробити висновки, що спеціальна конфіскація не відповідає вимогам ч. 2 ст. 59 КК. По-перше, злочини, за які у санкціях Особливої частини КК встановлено спеціальну конфіскацію майна, не завжди мають корисливий мотив. Так, в ч. 1 ст. 201 КК «Контрабанда» конфіскації підлягають предмети контрабанди, але цей злочин, як вже вказувалося, може бути вчинений не лише з корисливих мотивів. По-друге, спеціальна конфіскація встановлюється за злочини, які не відносяться до тяжких та особливо тяжких. Так, ст. 216 КК України, закріплює відповідальність за незаконне виготовлення, підробку, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок, що передбачає спеціальну конфіскацію майна і є злочином середньої тяжкості.

В своїх роботах М. М. Попов спеціальну конфіскацію відносить до виду покарання. Правові підстави застосування конфіскації майна він поділяє на кримінально-правові та кримінально-процесуальні:

а) кримінально-правові – це випадки, коли спеціальна конфіскація передбачена в санкціях статті Особливої частини КК і застосовується як додатковий вид покарання (обов'язковий або факультативний);

б) кримінально-процесуальні підстави застосування спеціальної конфіскації є в ст. 81 КПК, яка передбачає перехід цінностей та речей, здобутих злочинним шляхом, в дохід держави, а також і конфіскацію знарядь злочину [95, с. 65].

З такою позицією ми не згодні, оскільки застосування спеціальної конфіскації є обов'язковим та не має факультативного характеру і не відноситься до виду покарань. М. М. Попов приходить до висновку, що спеціальну конфіскацію необхідно додати до системи покарань шляхом доповнення КК новою статтею і обґрунтовує свою позицію тим, що Кодекс України про адміністративні правопорушення у ст. 29 передбачає такий вид адміністративного стягнення, як конфіскацію предмета, який був знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, що на його думку і є спеціальною конфіскацією.

Аналогічної думки Л. Л. Кругліков, який вважає, що конфіскація знарядь і засобів здійснення злочину має всі ознаки покарання і відповідає встановленим законом цілям покарання [54, с. 114].

На нашу думку, спеціальна конфіскація не ставить перед собою цілей виправлення засудженого або попередження нових злочинів. Єдиною метою її застосування є недопустимість використання предметів, що підлягають вилученню, в нових злочинах, та залишення в користуванні злочинця предмети, здобуті злочинним шляхом.

Іншої позиції дотримуються Г. М. Собко, П. С. Матишевський та В. М. Мельнікова-Крикун, які вважають, що спеціальна конфіскація, яка передбачена Кримінальним процесуальним кодексом, не є кримінальним покаранням, тому що не встановлена (в сучасному КК України – вона передбачена) в Загальній частині КК, але відмічають її наявність в усіх сучасних кримінальних кодексах. Включення спеціальної конфіскації до статей Особливої частини КК обумовлено неприпустимістю перебування у вільному обігу предметів, шкідливих для суспільного здоров'я або моральності (такі предмети піддаються знищенню), зброї, недозволеної в вільному використанні та речей здобутих злочинним шляхом. Але в своїх роботах Г. М. Собко пропонує внести зміни до КК та включити спеціальну конфіскацію

в систему покарань [140, с. 93]. З цим ми не погоджуємося, вважаючи, що спеціальна конфіскація не відповідає цілям покарання, а саме виправленню засудженого та запобіганню вчинення нових злочинів як засудженим, так і іншими особами. Мета її застосування, як вже зазначалося, полягає у недопустимості використання знарядь та засобів вчинення злочину як засудженим, так і іншими особами в нових злочинах. В. М. Мельнікова–Крикун в своїй роботі вважає необхідним виключення із санкції статей Особливої частини КК згадування про спеціальну конфіскацію. Підкреслюючи, що зазначені в санкціях предмети в будь-якому разі підлягають вилученню відповідно КПК. Авторка також пропонує спеціальну конфіскацію повністю перенести до кримінально-процесуального права та в порядку ст. 81 КПК застосовувати до кожної кримінальної справи, не пов'язуючи її із тяжкістю вчиненого злочину, шляхом виключення її зі статей Особливої частини КК. Частково погоджуючись, можна стверджувати, що спеціальна конфіскація не відноситься до виду додаткових покарань та її відсутність чи наявність в санкціях Особливої частини не вплине на юридичну природу конфіскації знарядь злочину та предметів, здобутих злочинним шляхом [87, с. 91].

Прихильниками третьої позиції відносно природи спеціальної конфіскації є: В. Г. Даєв, І. Л. Марогулова, В. К. Дуюнов. Так, І. Л. Марогулова розглядає спеціальну конфіскацію як окремий випадок неповної конфіскації [73, с. 133].

В. Г. Даєв в своїх роботах вказує, що конфіскація за своєю природою є штрафною санкцією та має каральний характер. Отже, конфіскація за своєю природою є інститутом матеріального, а не процесуального права, оскільки цей інститут регулює матеріально-правові відносини відповідальності. Також він відносить конфіскацію предметів, які спеціально призначені для вчинення злочину, до числа процесуальних заходів, а конфіскацію всіх інших предметів розглядає як кримінальне покарання, до них відносяться автотранспортні засоби, предмети полювання, речі, які мають історичну цінність. Застосування такої конфіскації має призначатися на підставі загальних принципів індивідуалізації покарання [24, с. 126].

Аналогічної ж думки дотримується В. К. Дуюнов, який вважає, що вилучені предмети, які спеціально не призначені для вчинення злочину, можуть мати велику цінність (автомобілі, художні цінності, антикваріат), відповідно, для суспільства їх вилучення має каральний елемент і сприймається як кримінальне покарання [21, с. 54].

Ми вважаємо, що спеціальна конфіскація не відноситься до конфіскації майна як виду покарання, хоча безумовно є іншим заходом кримінально-правового характеру та має здійснюватися в межах кримінально-процесуального законодавства.

Призначення покарання залежить від характеру суспільно небезпечного злочину, підстав вчинення злочину, особи обвинуваченого та ін. Спеціальна ж конфіскація від таких обставин не залежить, вона застосовується обов'язково для вилучення зброї і засобів вчинення злочину, майна, здобутого злочинним шляхом, та предметів, заборонених у вільному обороті. Відповідно ж до Переліку видів майна, яке не може знаходитися у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій на території України, затвердженого постановою Верховної Ради України від 17 червня 1992 р. «Про право власності на окремі види майна», у вільному використанні громадян не можуть знаходитися:

1) зброя, бойові запаси (крім мисливської та пневматичної зброї та бойових запасів до них), бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси;

2) вибухові речовини та засоби підривання, всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та устаткування для його виробництва;

3) бойові отруйні речовини;

4) наркотичні, психотропні, сильнодіючі засоби (за винятком тих, що отримуються громадянами за призначенням лікаря);

5) градобійні установки;

6) державні еталони одиниць, фізичних величин;

7) спеціальні технічні засоби негласного одержання інформації (це різноманітні системи виявлення, металодетектори, шумогенератори тощо);

8) електрошокові пристрої і спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та набоїв до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії.

Розглядаючи конфіскацію майна як вид покарання не можна оминати і питання про її застосування як заходу кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. 23 травня 2013 року в Кримінальний кодекс України було внесено доповнення на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України». Зазначений закон закріплює заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, до них відносяться штраф, ліквідація та конфіскація майна.

В розділі XIV-1 встановлено, що «до юридичних осіб штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна – лише як додатковий».

Конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи і застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи згідно з КК України».

Науковому дослідженню проблем регламентації у КК України заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб були присвячені наукові праці П. С. Берзіна, М. І. Хавронюка, Ю. В. Шинкарьова та інших вчених. Основними зауваженнями стосовно доповнень КК України були наступні: чи є заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб окремою формою реалізації ретроспективної кримінальної відповідальності, чи взагалі це абсолютно окреме правове явище; чи не порушується фактом встановлення таких заходів принцип індивідуалізації в кримінальному праві, закріплений ст. 61 Конституції України; чим штраф та конфіскація майна для юридичних осіб відрізняються від покарань, що передбачені в Загальній частині Кримінального кодексу України (якщо навіть конфіскація майна застосовується як додатковий захід кримінально-

правового характеру); який процесуальний документ буде оформлювати відповідальність юридичних осіб суд (вирок, рішення)[94, с. 98] та інші питання.

Механізм виконання конфіскації майна як заходу кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не встановлено, і це потребує вирішення на законодавчому рівні.

Конфіскація майна як захід кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб лише частково входить до предмету дослідження, оскільки предметом наукової роботи є конфіскація майна як вид кримінального покарання.

Згідно з законом про кримінальну відповідальність конфіскація майна буває *повною* та *частковою*. При повній конфіскації майна все майно, що є власністю засудженого, спрямовується у власність держави. При частковій конфіскації майна вилученню підлягає якась частина майна (половина, одна четверта та ін.) або вказані судом предмети. Так, наприклад, Московський районний суд міста Харкова засудив Б. за ч. 2 ст. 307 КК за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, призначивши покарання у вигляді 5 років позбавлення волі з конфіскацією 1/4 майна засудженого.

Але, слід зазначити, що повна конфіскація майна все ж таки не має абсолютного характеру, оскільки обмежена переліком майна, на яке не може бути звернено стягнення. Так, додаток до Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII встановлює перелік майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами: майно, що належить особі на праві власності або є його часткою у спільній власності, необхідне для нього чи членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні (крім майна та речей, що належать до предметів мистецтва, колекціонування та антикваріату, дорогоцінних металів та дорогоцінного, напівдорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення в сировині, необробленому та обробленому вигляді (виробах): 1. Предмети щоденного побутового особистого вжитку для

задоволення щоденних фізіологічних та гігієнічних потреб (посуд, постільна білизна, засоби гігієни), речі індивідуального користування (одяг, взуття, всі дитячі речі); 2. Лікарські засоби, окуляри та інші вироби медичного призначення, необхідні особі, членам її сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, за медичними показаннями; 3. Меблі – по одному ліжку та стільцю на кожну особу, один стіл, одна шафа на сім'ю; 4. Один холодильник на сім'ю; 5. Один телевизор, персональний комп'ютер на сім'ю, один мобільний телефон – на кожну особу; 6. Запас питної води, продукти харчування, необхідні для особистого споживання особою, членам її сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, – з розрахунку на три місяці або гроші, необхідні для придбання запасів питної води та продуктів харчування для особи, членів її сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні, – з розрахунку трикратного розміру мінімальної заробітної плати, що діє на день звернення стягнення, на кожну особу; 7. Майно, необхідне для відправлення релігійних культів та ритуальних обрядів особою, членами її сім'ї та особами, які перебувають на його утриманні, професійних занять боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні, якщо воно є єдиним джерелом доходу таких осіб, знаряддя особистої кустарної і ремісничої праці, книги; 8. Паливо, необхідне особі, членам її сім'ї та особам, які перебувають на її утриманні, для приготування щоденної їжі та опалення (протягом опалювального сезону) житлового приміщення; 9. Використовувані для цілей, не пов'язаних із провадженням підприємницької діяльності, племінна, молочна і робоча худоба (по одній одиниці), кролики (дві пари), птиця (п'ять штук), корми, необхідні для їхнього утримання до вигону на пасовища; 10. Насіння, необхідне для чергового посіву, та незібраний урожай – в осіб, які займаються індивідуальним сільським господарством (крім земельних ділянок, на які накладено стягнення); 11. Сільськогосподарський інвентар – в осіб, які займаються індивідуальним сільським господарством; 12. Технічні та інші засоби реабілітації, що забезпечують компенсацію або усунення стійких обмежень життєдіяльності людей з інвалідністю та інших категорій осіб, автомобіль, яким відповідно

до закону за медичними показаннями забезпечена людина з інвалідністю безоплатно або на пільгових умовах; 13. Призи, державні нагороди, почесні та пам'ятні знаки, якими нагороджений боржник.

Проаналізуємо чинний Перелік виникає питання щодо житлових умов засудженого. Так, в переліку майна, що не підлягає конфіскації за вироком суду затвердженого у 1960 року було зазначено: «не підлягають конфіскації 1. Житловий будинок з господарськими будівлями в сільській місцевості, якщо засуджений та його сім'я постійно в ньому проживають». Виникало питання стосовно словосполучення «будинок в сільській місцевості», якщо виходити з буквального тлумачення поняття «сільська місцевість», то це будинки, що знаходяться тільки в такій адміністративно-територіальній одиниці, як село, а отже, приватні будинки та квартири в селищі та місті підлягатимуть конфіскації. На що варто було звернути увагу та внести відповідні корективи.

Виходячи з практики призначення судами покарання в вигляді конфіскації майна, суди тлумачили цей пункт Переліку таким чином: «житловий будинок з господарськими будівлями, якщо засуджений та його сім'я постійно в ньому проживають», що могло стати відповідною заміною зазначеного пункту Переліку. Але цікаво, що в «Переліку майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами», законодавець взагалі не залишає засудженому житлової площі.

Враховуючи зазначені зауваження, пропонуємо Перелік майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами, викласти в наступній редакції:

Не підлягають конфіскації такі види майна та предмети, що належать засудженому на правах приватної власності чи є його часткою у спільній власності, необхідні для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні:

1. Житловий будинок з господарськими будівлями та земельна ділянка, на якій цей будинок знаходиться, чи квартира, в якій засуджений на його сім'я постійно проживають. Вважаємо доцільним встановити максимальні межі розміру житлових приміщень. Так,

квартира площею 60 кв. м., будинків площею 120 кв. м. та земельна ділянка площею в 1 га. не може бути звернено стягнення за виконавчими документами.

2. Носильні речі та предмети домашнього вжитку, необхідні засудженому і особам, які перебувають на його утриманні:

а) весь одяг засудженого, взуття, постіль та рушники;

б) всі дитячі речі;

в) побутова техніка, з розрахунком на сім'ю: один телевізор, одна пральна машина, один холодильник, одна піч для приготування їжі, один комп'ютер, один мобільний телефон боржника;

г) меблі з розрахунком на кожного члена сім'ї та (або) особу, що перебуває на утриманні засудженого: по одному ліжку, по одній шафі, по одному стільцю, по одному столу, всі кухонні меблі;

3. Всі продукти харчування, потрібні для особистого споживання засудженому, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні (крім продуктів призначених на продаж); до продуктів призначених на продаж можна віднести зроблені або вирощені овочі, фрукти, соняшникова олія, борошно, крупи або придбані продукти харчування для подальшої реалізації.

4. Паливо, потрібне засудженому, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, для готування їжі та обігрівання приміщення в продовж шести місяців.

5. По одній одиниці крупної рогатої худоби (корова, свиня, коза, баран), всі кури або гуси, або вутки для осіб, які отримують дохід виключно з підсобного господарства за відсутності місця роботи;

6. Корм для худоби, яка не підлягає конфіскації, в кількості, потрібній до вигону худоби на пасовище або до збору нових кормів.

7. Інструменти та предмети, необхідні для продовження професійних чи наукових занять засудженого, за виключенням випадків, коли засуджений вироком суду позбавлений права займатися певною діяльністю.

8. Майно, необхідне для відправлення релігійних культів та ритуальних обрядів особою, членами її сім'ї та особами, які перебувають на його утриманні, професійних занять боржника, членів його

сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні, якщо воно є єдиним джерелом доходу таких осіб, знаряддя особистої кустарної і ремісничої праці, книги;

9. Технічні та інші засоби реабілітації, що забезпечують компенсацію або усунення стійких обмежень життєдіяльності людей з інвалідністю та інших категорій осіб, автомобіль, яким відповідно до закону за медичними показаннями забезпечена людина з інвалідністю безоплатно або на пільгових умовах;

10. Призи, державні нагороди, почесні та пам'ятні знаки, якими нагороджений боржник.

При конфіскації майна, як виду покарання, в законодавстві не встановлено яке саме майно може бути вилучене, а при частковій конфіскації можуть бути вилучені окремі речі за довільним, невизначеним критерієм, на розсуд суду, що також не може бути залишене без певних роз'яснень.

Вважаємо за необхідне роз'яснити судам та органам виконавчої служби важливість збереження певної частини майна засудженого для подальшої соціальної адаптації після відбування покарання. Так, наприклад, Первомайський районний суд міста Харкова засудив громадянку Б. за ч. 6 ст. 115 КК за умисне вбивство з корисних мотивів до 8 років позбавлення волі з конфіскацією майна. У власності засудженої Б. перебуває 1/3 двокімнатної квартири в спільній власності з батьками. До Апеляційного суду Харківської області було подано апеляцію співвласниками квартири про відміну додаткового покарання у вирок у частині конфіскації майна у зв'язку з неможливістю виділити 1/3 частину засудженої для подальшого вилучення. Апеляційний суд Харківської області залишив рішення суду першої інстанції без змін, тобто 8 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Виходячи з чинного Переліку майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами, суд призначив покарання що відповідає вимогам національного законодавства. Але, не варто забувати що після відбування покарання засуджену чекає важкий шлях ресоціалізації.

1.2. Історія становлення та розвитку конфіскації майна

В юридичній літературі приділяється значна увага історії становлення та розвитку кримінальних покарань. Такі покарання, як штраф та конфіскація, знайшли своє відображення ще в звичаєвому праві, де система кримінальних покарань будувалася переважно за ідеєю таліону.

До джерел виникнення конфіскації майна можна віднести такий історичний документ, як «Руська Правда» у трьох редакціях (коротка, розширена, скорочена).

Переважаючими видами покарань на території Київській Русі були такі: «віра», «потік і пограбування», «продаж». Крім того, відшкодування нанесеної шкоди здійснювалось за допомогою штрафів, які називались: «головництво», «урок», «повернення крадених речей».

Коротка редакція «Руської Правди» XI століття є найдавнішою. Вона складається з «Правди Ярослава» (або «Найдавнішої правди», що містить ст.ст. 1–18), «Правди Ярославичів» (або «Уставу (статуту) Ярославичів», ст.ст. 19–41), «Покону вирного» (ст. 42) та «Уроку мостникам» (ст. 43) [50, с. 30].

В період «Руської Правди» помста спочатку обмежувалася (в короткій редакції Правди), а потім взагалі була відмінена (в розширеній редакції Правди). Причиною цього було: по-перше, розпад родових і поява обцинних союзів, які брали участь у застосуванні покарань як легітимізовані владні інститути, що було важливим для забезпечення суспільної безпеки, особистої та майнової недоторканості своїх членів, та застосування примусу до осіб, які посягали на вказані цінності. По-друге, розширення сфери застосування майнових покарань значною мірою сприяло введенню християнства в Київській Русі і визнання його моральних норм та заповідей визначальним у формуванні політики держави і нової системи соціальних цінностей суспільства [30, с. 135].

В основу «Найдавнішої Правди» покладене давньоруське звичаєве право, що поділялось на чотири частини: перша – правові норми про вбивство (ст. 1); друга – правові норми про тілесні ушкодження

(ст.ст. 2–7); третя – правові норми про образу (ст.ст. 8–10); четверта – правові норми про порушення права власності (ст.ст. 11–18). Предметом правового захисту тут виступає життя, тілесна недоторканність, честь дружинної знаті. Інші статті «Правди Ярослава» врегульовували порядок відшкодування потерпілим у разі порушення права власності на коней, зброю, одяг та інше майно, порядок повернення їх господарю [11, с. 74].

Система покарань в цей період носила «приватний характер» та застосовувалася в вигляді конфіскації майна або грошових штрафів на користь потерпілого, що в той час мало таку назву, як «віра», «потік і пограбування». Руська Правда своєрідно трактує загальне поняття злочину: злочинно тільки те, що заподіює безпосередній збиток конкретній людині, його особистості або майну. Звідси і термін для позначення злочину – «образу». Відповідно до цього будується і система злочинів. Руська Правда знає лише два види злочинів – проти особи і майнові. З розвитком суспільної (державної) влади розуміння злочину втратило приватний характер, що зумовило здійснювати стягнення на користь державної влади та потерпілого [140, с. 19].

Суспільно-економічний і політичний розвиток Київської держави вимагав створення нового юридичного збірника, в якому знайшов би своє відображення подальший розвиток феодалного права. Була створена розширена редакція «Руської Правди», яка діяла на всій території давньоруських земель [30, с. 137].

Розширена «Правда» об'єднала систематизовані правові норми, що набули чинності за доби Ярослава і Ярославичів, та Устав Володимира Мономаха. Вона складалася з двох частин. Перша – «Суд Ярослава Володимировича. Руська Правда» (кінець XI – початок XII століття, ст.ст. 1–52). Тут вміщено більшість норм короткої «Правди» та доповнення – нові юридичні норми цивільного, кримінального і процесуального права. «Руська Правда» синів Ярослава забороняла вбивати вбивць будь кому, передбачивши родичам останнього виплачувати певну грошову компенсацію потерпілій стороні [170, с. 80]

Скорочена редакція «Руської Правди» була створена на основі розширеної редакції в XVI – XVII століттях. Вищою мірою покаран-

ня в третій редакції «Руської Правди» «був так званий «потік і пограбування». «Потоком» називалось позбавлення особистих прав, а «пограбуванням» – позбавлення прав майнових. Вони склали одне покарання, а не два види покарань; хоча в одному випадку (ст. 31) згадується один «потік» без «пограбування» (за конокрадство), але в іншому випадку термін «поточити» застосовується як «пограбування». Можна було видати злочинця разом із його дружиною, дітьми та всім майном на цілковиту волю князя для покарання. За рішенням князя злочинець із своєю сім'єю примусово виселявся з общини назавжди у віддалені місця на княжих землях як княжий холоп. Його майно частково переходило до потерпілих від злочину, а частково – до казни князя. «Потік і пограбування» не тільки замінили «віру» за умисне вбивство, але і були розповсюджені за конокрадство і підпал [181, с. 120].

З часом розвиток майнових відносин сприяв тому, що зміст покарання «потік і пограбування» трансформувался. Винуваті у вчиненні злочинів у добу Київської Русі позбавлялись усіх прав, а їх майно конфісковували і надходило воно князеві (державі) [172, с. 121].

Важливе місце серед джерел права посідали збірники законів, які передбачали конфіскацію майна, були Судебник великого князя Казимира (1468 р.) та Литовські статuti (у трьох редакціях) [67, с. 19].

Судебник налічував двадцять п'ять статей, його джерелами була «Руська Правда» та звичаєве право. Судебники 1497 та 1550 рр., в більшій мірі, були породжені звичаєвим правом, а не науковою підготовкою і обробкою певного матеріалу, які передували б прийняттю цих актів. До того ж вони ґрунтувалися переважно на процесуальних нормах, матеріальне ж право, перш за все, творилося суддями. Так, у статті 7 Судебника зазначалось, що злодій мусить заплатити штраф, якщо його ввіймано з речовим доказом факту крадіжки, якщо ж платити буде нічим, то грошовий штраф стягувався із дорослих дітей і дружини за умови, що вони знали про крадіжку. Самого злодія у такому разі карали на смерть [30, с. 417].

Судебники 1497 та 1550 рр., мали більш жорстку кримінально-правову репресію порівняно з усіма редакціями Руської Правди.

Судебник 1497 р. передбачав такі покарання: смертну кару, як основне покарання, грошовий штраф та конфіскацію майна, яка застосовувалася виключно у фіскальних цілях, як форма компенсації витрат судових і каральних органів [67, с. 20].

У XV – XVII століттях система кримінальних покарань феодального права на території сучасної України розвивалась на правовій основі Київської Русі, але була складною, оскільки Українські землі також входили до складу Польського королівства та Великого князівства Литовського із властивими їм правовими системами.

Основними джерелами права були Статути Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588 років. Злочини поділялись на шість видів: проти релігії, політичні, державні, проти особи, проти майнових прав. За перелічені злочини передбачались: 1) майнові покарання (нав'язка, конфіскація майна, головщина, відшкодування збитків, заподіяних злочином); 2) такі, що межують з майновими (залучення злочинців на виконання різних робіт як робочої сили); 3) покарання жорстокого репресивного характеру (смертна кара, позбавлення волі); 4) інші покарання (позбавлення прав, честі, звільнення з посади) [56, с. 139].

Покарання за своїм змістом і характером суттєво не відрізнялися від положень Руської Правди. Майнові покарання застосовувалися як основні та додаткові. Зокрема, конфіскація майна могла застосовуватися як основне, так і як додаткове покарання, а головщина вважалася тільки додатковим покаранням.

Перший Литовський статут 1529 року складався з 13 розділів, кожен з яких включав ще декілька артикулів (налічувалось 264). До системи покарань майнового характеру належали: конфіскація маєтку, штраф, повернення незаконно привласненого майна, відшкодування нанесених збитків. Як самостійний вид покарання конфіскація, призначалася шляхтичам, які ухилявся від військової повинності, самовільно залишали військовий табір, не з'являлися до місця шиккування війська. Грошовим штрафом, який призначався за нанесення ран, побоїв, незначну крадіжку, яку скоєно вперше, була так звана «нав'язка», яка призначалась, як основне, так і додаткове

покарання [181, с. 117]. Статут 1566 року складався з чотирнадцяти розділів (367 артикулів) та вважався дійсно українським, та мав таку назву – Волинський. Значна роль у Статуті 1566 року відводилася конфіскації майна та сплаті штрафу як додаткових видів покарань. Наприклад, Статут 1566 року передбачає смертну кару, позбавлення честі та конфіскацію майна для злочинця, який вчинив державну зраду, перейшовши на бік ворога. За таємне умисне вбивство, скоєне шляхтичем по відношенню до рівного собі, закон передбачав «четвертування» чи «посадження на палю» та позбавлення честі. Крім цього, родині вбитого сплачувалась «головщина» у подвійному розмірі. За навмисне покалічення шляхтича винного чекала смертна кара і «нав'язка» з його майна [172, с. 438].

За третьою редакцією Литовського статуту 1588 року, який складався з чотирнадцяти розділів (488 артикулів), існували такі види покарань, як штраф за крадіжку, а також покарання у формі грошових стягнень (головщина).

Литовські статuti 1529 – 1588 рр. в своїй системі покарань передбачають конфіскацію майна спочатку як основний вид покарання, потім – як додатковий, що показує її значну роль в системі покарань.

Національно-визвольна війна українського народу в середині XVII ст. привела до створення української держави, а її існування сприяло виникненню нових джерел права – українських законів. Покарання майнового характеру полягали у покладенні штрафу та конфіскації усього або частини майна злочинця [67, с. 23].

Після виникнення козацької української держави, середина XVII – друга половина XVIII століття, на території лівобережної України діяли норми загального права, тобто, сукупність правових норм, що склалися в середовищі козаків. Система покарань була складною, вид і розмір залежав від соціальної приналежності злочинця і потерпілого. Характерним у цьому відношенні була діяльність громад і копних судів. Сільські громади України, як самостійні державні одиниці, мали право займатися правотворчою діяльністю і створили найбільшу кількість норм українського загального права [68, с. 98]. Конфіскація майна вважалась додатковим покаранням.

У другій половині XVIII століття було знищено українську державність та здійснено три розподіли Речі Посполитої. Перемовини Богдана Хмельницького 1653 р. завершилися рішенням Земського собору про об'єднання України з Росією. Суди існували на всій території України, що входила до складу Росії [51, с. 22].

Важливим правовим джерелом формування кримінального права були універсали гетьмана Богдана Хмельницького, в яких вказувалось на вид злочину та можливе покарання за нього, що визначалося полковими, сотенними та магістерськими судами. В окремих універсалах за посягання на власність передбачалося покарання у виді конфіскації майна.

На території України застосовувалися норми українського та російського права. Для систематизації різних систем права у 1728 р. була створена комісія, яка підготувала звід законів українського права. У 1743 році був підготовлений «Збірник Права, за яким судиться малоросійський народ», який 12 років пролежав в канцелярії сенату, чекаючи затвердження, але так і не набув чинності [175, с. 118]. До збірника входили норми із Статуту Литовського, Польського «Порядка...», українських звичаєвих норм [138, с. 19].

У «Збірнику Права, за яким судиться малоросійський народ» покарання за злочин проти особи, зокрема за скалічення, передбачало штраф. За посягання на государя передбачалося комплексне покарання у виді позбавлення честі, страти та конфіскації майна винуватця на користь монарха, за конокрадство передбачалося покарання у виді подвійного натурального відшкодування та сплати трьох крб. у казну, за крадіжку більше ніж на 20 крб. винний карався на смерть, а з його майна, якщо викрадене втрачене, відшкодовувалась шкода потерпілому. Отже, як можна помітити, у цьому акті комплексність існує за рахунок компенсації шкоди потерпілому, яка носила характер покарання, а не цивільно-правового зобов'язання. Виняток становить лише конфіскація майна, вона призначалася за посягання на особу монарха та увійшла в збірник з Литовського Статуту та звичаєвого права [185, с. 546].

У кінці XVIII століття західноукраїнські землі ввійшли до складу Австрійської імперії. Почався процес заміни польського законодав-

ства на австрійське. У 1797 році був введений кримінальний кодекс, підготовлений австрійським криміналістом Зонненфельдом, який діяв в Галичині із змінами та доповненнями до 1932 року. Протиправні дії поділялись на злочини і проступки. Конфіскація майна передбачена не була [51, с. 24].

У XIX ст. головним джерелом кримінального права на території України стає законодавство царської Росії. В 1840–1842 роках було введено в дію «Звід законів Російської імперії, джерелом кримінального права в Україні став 15-й том Зводу законів, а 15 серпня 1845 р. було прийнято «Уложення про покарання кримінальні та виправні», яке встановлювало принцип застосування його положень до усіх російських підданих у межах держави [181, с. 121].

«Уложення про покарання кримінальні та виправні» стало, по суті, першим кримінальним кодексом Російської імперії, що містив чітку систему покарань, яка складалася з 11 родів та 37 ступенів видів покарань [138, с. 19]. Серед них виділялись такі покарання майнового характеру, як: а) конфіскація рухомого майна в державну казну; б) грошові стягнення; в) роботи виправні і примусові. Для «Уложення» характерна відсутність чіткого розмежування кримінальної, адміністративної і дисциплінарної відповідальності.

В «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» конфіскація майна мала фіскальні цілі, застосовували її за таким принципом: найтяжчі злочини супроводжувалися відібранням у скарбницю всього майна, за менш тяжкі злочини конфісковували частину майна [51, с. 40]. Конфіскація майна передбачалась за державну зраду, участь у бунті чи змові проти Влади Верховної, але на підставі й у порядку, обумовленому особливим розпорядженням уряду.

«Уложення про покарання кримінальні та виправні» запровадили нову систему кримінальних покарань відповідно до класифікації злочинів (тяжкі злочини, злочини і проступки), а вид покарання визначався залежно від умислу чи необережності, а також стадії вчинення злочину.

Домінуючим аспектом в ідеології системи покарань стали покарання, спрямовані на особу злочинця (тюремне ув'язнення, арешт,

ув'язнення в фортеці, каторга), що зменшувало роль майнових покарань [56, с. 139].

Редакція вказаного Уложення від 1885 року будувалася, виходячи із інтересів імперії та її політичних інститутів, що і обумовлювало мету покарань. Уложення визначало покарання не тільки за злочин, але й за проступки, відносно яких застосовувались різного роду примусові та безкоштовні роботи, а також майнові стягнення у невеликих розмірах. Проголошувався принцип вини в формі умислу та необережності, регламентувались умови застосування покарання [172, с. 584].

Скасування у 1861 році кріпосницького права, судово-правова реформа другої половини XIX ст. призвели до зменшення застосування загальної конфіскації майна, що було обумовлено розвитком капіталістичних відносин в країні, основою яких була приватна власність та бажання захистити її.

Конфіскація майна застосовувалась за найбільш тяжкі злочини, але випадки її застосування були обмежені і вона відносилась до додаткових покарань. Слід відмітити, що іноді конфіскація носила спеціальний характер щодо певних цінностей, які отриманні злочинним шляхом [173, с. 126].

Кримінальним Уложенням 1885 року посилення репресивного характеру покарань продовжувалося, в ньому збільшувалась кількість складів злочину проти держави. До основних покарань додатково передбачалися покарання, які передбачили позбавлення майна (конфіскація майна та грошовий штраф). Конфіскація полягала у вилученні у засудженого майна і передачі його на користь держави і поділялась на загальну та спеціальну. В загальній конфіскації був відсутній принцип індивідуальності, вона застосовувалась до всього майна засудженого до страти або довічного ув'язнення без урахування інтересів членів його сім'ї [140, с. 21]. Спеціальна конфіскація полягала у вилученні окремих предметів, зняряд вчинення злочину. До спеціальної конфіскації відносили також знищення речей заборонених у використанні.

У Кримінальному уложенні 1903 р. конфіскація майна передбачена не була. З уведенням у 1904 р. у дію окремих частин цього

нормативно-правового акту, положення «Уложення про покарання» 1845 р., що передбачали конфіскацію майна, втратили силу, передбачалася лише спеціальна конфіскація. Стосовно відсутності загальної конфіскації А. К. фон-Резон в своїй роботі цитує слова Міністра юстиції того часу: «конфіскація майна злочинця, лягає всією своєю тяжкістю на його сім'ю, ні в чому не винну, не відповідає меті кримінального покарання і тому не може бути включеною до нової системи покарань, яка встановлюється [140, с. 23]. Більш того, якщо вникнути в значення конфіскації, то не можна не переконатися, що цей захід посягає не лише на майно злочинця, а швидше навіть на майно його спадкоємців. За змістом чинних приписів конфіскацією є перехід до скарбниці майна, що залишилось після злочинця, який за вчинений ним злочин піддався за рішенням суду або смертній карі, або покаранню, яке поєднане зі знищенням всіх його прав, у тому чисті й майнових. Таким чином, майно це відбирається до скарбниці саме в той час, коли воно вже перестає належати злочинцеві і стає власністю його спадкоємців, які не брали участі у діянні, за яке застосовується цей захід» [168, с. 55].

Відновлення конфіскації майна як виду кримінального покарання відбулося після Жовтневої революції. Першим правовим актом, що регулював систему кримінальних покарань став Декрет про суд № 1 від 24 листопада 1917 року. На основі вказаного Декрету Народним Секретаріатом Української Радянської Республіки в січні 1918 року була прийнята постанова «Про введення народного суду». В інструкції НКЮ «Про революційний трибунал» від 19.12.1917 р. серед видів покарань була передбачена конфіскація майна засудженого (повна та часткова) [173, с. 216]. У 1918 році на конфіскацію майна припадало 5,2% всіх застосовуваних революційними трибуналами заходів кримінального покарання. Конфіскація майна призначалася, в основному, за спекуляцію (9,8%), хабарництво (1,9%), контрреволюційні злочини (1,1%) [187, с. 239].

Необхідно відзначити, що Перша Українська Народна Республіка не прийняла жодного кримінального закону, а лише чотири політичних Універсали (останній 22 січня 1918 р.).

У квітні 1919 року було прийнято Конституцію Української Народної Республіки, якою скасовувалася смертна кара, тілесні покарання, а також такий вид покарання, як конфіскація майна.

Велике значення для розвитку кримінального права мали видані в грудні 1919 року «Керівні засади з кримінального права РСФРР», які офіційно набули чинності на території України з 4 серпня 1920 р. У ст. 25 «Керівних засад» був наведений приблизний перелік покарань, що склались із 16 видів, серед яких передбачалася конфіскація всього або частини майна засудженого [33, с. 137].

Як зазначає в своїй роботі Козирєва В. П., значення «Керівних засад» полягає в тому, що вони звели в певну систему найбільш важливі загальні визначення радянського кримінального права і тим самим проклали шлях до створення кримінальних кодексів союзних республік колишнього СРСР [51, с. 44].

У декреті РНК РСФРР «Про реквізиції та конфіскації» від 16.04.1920 р., конфіскація майна визначалась як «безоплатне примусове відчуження майна, що знаходиться у власності приватних осіб і громад». У ст. 11 Декрету було передбачено, що органи влади які здійснюють конфіскацію, зобов'язані були залишити власнику та членам його родини необхідні предмети домашнього побуту та предмети для професійної роботи і виробництва [187, с. 242].

Декрет РНК РСФРР «Про конфіскацію всього рухомого майна громадян, що втекли за межі республіки або переховуються до сьогоднішнього часу» від 19.10.1920 р. передбачав власністю РСФРР все майно втікачів за межі республіки або громадян, які переховувалися.

Результатом створення УРСР у 1922 році став прийнятий Кримінальний кодекс, система покарань якого передбачала конфіскацію майна (повну або часткову) [33, с. 137].

Згідно зі ст. 38 КК УРСР конфіскація майна – це примусове і безоплатне стягнення на користь держави всього або точно визначеної частки майна засудженого (додаток до Кодексу). Конфіскацію як захід соціального захисту можна було застосовувати тільки за перелічені в окремих статтях цього Кодексу злочини (державні, військові, урядові та господарські) [127, с. 38].

Не підлягали конфіскації необхідні для засудженого та його сім'ї предмети домашнього вжитку і того що слугує засобом для існування засудженого та його сім'ї, інвентарю дрібного, кустарного або сільськогосподарського виробництва, або інвентарю, необхідного для професійної діяльності засудженого, також предмети харчування, необхідні для особистого вживання засудженим чи його сім'єю, на строк не менше шести місяців [51, с. 44].

Конфіскація майна могла призначатись як основне та додаткове покарання, але у більшості статей КК 1922 року вона призначалася лише як додаткове покарання. Інвентар, необхідний для професійної діяльності засудженого, міг бути конфіскований, якщо суд застосовував позбавлення права займатись відповідною професією. Конфіскація майна була передбачена в статтях як обов'язковий вид покарання та як факультативний, де рішення про її застосування приймав суд [72, с. 224].

Наступним правовим актом Української ССР було прийняття у 1924 р. «Основних засад кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» [33, с. 137].

8 червня 1927 р. був прийнятий новий Кримінальний кодекс УСРР. Загальна частина КК УСРР 1927 у порівнянні з КК УСРР 1922 зазнала суттєвих змін, зокрема, уточнено поняття умисного злочину, вдосконалені критерії визначення розміру санкцій за злочини неповнолітніх, встановлено інститут зняття судимості. В кодексі розвивався і вдосконалювався інститут аналогії кримінального закону [140, с. 26]. Мета покарання була зведена виключно до захисту радянської держави від злочинів та посягань, а термін «покарання» замінений терміном «заходи соціального захисту» [75, с. 168]. Заходи соціального захисту, тобто покарання, підрозділялися на основні, покарання, що призначалися і як основні, і як додаткові, та додаткові покарання, тобто ті, які не призначалися самостійно, до яких відносились конфіскація майна, яка могла призначатися лише у випадках, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК [44, с. 28].

В ст. 32 КК УСРР 1927 р. передбачалися такі види покарання: видворення за межі УСРР на певний строк та безстроково; позбав-

лення волі; примусові роботи без утримання під вартою; конфіскацію майна; штраф; громадський осуд та інші покарання [33, с. 138].

Постановою від 15 червня 1927 р. «Про обмеження конфіскації по суду», виданою на виконання постанови III з'їзду Рад СРСР метою подальшого зміцнення революційної законності, були встановлені певні межі застосування судом конфіскації майна як виду кримінального покарання [51, с. 48].

Кримінальний кодекс УСРР зі змінами і доповненнями (15.07.1932 р.) передбачав конфіскацію майна. Причому конфіскацію майна, як додатковий захід соціального захисту можна було застосовувати за випадків, спеціально зазначених в Кримінальному кодексі. Було доповнено, що при конфіскації майна держава не несе відповідальність за обтяжуючими майно боргами і зобов'язаннями, якщо такі виникли після застосування слідчими та судовими органами заходів з охорони майна. Щодо претензій, які підлягали задоволенню, то держава відповідала за них лише в межах конфіскованого майна. Не допускалося застосування у вирокі лише вартості майна, що підлягало конфіскації, оскільки в такому разі можна було вести мову про заміну конфіскації майна на штраф [73, с. 270].

В проєкті «Основ кримінального законодавства СРСР і союзних республік» 1958 р. покарання у вигляді конфіскації майна зумовило багато дискусій стосовно її існування в системі покарань. Деякі вчені пропонували повністю виключити конфіскацію з переліку покарань, інші додержувалися думки щодо збереження конфіскації майна як альтернативного додаткового покарання, хоча б за вчинення небезпечних державних і тяжких корисливих злочинів [15, с. 67].

Кримінальний кодекс України 1960 р. передбачав конфіскацію майна у 37 випадках за 32 статтями (близько 12% існуючих у КК) [176, с. 121]. Конфіскація майна встановлювалась як додаткове покарання, що застосовується за здійснення державних і тяжких корисливих злочинів у випадках, прямо передбачених законом [172, с. 420]. Також був затверджений додаток до КК України 1960 року, в якому встановлювався Перелік майна, що не підлягає конфіскації за вироком суду. В ньому встановлено що, не підлягають конфіскації певні види майна та предмети, які належать засудженому на правах особистої

власності чи є його часткою у спільній власності, необхідні для за-судженого та осіб, які перебувають на його утриманні [70, с. 103].

До того ж спостерігалось поступове розширення кола злочинів, за які могла бути призначена конфіскація майна, завдяки внесенню у 1972 р. змін, згідно з якими формулювання «за вчинення тяжких корисливих злочинів» була змінено на «...за вчинення корисливих злочинів», тобто «союзні республіки отримали право встановлювати конфіскацію майна за вчинення будь-якого корисливого злочину», а у 1973 р. внесення змін призвело до можливості застосування конфіскації майже за будь-який злочин, якщо це було передбачено в КК Української РСР [160, с. 4].

Проект КК України (1994 р.), підготовлений робочою групою Кабінету міністрів України, передбачав виключення конфіскації майна з системи покарань України. У ньому не були встановлені додаткові покарання, а ті покарання, що вважалися додатковими у проєкті, передбачалися у загальній системі покарань без вказівки на можливість призначення їх як додаткових (Розділ V проєкту)[43, с. 2].

КК України 2001 р. зберіг систему додаткових покарань КК України 1960 р., не залишивши лише таке покарання, як позбавлення батьківських прав. Конфіскація майна увійшла до системи покарань (ч. 7 ст. 51 КК) як додатковий вид покарання (ч. 2 ст. 52 КК «додатковими покараннями є позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та конфіскація майна»).

Згідно з ч.1 ст. 59 КК «Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються» [53, с. 6].

В КК 2001 року було встановлено за які злочини передбачена конфіскація майна. У ч. 2 ст. 59 КК конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК. Але як ми вже зазначили раніше, суд може не призначити конфіскацію майна, якщо вона прямо перед-

бачена статтею Особливої частини КК, але відсутній корисливий мотив злочину.

Проаналізувавши історію становлення та розвитку конфіскації майна, можна стверджувати, що цей вид покарання застосовувався на території теперішньої України ще з часів «Руської Правди» і зараз входить до системи покарань України.

«Руська Правда» в кожній з трьох редакцій передбачала конфіскацію майна, яка прийшла на заміну помсті, цьому сприяло введення християнства в Київський Русі і визнання його моральних норм та заповідей визначальними у формуванні політики держави і нової системи соціальних цінностей суспільства. Система покарань, в короткій редакції, носила приватний характер: «конфіскація майна відбувалась на користь потерпілого, та мала таку назву, як «пограбування», тобто позбавлення майнових прав. Розширена та скорочена редакції «Руської Правди» передбачали публічний характер конфіскації майна, що означало перехід майна в державну скарбницю.

Судебники 1497 та 1550 рр. в систему покарань включали конфіскацію майна, яка застосовувалася виключно у фіскальних цілях – як форма компенсації витрат судових і каральних органів.

Литовські статuti 1529–1588 рр. в своїй системі покарань передбачають конфіскацію майна, спочатку як основний вид покарання, потім – як додатковий, що показує його значну роль в системі покарань.

В «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. конфіскація майна мала на меті фіскальні цілі, застосовували її за таким принципом: найтяжчі злочини супроводжувалися відібранням до скарбниці всього майна, за менш тяжкі злочини конфісковували частину майна. Конфіскація майна передбачалась за державну зраду, участь у бунті чи змові проти Влади Верховної, але на підставі її у порядку, обумовленому особливим розпорядженням уряду.

В Кримінальному Уложенні 1885 року конфіскація полягала у вилученні у засудженого майна і передачі його на користь держави і поділялась на загальну та спеціальну. В загальній конфіскації був відсутній принцип індивідуальності, вона застосовувалась до всього майна засудженого до страти або довічного ув'язнення без урахування інтересів членів його сім'ї. Спеціальна конфіскація полягала у ви-

лученні окремих предметів, знярядь вчинення злочину або признаних для цієї мети.

У Кримінальному уложенні 1903 р. конфіскація майна передбачена не була.

Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. в системі покарань передбачав конфіскацію майна (повну або часткову). Згідно зі ст. 38 КК УСРР конфіскація майна – це примусове і безоплатне стягнення на користь держави всього або точно визначеної частки майна засудженого. Конфіскацію як захід соціального захисту можна було застосовувати тільки за переліченими в окремих артикулах цього Кодексу злочини (державні, військові, урядові та господарські).

Кримінальний кодекс України 1960 р., як вже зазначалося, передбачав конфіскацію майна у 37 випадках за 32 статтями (близько 12% існуючих у КК) [175, с. 121]. Конфіскація майна встановлювалась як додаткове покарання, що застосовується за здійснення державних і тяжких корисливих злочинів у випадках, прямо передбачених законом.

Кримінальний кодекс України 2001 р. включив в систему покарань конфіскацію майна як вид додаткового покарання. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК.

Застосовуючи історичний метод пізнання, можна зазначити, що конфіскація майна знаходила своє відображення впродовж всього періоду становлення та розвитку держави на території нинішньої України. Існування досліджуваного покарання ще з часів «Руської Правди» обумовлене змістом цього покарання, а саме, обмеження майнових прав злочинця за вчинення злочину та індивідуалізація покарання за вчинення корисливих злочинів.

З нашого дослідження ми бачимо, що спеціальна конфіскація відносилась до системи покарань. Цей історичний досвід може бути підставою для вдосконалення сучасного законодавства.

Аналіз історії будь-якого покарання є важливим досвідом для держави, яка прагне до вдосконалення кримінальної політики протидії злочинності, де конфіскація майна займає не останнє місце.

1.3. Порівняльно-правова характеристика конфіскації майна в Україні та інших країнах світу

Для проведення порівняльно-правового аналізу конфіскації майна в Україні та інших країнах світу вважаємо за необхідне розглянути міжнародно-правові акти, які регулюють питання конфіскації майна та ратифіковані більшістю країн світу, на підставі яких вносилися зміни до національного законодавства зарубіжних країн та України зокрема.

Починаючи з середини ХХ століття, світове співтовариство приділяє значну увагу проблемам захисту права власності в процесі протидії злочинності, відшкодування збитків, заподіяних злочинами, протидії організованим злочинності та незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин та іншим проблемам ХХ та ХХІ століття.

Спочатку це відображалося в міжнародних документах, які мали універсальний характер, першим з яких стала прийнята 10 грудня 1948 року резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Загальна декларація прав людини» (де закріплені права людини, які охороняються силою закону). Значне місце займає «Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину та зловживання владою», прийнята 29 листопада 1985 року резолюцією Генеральної Асамблеї ООН [26, с. 2]. В якій ідеться про захист прав громадян, які стали жертвами злочинів, їх доступ до механізмів правосуддя та якнайшвидшу компенсацію завданих збитків.

Одним із найважливіших міжнародних документів, в якому йде мова про співробітництво з питань конфіскації майна, стала Конвенція ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин» (1988 р.) [43, с. 2]. Конвенція зобов'язує держави-учасниці надавати взаємну юридичну допомогу для виявлення чи арешту доходів від незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, з метою їхньої подальшої конфіскації. Конвенція ООН «Проти транснаціональної організованої злочиннос-

ті», прийнята резолюцією ООН 55/25 від 15 листопада 2000 року [42, с. 1], також зобов'язує сторони договору вживати максимальних заходів, які можуть знадобитися для виявлення, відстеження, арешту або виїмки для забезпечення можливої конфіскації.

З метою удосконалення міжнародного співробітництва 27 січня 1999 року Рада Європи відкрила для підписання Конвенцію «Про кримінальну відповідальність за корупцію» [45, с. 2] (підписана Францією, Російською федерацією, США, Україною та ін.), яка регулює загальні принципи міжнародного співробітництва; також передбачено стандарти надання міжнародної допомоги щодо банківської таємниці з метою накладення арешту і конфіскації доходів від корупції або майна, вартість якого еквівалентна таким доходам. Конвенція виконується сторонами принципово на основі норм національного законодавства, а в разі відсутності таких, внесенням змін до національного законодавства країн-учасниць [10, с. 43].

Узагальнюючи, можна сказати, що існує велика кількість міжнародних договорів, які регулюють певні напрямки міжнародного співробітництва в галузі конфіскації майна в різних країнах, які необхідно враховувати під час формування відповідних правових норм в українському законодавстві. Країни, законодавство яких ми будемо аналізувати в частині інституту конфіскації майна, вже підписали вивчені нами конвенції, тим самим внесли зміни в національне законодавство та вийшли на шлях міжнародного співробітництва в галузі протидії злочинності за допомогою конфіскації майна. Але для виконання прийнятих на себе зобов'язань держави-учасники повинні мати достатню внутрішньодержавну правову базу регулювання конфіскації майна.

Порівняльно-правову характеристику конфіскації майна необхідно провести за допомогою розподілу країн на англо-американську [136, с. 437] (США, Велика Британія та інші) та романо-германську (Франція, Німеччина, Австралія та інші) правову систему.

Першими до проблем правового регулювання конфіскації майна звернулись в державах англо-американської правової родини, найбільшими представниками якої є США та Велика Британія.

В *Сполучених Штатах Америки* інститут конфіскації майна суттєво відрізняється від встановлених в кримінальному законодавстві України норм, що регулюють відносини в сфері конфіскації майна.

В США немає єдиної кримінально – правової системи, що обумовлено особливістю англо-американської правової системи. Основними джерелами кримінального права є прецедентне право та статутне (тобто законодавство), а саме: Конституція США 1787 р., акти Конгресу, підзаконні акти, а також норми міжнародного кримінального права. В США немає федерального кримінального кодексу в його загальноприйнятому розумінні. Акти Конгресу від 1948 р. були переглянуті, кодифіковані та ввійшли в формі закону в розділу 18 Зводу законів США «Злочини та кримінальний процес». Основними джерелами права окремих штатів є: Конституція США, конституція штатів, кримінальний кодекс штатів, закони та підзаконні акти [135, с. 52].

В кримінальному законодавстві США поняття «покарання» та «система покарання» не розроблено, набагато більше уваги приділяється цілям покарання.

Основними видами покарання на федеральному рівні є: смертна кара, тюремне ув'язнення та штраф.

Додатковими покараннями на федеральному рівні є: покладення обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду, конфіскація майна, позбавлення певних прав.

Як ми бачимо, конфіскація майна передбачена в федеральному законодавстві США, на цьому ми і зосередимо увагу.

Савченко А. В. в своїх роботах розрізняє два види конфіскації («forfeiture»): конфіскацію (вилучення) засобів і знарядь вчинення злочину та конфіскацію майна (матеріальної вигоди, отриманої внаслідок вчинення злочину). Перший вид – конфіскація засобів і знарядь вчинення злочину (або власне конфіскація – «confiscation») розуміється законодавцем досить вузько: вилучення лише окремих предметів таких, як вогнепальна зброя та боеприпаси до неї, непристойні матеріали, засоби підслуховування та деякі інші. Інший вид – це, передусім, конфіскація на підставі норм гл. 46 «Конфіскація» та гл. 232 А «Спеціальна конфіскація додаткових вигод, отриманих вна-

слідок вчинення злочину» – це вилучення будь-якого майна (рухомого та нерухомого), якщо воно було якимось чином (прямо чи побічно) пов'язане з вчиненням злочину [135, с. 68].

Якщо судом встановлено, що майно, в тому числі нерухомість, було придбано на кошти, здобуті злочинним шляхом, він може ухвалити рішення про його конфіскацію. Спеціальна конфіскація передбачається законодавством як федеральним, так й усіх штатів, та широко застосовується на практиці.

Порівняльно-правова характеристика інституту конфіскації майна в США та Україні дає можливість вважати, що загальна конфіскація (тобто, примусове безоплатне вилучення у власність держави всього або частини майна засудженого, як передбачено ст. 59 КК України) в федеральному законодавстві США не встановлено. Перелік предметів, що підлягають конфіскації, дає можливість стверджувати, що в США передбачена спеціальна конфіскація, як вид кримінального покарання. В. П. Козирева в своїх роботах зазначає, що конфіскація майна у кримінальному законодавстві США передбачається як спеціальний захід впливу на злочинця і передбачає лише спеціальну конфіскацію майна (майнових вигод) [51, с. 72].

Ще однією відмінною рисою в інституті конфіскації майна Сполучених Штатів Америки, як зазначають А. Г. Волеводз та І. І. Когутич, є те, що норми федерального кримінального законодавства передбачають *конфіскацію замісних цінностей*. Її сутність полягає у наступному: якщо на момент винесення вироку будь-яке майно, що підлягає конфіскації, в результаті якої-небудь дії чи бездіяльності (умовчання) обвинуваченого не може бути виявлено, було суттєво зменшено в розмірі, а також було злито з іншим майном, що не може бути відділено звичайним способом, суд виносить рішення про конфіскацію будь-якого майна обвинуваченого, вартість якого не перевищує вартості майна, що має підлягати конфіскації. Положення про заміну цінностей має велике значення для досягнення цілей покарання, оскільки наведена вище норма створена якраз для підриву економічного становища організованої злочинності [10, с. 126].

В кримінальному законодавстві США конфіскація майна розглядається у *кримінальному порядку* – шляхом судових дій проти обви-

нуваченого, та в *цивільному* – шляхом дій безпосередньо проти майна.

Конфіскація майна в кримінальному порядку застосовується як засіб боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, організованою злочинністю, тероризмом тощо. Вилученню підлягають знаряддя та засоби, що використовувалися при вчиненні злочинів, у тому числі транспортні засоби (автомобілі, літаки, кораблі), гроші, цінні папери, будинки, придбані на доходи від злочинної діяльності [59, с. 40].

Таким чином, кримінальному порядку застосовується конфіскація майна у разі засудження обвинуваченого. Що стосується цивільного порядку, то факт засудження судом обвинуваченого не є обов'язковим, тобто, суд може визнати особу винною у разі відсутності обвинуваченого та призначити конфіскацію майна, що дає можливість конфіскувати майно злочинця, який переховується.

У Сполучених Штатах Америки конфіскація майна застосовується як для фізичних, так і для юридичних осіб, що дає можливість погіршити економічне становище в організованій злочинності [130, с. 55].

Конфісковані кошти передаються до Фонду потерпілих від злочинів при Міністерстві фінансів США задля покриття збитків, завданих жертвам злочинів, і сплати призначеного штрафу. Про це йдеться в ратифікованій США Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочину та зловживання владою Генеральної Асамблеї ООН [20, с. 6] та інших міжнародних договорах.

З вищевикладеного можна зробити висновки, що інститут конфіскації майна в США суттєво відрізняється від закріплених в нашому законодавстві норм, що регламентують конфіскацію майна. Досвід США стосовно конфіскації майна може бути підставою для удосконалення вітчизняного законодавства. На нашу думку, українськими вченими може бути розглянуте питання заміни цінностей під час застосування конфіскації майна, в разі, якщо майно, що підлягає конфіскації, не може бути виявлено в повному обсязі. Конфіскація майна для юридичних осіб передбачена в законодавстві США, в КК

України також були внесені доповнення Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [31, с. 3] 18.04.2013 року. Зазначені доповнення до КК встановлюють заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб і це викликало гострі дискусії в юридичній літературі.

В *Об'єднаному Королівстві Великобританії* розвиток кримінального законодавства, з кінця 1960 років відзначається прийняттям законів, які регулювали Особливу та Загальну частину кримінального права, до яких відносяться Закон про злочин (покарання), в якому закріплена система покарань та заходи кримінально – процесуального характеру.

Аналіз кримінального законодавства дає можливість стверджувати, що конфіскація майна не належить до переліку покарань, передбачених санкціями відповідних статей матеріального закону.

Конфіскація майна відноситься до кримінально – процесуальних заходів допоміжного характеру, оскільки її застосовують не в усіх категоріях кримінальних справ, а лише у їхній незначній кількості [59, с. 42]. Зокрема, у справах, котрі у Великобританії розцінюються як «тяжкі злочини, що тягнуть за собою арешт підозрюваного до суду».

До них законодавці відносять злочини, що стосуються незаконного обігу наркотичних засобів, відмивання (легалізація) здобутих унаслідок цього доходів.

Про допоміжний характер конфіскації свідчить також те, що:

1) норми які регулюють її порядок, містяться не у кримінальному, а у процесуальному законодавстві;

2) у той час як усі основні санкції (тюремне ув'язнення, штраф) є альтернативними, тобто законом передбачена можливість їхньої взаємозамінності, конфіскації надано абсолютно визначений характер;

3) питання про конфіскацію в зв'язку з вчиненням злочином суд розглядає окремо (у спеціальному засіданні) і тільки після винесення обвинувального вироку;

4) конфіскацію, за суттю, застосовують не тільки для позбавлення засудженого визначеної категорії майна, але й з метою відшкодування державі заподіяних злочином збитків [32, с. 204].

Конфіскації майна підлягають тільки:

- 1) знаряддя злочину;
- 2) майно і кошти, що використовувалися для вчинення злочину чи отримані внаслідок вчинення злочину.

Конфіскація всього виявленого майна не допускається.

Отримані в результаті конфіскації кошти та суми від реалізації конфіскованих речей, направляються в Консолідований фонд казначейства Великобританії. Кошти від конфіскації майна в кримінальних справах про незаконний обіг наркотичних засобів направляються в Центральний антинаркотичний фонд Міністерства внутрішніх справ Великобританії, які використовуються для вживання заходів проти незаконного обігу наркотиків [59, с. 41]. Вважаю доцільним врахування зазначеного досвіду в національному законодавстві України.

Великобританія підписала велику кількість міжнародних договорів для співробітництва в галузі розшуку, арешту та конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом, до них відносяться: Конвенція ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин» (1989 р.) [44, с. 1], «Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину та зловживання владою» (1985 р.) [43, с. 1], Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» (2005 р.) [40, с. 2] та інші.

З аналізу кримінального законодавства Великобританії, можна зрозуміти, що конфіскація майна відноситься до кримінально-процесуальних заходів допоміжного характеру, що має багато спільного з спеціальною конфіскацією майна яка регламентується нормами кримінально-процесуального права України. Тому досвід англійського процесуального права може бути підставою для удосконалення вітчизняного законодавства, а саме, спеціальної конфіскації майна.

В країнах англо-американської правової системи можлива конфіскація майна, отриманого внаслідок вчинення злочину чи яке є доходом від злочинної діяльності, – це дає можливість зробити ви-

сновок, що інститут загальної конфіскації майна, який відповідав би передбаченому КК України додатковому виду покарання, у законодавстві США та Великобританії відсутній.

Інститут конфіскації майна держав романо – германської правової системи суттєво відрізняється від правового регулювання розглянутих вище держав. Романо – германська правова родина поєднує правові системи країн континентальної Європи та Близького Сходу. Вплив цієї правової родини знайшов відображення в правовій системі Японії [141, с. 62].

У Федеративній Республіці *Німеччина* джерелами кримінального права є кодекси, які відносять до найстаріших в Європі. Кримінальний кодекс ФРН прийнятий 15 травня 1871 року з подальшими змінами є нині діючим. КК містить розділ третій «Правові наслідки діяння», він регламентує застосування покарання, заходи безпеки й виправлення. Глава сьома цього розділу називається «Конфіскація прибутку й конфіскація окремих предметів», з аналізу якої можна зробити висновки, що конфіскація майна не відноситься до системи покарань, а є спеціальним видом правових наслідків правопорушення і відноситься до заходів безпеки та виправлення наслідків діяння [32, с. 206].

Кримінальний кодекс ФРН встановлює перелік предметів, що підлягають конфіскації :

- 1) майнова вигода, предмети, здобуті злочинним шляхом;
- 2) предмети, придбані замість здобутого злочинним шляхом майна;
- 3) грошова сума, що відповідає вартості предмета здобутого злочинним шляхом, якщо предмет не може бути конфіскованим через його пошкодження;
- 4) предмети, що використовувалися чи призначалися для вчинення злочину [141, с. 67].

У випадку, якщо неможливо вилучити такі предмети, суд призначає конфіскацію грошової суми, яка відповідає вартості предмета (73 КК ФРН).

В КК ФРН покарання в вигляді конфіскації майна передбачено за тяжкі злочини і застосовується достатньо рідко, на відміну від такого виду покарання, як штраф.

В кримінальному законодавстві ФРН передбачено два види штрафу: *грошовий*, призначається в денних ставках і складає від 5 до 360 повних денних ставок. Суд визначає розмір денної ставки з урахуванням особистого і матеріального стану особи, правове регулювання грошового штрафу майже не відрізняється від покарання в вигляді штрафу в Україні; та *майновий штраф*, на що варто звернути увагу. З аналізу КК ФРН, а саме правового регулювання майнового штрафу, можна зробити висновок: в кримінальному законодавстві передбачена загальна конфіскація майна, тільки вона має іншу назву – майновий штраф.

Майновий штраф, введений в 1992 році законом «Про боротьбу з нелегальною торгівлею наркотиками та іншими проявами організованої злочинності», призначається за корисливі злочини, за які передбачено позбавлення волі на строк не менше двох років або довічне позбавлення волі, розмір штрафу обмежується вартістю майна засудженого. Головною метою майнового штрафу є вилучення отриманого в результаті злочинної діяльності прибутку та запобігання створенню чи збереженню організованої злочинності [59, с. 41].

Майновий штраф застосовується за вчинення злочинних дій, перелік яких обмежений Особливою частиною КК ФРН, таких як: підrobка грошових знаків, тяжкі випадки торгівлі людьми і сутенерство, організація азартних ігор, незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин, крадіжки, злочини, вчинені організованою групою тощо [97, с. 112].

Німецькі правознавці стверджують, що даний вид покарання суперечить принципу гуманізму та нормам ст. 17 Загальної декларації прав людини Генеральної Асамблеї ООН [141, с. 70].

Стягнення майнового штрафу виконується шляхом реалізації майна засудженого або за рахунок коштів, які не враховувались майновим штрафом.

Порівняльно-правовий аналіз зазначеної норми та кримінального законодавства України дає можливість стверджувати, що конфіскація майна за КК України та майновий штраф за КК ФРН має багато спільного: призначається за тяжкі корисливі злочини, обмежується вартістю всього майна засудженого, причому нижня межа законодав-

ством не встановлена, схожою метою є вилучення отриманого в результаті злочинної діяльності прибутку, тільки суд може визначити розмір майнового штрафу або конфіскованого майна. Майновий штраф за КК ФРН має абсолютний характер, а конфіскація майна за КК України обмежена переліком майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами.

До романо-германської правової сім'ї, де закон є основним джерелом права, необхідно віднести *Францію*.

Кримінальний кодекс Франції має достатньо складну структуру. Оскільки кримінально-правові норми приймаються законодавчими та виконавчими органами державної влади. В КК Франції, який був прийнятий 22 липня 1992 року, немає визначення покарання, його змісту та структури, а встановлена лише система покарань за вчинення злочинів, проступків та порушень [51, с. 78].

Система покарань у Франції має чітку законодавчу класифікацію і ділиться на три групи. *За злочини* передбачене кримінальні покарання, *за проступки* – виправні, *за порушення* – поліцейські покарання [51, с. 52]. За злочини поряд з позбавленням волі та штрафом може бути призначено декілька додаткових покарань (конфіскація майна, заборона займати певні посади та інші). До виправних покарань можна віднести штраф – дні, суспільно корисні роботи, позбавлення або обмеження деяких прав. Вони мають альтернативний характер та не закріплені в санкціях Особливої частини КК та застосовуються замість тюремного ув'язнення (максимальний термін десять років). Система поліцейських покарань передбачає покарання майнового характеру: штраф (до десяти тисяч франків) та конфіскацію майна [97, с. 127].

Система покарань за самостійністю призначення ділиться на основні, додаткові та альтернативні. Конфіскація майна може бути призначена за вчинення злочину як додаткове покарання. За вчинення проступку спеціальна конфіскація може бути призначена як основне покарання, або в якості додаткового з призначенням штрафу якщо за цей проступок передбачено тюремне ув'язнення [130, с. 69].

Кримінальному праві Франції відомо два види конфіскації майна – загальна та спеціальна.

Загальна конфіскація майна полягає у вилученні будь – якого (усього) майна засудженого і застосовується як додаткове покарання до фізичних і юридичних осіб [155, с. 54]. КК Франції передбачає загальну конфіскацію за злочини проти людства та злочинні діяння (злочини і проступки), пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів.

Також загальна конфіскація передбачає вилучення лише деякого майна засудженого. Вона застосовується у встановлених законом випадках:

1) за злочини тільки до фізичних осіб і лише як додаткове покарання, що полягає у вилученні певної речі або відповідного майна;

2) за проступки до фізичних осіб як основне та як додаткове покарання, а до юридичних осіб лише в якості додаткового покарання. Як основне покарання застосовується у вилученні одного або декілька транспортних засобів, зброї, знарядь злочину. Як додаткове покарання застосовується до фізичних та юридичних осіб за аморальні злочини (організація закладів для заняття проституцією, сутенерство);

3) за порушення тільки до фізичних осіб як основне і як додаткове покарання. В обох випадках конфіскація полягає у вилученні одного або декількох одиниць зброї [59, с. 42].

За кримінальним законодавством Франції за спеціальною конфіскацією вилученню підлягають:

1) предмети, котрі кваліфікуються законом як небезпечні чи шкідливі (вибухові пристрої);

2) речі, які використовувалися чи призначалися для вчинення злочинного діяння, або були отримані в результаті його скоєння [97, с. 129].

За злочини спеціальна конфіскація може призначатися фізичним особам як додаткове покарання, а юридичним особам – як основне покарання. За *проступок* спеціальна конфіскація застосовується до фізичних осіб як основне і як додаткове покарання. А до юридичних осіб – як основне покарання. За *порушення* спеціальна конфіскація може призначатися фізичним та юридичним особам в якості основного та додаткового покарання. До юридичних осіб конфіскація застосовується в порядку заміни нею штрафу [32, с. 204].

Аналіз КК Франції дає можливість стверджувати, що система покарань для юридичних осіб розроблена з урахуванням специфіки нового для Франції суб'єкта кримінальної відповідальності і що найпоширенішими є покарання майнового характеру, а саме штраф та конфіскація майна.

Порівняльно-правова характеристика інституту конфіскації майна в Україні та Франції дає можливість стверджувати, що законодавство цих держав має схожі положення (передбачена загальна та спеціальна конфіскація, застосування чітко встановлене законом, передбачена за тяжкі злочини), але підстави застосування (злочин, проступок, порушення), способи (як основне та як додаткове), суб'єкти (фізичні та юридичні особи) суттєво відрізняються. Не зважаючи на ці відмінності, надбання французького законодавства може бути враховане вітчизняним законодавством.

В кримінальному законодавстві Японії інститут конфіскації майна знайшов своє відображення в системі покарань. Конфіскація майна є додатковим покаранням, причому єдиним, та застосовується поряд з основним покаранням [155, с. 67].

Конфіскація майна призначається на підставі відповідних норм Загальної частини КК, тому в статтях Особливої частини КК вона, як правило, не передбачена.

КК Японії передбачає сім видів покарань: смертна кара, позбавлення волі з примусовою працею, позбавлення волі без примусової праці, кримінальний штраф, кримінальний арешт, малий кримінальний штраф та конфіскація майна. Шість перших покарань є основними, конфіскація майна – додатковим покаранням [51, с. 71].

Конфіскація майна призначається за будь-який злочин, крім злочинів, що караються тільки кримінальним арештом або малим штрафом. За такі злочини вона може застосовуватися тоді, коли це передбачено спеціальним положенням. Однак предмет злочину підлягає конфіскації в будь-якому випадку незалежно від тяжкості вчиненого діяння [153, с. 216].

Предметом конфіскації майна відповідно до КК Японії є:

1) предмети, які є утворюючими елементами злочину (предмет злочину);

2) предмети, які були використані при вчиненні злочину (знаряддя і засоби вчинення злочину) чи призначалися для цього;

3) предмети, які з'явилися в результаті вчинення злочину чи були отримані на основі злочину або як винагорода за злочин;

4) предмети, отримані в обмін на предмет, отриманий в результаті вчинення злочину.

Предмети що підлягають конфіскації, можуть бути вилучені за умови, що вони належали злочинцеві, а не іншим особам. Якщо ці предмети належать іншим особам, то вони можуть бути конфісковані тільки тоді, коли ця особа отримала їх після вчинення злочину і була обізнана про їхній характер [32, с. 205].

Якщо предмет не може бути конфіскований повністю або частково, допускається заміна шляхом стягнення відповідної грошової суми.

З аналізу інституту конфіскації майна можна стверджувати, що конфіскація майна в кримінальному законодавстві Японії дуже схожа на спеціальну конфіскацію майна, що передбачена законодавством України, це підтверджується і переліком предметів, що підлягають конфіскації.

Правова регламентація конфіскації майна в Японії достатньо схожа з дослідженими нами країнами романо – германської правової системи. У вітчизняному законодавстві варто розглянути можливе розширення злочинів, за які може бути передбачена конфіскація майна, розглянувши досвід Японії.

В *Російській Федерації* інститут конфіскації майна зазнав суттєвих змін за останні десять років, на що варто звернути увагу. Введений в дію КК Росії 1997 року передбачав в системі покарань конфіскацію майна, яка призначалась за тяжкі та особливо тяжкі злочини корисливого характеру (в галузі економічної діяльності, проти громадської безпеки, проти державної влади, проти основ конституційного ладу та проти людства).

Федеральним законом від 08.12.2003 № 162-ФЗ конфіскація майна як вид кримінального покарання була вилучена з КК РФ. Доцільність даного рішення викликала ряд дискусій з цього приводу. При-

бічники конфіскації майна як виду покарання стверджували, що вона є ефективним способом профілактики злочинності, що вона відповідає нормам міжнародного права: Конвенції ООН «Про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин» (1988) [39], Женевській конвенції «Про боротьбу з підробкою грошових знаків» (1929), Європейській конвенції «Про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскації прибутку від злочинної діяльності» (1990) [37], Європейській конвенції «Про кримінальну відповідальність за корупцію» (1999) [41] та іншим міжнародним документам, які підписані та ратифіковані РФ. Противники конфіскації як виду кримінального покарання стверджують, що вона не відповідає загальним засадам покарання, має низьку ефективність, не відповідає нормам недоторканості майнових прав [76, с. 280] та погіршує соціальну адаптацію засуджених після відбування покарання [82, с. 148].

В результаті гострих та напружених дискусій 27 липня 2006 року федеральний закон № 153-ФЗ доповнив розділ VI КК РФ «Інші заходи кримінально – правового характеру» главою 15.1 «Конфіскація майна», до якої входять ст.104.1 «Конфіскація майна», ст.104.2 «Конфіскація грошової суми взамін майна» і ст.104.3 «Відшкодування заподіяної шкоди» [153, с. 282]. Основними відмінностями конфіскації майна, як виду покарання та конфіскації за гл. 15.1 КК РФ, є характер майна, що підлягає вилученню. Відповідно до гл. 15.1 КК РФ конфіскації майна підлягають:

1) гроші, цінності та інше майно, отримане внаслідок вчинення злочину і будь-яких прибутків від такого майна, за винятком майна, що підлягає поверненню законному власнику;

2) гроші, цінності та інше майно, що використовувалися чи призначалися для фінансування тероризму, організованої групи, незаконного озброєного формування, злочинної організації;

3) гроші, цінності та інше майно, якщо вони є доходом від майна, що підлягає конфіскації, які були частково або повністю перетворені або обернені в інше майно;

4) знаряддя, устаткування та інші засоби скоєння злочину, що належать обвинуваченому [76, с. 183].

Якщо майно отримане в результаті вчинення злочину, або доход від такого майна було приєднано до майна, отриманого законним шляхом, конфіскації підлягає та частина майна, яка відповідає вартості приєднаного майна.

В кримінальному законодавстві РФ передбачена заміна майна, що підлягає конфіскації на грошову суму, якщо на момент прийняття судом рішення конфіскація предмета неможлива внаслідок його використання, продажу чи з іншої причини, суд виносить рішення про конфіскацію грошової суми, яка відповідає вартості предмета. Також приділяється значна увага відшкодуванню заподіяної шкоди. При вирішенні питання про конфіскацію майна в першу чергу, розглядається питання стосовно відшкодування шкоди, заподіяної законному власнику майна. В разі відсутності у винного майна, на яке може бути накладене стягнення, крім майна, що підлягає конфіскації, з його вартості відшкодовується шкода, заподіяна законному власнику, а решта спрямовується в доход держави [159, с. 32].

Відповідно до КК РФ конфіскації підлягає майно, яке було передане засудженим фізичній чи юридичній особі, якщо вони знали або повинні були знати, що майно отримане в результаті вчинення злочину. Варто звернути увагу на те, що вилучення майна на користь держави або в порядку відшкодування шкоди, заподіяної законному власнику, можливе за рішенням суду після засудження винної особи. Це положення відповідає нормам Цивільного кодексу РФ в ст. 302 про недобросовісного набувача краденого майна. Якщо майно отримане безкоштовно, від особи, яка не мала права ним володіти, як відбувається при вчиненні злочину, власник має право вимагати відшкодування майна в усіх випадках [121, с. 20].

З аналізу кримінального законодавства можна стверджувати, що в РФ конфіскація майна має спільні риси зі спеціальною конфіскацією, що передбачена КПК України, яка застосовується до майна, здобутого злочинним шляхом. Доказова база щодо злочинного характеру отриманого майна покладена на правоохоронні органи, що на думку провідних юристів, робить цей процесуальний захід, в більшості випадків, майже неможливим (наприклад: конфіскація грошей

та іншого майна, що використовувалося чи призначалося для фінансування тероризму).

В 3-й рекомендації міжнародної організації FATF «Тимчасові заходи і конфіскація» запропоновано: «країни можуть розглянути можливість застосування заходів, якими вимагається від правопорушника підтвердження законного походження власності, що підлягає конфіскації, тією мірою, наскільки це відповідає принципам їх національного законодавства» [77, с. 2]. Використання цих рекомендацій, на нашу думку, може суттєво вплинути на боротьбу з організованою злочинністю та тероризмом (в частині доказування злочинного характеру отриманого майна).

Порівняльно-правова характеристика кримінального законодавства РФ та України дає можливість стверджувати, що інститут конфіскації майна суттєво у них відрізняється. В РФ конфіскація майна не відноситься до системи покарань, а є засобом кримінально-правового характеру, що подібне до спеціальної конфіскації.

Звідси: в законодавстві зарубіжних країн передбачається конфіскація майна як вид кримінального покарання або як інші заходи кримінально-правового характеру. Збереження конфіскації майна в зарубіжних країнах обумовлено її ефективністю як засобу протидії організованій злочинності, тероризму та незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Передбачена КК України конфіскація майна в системі покарань не суперечить нормам міжнародного права.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА В УКРАЇНІ

2.1. Особливості призначення конфіскації майна

В юридичній літературі питання призначення покарання, а саме принципи та загальні засади призначення покарання, завжди викликають гострі дискусії. Саме під час призначення конфіскації майна забезпечується досягнення поставлених перед покаранням цілей та визначається ефективність досліджуваного покарання.

Призначення покарання полягає у визначенні судом у вирокі конкретної міри кримінального покарання особі, яка визнана винною у вчиненні злочину. При цьому суд керується принципами і загальними засадами призначення покарання. В кримінальному праві такі загальнотеоретичні питання, як визначення поняття загальних засад призначення покарання, системи принципів призначення покарання та їх співвідношення з загальними засадами призначення покарання, залишаються дискусійними серед вчених [141, с. 115].

В своїй роботі Г. Л. Кригер відмічає, що принципи призначення покарання втілюються в загальних засадах призначення покарання, які сформульовано в законодавстві, а відокремлення питання про принципи призведе до зайвого повторення тих самих положень [140, с. 124]. Як відмічає Л. А. Прохоров, принципи і загальні засади призначення покарання є самостійними, хоча й тісно пов'язаними інститутами. Вважає, що принципи слід досліджувати поряд або у зв'язку із загальними засадами призначення покарання [119, с. 10].

Досліджуючи співвідношення принципів призначення покарання і загальних засад, М. І. Бажанов вважав їх самостійними категоріями кримінального права, які перебувають у співвідношенні і між собою і потребують самостійного розгляду, через що ототожнення

принципів та загальних засад призначення покарання є неприпустимим [5, с. 81].

В. В. Полтавець, досліджуючи принципи і загальні засади призначення покарання вважає, що вони характеризують самостійні кримінально-правові інститути, які мають різну правову природу, виконують різні функції й їх ототожнення неможливе оскільки:

1) загальні засади призначення покарання передбачені в ст. 65 КК України. Принципи призначення покарання не закріплені в законі, але передбачені у багатьох нормах кримінального законодавства, що розкривають сутність інституту призначення покарання, у тому числі й у загальних засадах призначення покарання;

2) принципи призначення покарань є основними положеннями, що використовуються для формування правил призначення покарання. Це відповідним чином відбивається й на загальних засадах призначення покарання, оскільки принципи призначення покарання є їх методологічною основою, критерієм формування їх змісту;

3) принципи призначення покарання є саме тими вихідними ідеями, які надають цілісності інституту призначення покарання. Повне та всебічне з'ясування сутності принципів призначення покарання забезпечує правильне застосування його норм до конкретних ситуацій, а тим самим сприяє захисту прав та інтересів громадян. Так, саме з принципів справедливості й індивідуалізації покарання впливає право особи, винної у вчиненні злочину, вимагати, щоб обсяг державного примусу, що до неї застосовується, відповідав ступеню тяжкості вчиненого злочину, небезпечності самої особи й обставинам, які пом'якшують чи обтяжують покарання [117, с. 26].

Наша думка збігається з наведеними вище позиціями, ми вважаємо, що принципи та загальні засади призначення покарання необхідно досліджувати в тісному зв'язку між собою, але виключно як окремі інститути. Принципи є керівною ідеєю, що втілює в собі ту або іншу частину усіх норм КК, що регламентують призначення покарання [118, с. 12]. Загальні засади призначення покарання – це основоположні вимоги про порядок і межі призначення покарання, якими зобов'язаний керуватися суд, призначаючи покарання по кожній кримінальній справі [2, с. 145]. Загальні засади призначення

покарання мають законодавчу регламентацію і їх чітке дотримання є гарантією справедливого та достатнього для виправлення покарання.

Необхідно відмітити, що в юридичній літературі має місце така точка зору, що загальні засади призначення покарання є законодавчо закріпленими принципами призначення покарання [120, с. 95], та дослідження принципів і загальних засад призначення покарання призведе до повторення вивчення однакових положень, з чим ми не можемо погодитись.

В п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 р. «Про практику призначення судами кримінального покарання» зазначається: судді мають суворо дотримуватися вимог ст. 65 КК стосовно загальних засад призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються принципи законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання. В Постанові Пленуму передбачені принципи призначення покарань та посилення на загальні засади призначення покарань, що підтверджує їх самостійність та тісний зв'язок між собою. Дотримання загальних засад призначення покарання є неодмінною умовою реалізації закладених у них принципів призначення покарання, і тільки в такій сукупності вони забезпечують досягнення мети покарання [109, с. 3].

В своїй роботі Ю. В. Шинкарьов відмічає, що принципи вказують основні напрямки, у яких відповідні органи, що призначають покарання (суди), повинні діяти. Вони є керівною ідеєю, що втілює в собі ту чи іншу частину всіх норм КК, що регламентують призначення покарання [193, с. 95].

Під принципами призначення покарання у теорії кримінального права розуміють ті вихідні, найбільш важливі положення, закріплені у нормах кримінального права, які виражають діяльність судів щодо застосування покарання до осіб, винних у вчиненні злочину [51, с. 124].

В процесі дослідження принципів призначення покарань можна виділити значну кількість принципів, які доповнюють та витікають один з одного.

Призначення покарання ґрунтується на певних принципах, а саме: законності покарання; визначеності покарання в судовому вироку; обґрунтованості й обов'язковості мотивування покарання у вироку; гуманності покарання; диференціації і індивідуалізації та справедливості покарання [118, с. 14].

1. Принцип законності. Законність покарання полягає у вимозі призначення покарання відповідно до КК України. Виділення принципу законності покарання з загального кола інших принципів має велике практичне значення, орієнтуючи судові органи України на суворе дотримання ними законів у процесі застосування покарання. Це особливо актуально, коли йдеться про підстави кримінальної відповідальності. Ст. 2 КК України встановлює, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [53, с. 4]. При призначенні покарань майнового характеру принцип законності забезпечується виконанням нормативних приписів з обов'язковим урахуванням їх особливостей [49, с. 98]. Зокрема, конфіскація майна не може бути призначена без призначення основного покарання; конфіскація майна застосовується лише за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, вчиненого з корисливих мотивів чи злочини проти основ національної безпеки та громадської безпеки і передбачена в санкції статті Особливої частини КК.

2. Обґрунтованість й обов'язковість мотивування покарання у вироку. Цей принцип впливає із принципу законності покарання, який відмічає, що для призначення покарання особі, що вчинила злочин, необхідно, щоб суд об'єктивно вивчив усі матеріали справи і після цього зробив висновок стосовно характеру і ступеня суспільної небезпеки скоєного злочину особою, винною в цьому. Всі ці аспекти мають знайти своє вираження у вироку суду [188, с. 82]. Для того, щоб обґрунтувати покарання, його необхідно мотивувати при винесенні вироку. Необхідність мотивації покарання ґрунтується в українському кримінальному праві на єдності злочину та покарання, яке у вироку отримує своє конкретне вираження. Як відмічає М. І. Бажа-

нов, мотивація, яка обґрунтовує факт вчинення злочину і його кваліфікацію, передбачає як свій необхідний наступний елемент і мотивацію застосування до засудженого покарання. В Постановках Пленуму Верховного Суду України звертається увага судів на необхідність додержання вимог КПК про мотивування у вироку висновків щодо виду і розміру призначеного засудженому покарання. Визначення покарання у вироку має бути чітким, щоб під час його виконання не виникло жодних сумнівів стосовно його виду і розміру [5, с. 95]. Під час призначення конфіскації майна у вироку має бути чітко вказано, яке майно підлягає вилученню (все, частина або окремі предмети). Якщо в санкції статті Особливої частини КК є альтернатива призначення конфіскації майна, то необхідно мотивувати причини її застосування.

3. Гуманність покарання як принцип його призначення виявляється в тому, що покарання ніколи не може мати на меті завдання фізичних страждань засудженому або приниження його людської гідності, що прямо передбачене ч. 3 ст. 50 КК України. Застосовуючи покарання, суд повинен бачити в підсудному людину і керуватися тим, що кожний громадянин, який вчинив суспільно небезпечне діяння, може виправитися і стати законослухняним членом суспільства. Принцип гуманності виражений і в ст. 69 КК України, що передбачає право суду призначити покарання більш м'яке, ніж передбачено законом. Цей принцип закріплений у законі і при описі переліку обставин, які пом'якшують і обтяжують покарання. Так, якщо суд не обмежений в урахуванні обставин, які пом'якшують покарання (ч. 2 ст. 66), то перелік обставин, які обтяжують, даний у ст. 67 КК України, є вичерпним і суду не надано права його поширювати. Гуманність покарання полягає в тому, що при його призначенні широко враховуються позитивні властивості особи підсудного, що може привести до пом'якшення призначеного йому покарання [17, с. 14]. Принцип гуманізму призначення покарання пролягає в тому, що застосування конфіскації майна не повинно приводити засудженого до повного обмеження майна, а давати можливість повернутися до нормального життя після відбування покарання. Прояв гуманізму в досліджуваному нами покаранні виражається в наявності переліку майна, що не

підлягає конфіскації за вироком суду, забороні застосування конфіскації майна до неповнолітніх та можливості незастосування її відповідно до ст. 69 КК. Так, Комінтернівський районний суд міста Харкова засудив Д. за ч. 2 ст. 307 КК «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», призначив покарання у вигляді 4 років позбавлення волі, без конфіскації майна, застосувавши ст. 69 КК України. Мотивація застосування ст. 69 КК полягає в тому, що суд враховує шире каяття у скоєному, стан здоров'я обвинуваченого (онкологічне захворювання), що вважає достатньою для призначення підсудному покарання нижче від найнижчої межі.

В процесі наукового дослідження було вивчено 125 кримінальних справ по Харківській області, з яких у 39 справах застосовувалась ст. 69 КК. З 39 кримінальних справ у 24 випадках конфіскація майна не призначалась та в 15 кримінальних справах конфіскація майна призначалась як вид додаткового покарання.

4. У чинному законодавстві закріплена диференціація різних за тяжкістю злочинів і пов'язаних із цим розмірів можливого за них покарання. Так, згідно зі ст. 12 КК, у якій дана класифікація злочинів, виокремлюють особливо тяжкі злочини, за які відповідно до закону суд може призначити покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі. Суд може призначити за тяжкий та особливо тяжкий злочин додаткове покарання у вигляді конфіскації майна. Водночас тяжкість злочину може бути порівняно невеликою і в цьому разі закон, використовуючи альтернативні санкції, надає суду широкі можливості призначити покарання відповідно до ступеня його тяжкості [5, с. 124]. В альтернативних санкціях призначення конфіскації майна покладено на розсуд суду залежно від обставин кримінальної справи.

Як відмічає в своїй роботі О. О. Книженко, засобами диференціації покарання є:

- 1) кваліфікуючі і привілейовані ознаки складу злочину;
- 2) поділ злочинів залежно від характеру і ступеня їх суспільної небезпечності;

3) деякі форми звільнення від покарання (звільнення від покарання у зв'язку з хворобою і звільнення від покарання у зв'язку з виділенням термінів давності обвинувального вироку суду);

4) виділення у кримінальному законі стадій незакінченого злочину;

5) призначення засудженим до позбавлення волі певного виду виправної установи. Саме з допомогою кваліфікуючих ознак законодавець може посилити відповідальність з урахуванням конкретних обставин справи [38, с. 84]. В процесі призначення конфіскації майна суд враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину (тяжкі та особливо тяжкі злочини), суб'єктивну сторону злочину (вчиненого з корисливий мотивом) та передбачені в санкції статті Особливої частини КК, ознаки, що пом'якшують або обтяжують кримінальне покарання та підстави звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання.

Можливість здійснення індивідуалізації покарання як принципу його призначення закріплена в багатьох нормах закону. Вона полягає в обов'язковому урахуванні при призначенні покарання індивідуальних особливостей конкретної справи, головним чином, особи засудженого. Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 65 КК при призначенні покарання суд враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання. Основні вимоги принципу індивідуалізації полягають у тому, щоб до особи, виходячи з конкретних обставин справи, призначалося покарання, необхідне і достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів (ч. 2 ст. 65) [193, с. 97]. До кримінальної відповідальності може бути притягнута лише фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до чинного КК може наставати кримінальна відповідальність. Принцип індивідуалізації, який інколи ще називають принципом особистого характеру відповідальності, означає, що ніякі інші особи не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за діяння, яких вони не скоювали. [5, с. 94] Індивідуальний характер (особистий характер) кримінальної відповідальності впливає з ч. 2 ст. 1, ч. 1 ст. 6, ч. 2 ст. 17, ст. 7 та 21 КК України,

в яких безпосередньо вказується, що покарання застосовується до особи, яка вчинила злочин. Як відмічає О. І. Шинальський, при призначенні покарання слід розрізняти законодавчу і судову його індивідуалізацію. Законодавець, встановлюючи норми, що регулюють застосування покарань, враховує всю різноманітність життєвих ситуацій, які можуть виникнути на практиці, і вже в самому законі намагається хоча б у загальній формі сформулювати відправні положення, які б індивідуалізували призначення покарання. Судова індивідуалізація означає застосування покарання до конкретної особи з урахуванням ступеня тяжкості конкретного злочину, особи засудженого, обставин, які пом'якшують або обтяжують, встановлених у справі [192, с. 97]. Під час призначення конфіскації майна, необхідно з'ясувати чи мав місце корисливий мотив, чи є вчинене суспільно небезпечне діяння тяжким та особливо тяжким злочином, врахувати особу винного, з'ясувати наявність умов, що пом'якшують або обтяжують покарання, і тільки потім вирішувати питання доцільності застосування конфіскації майна [141, с. 136]. Призначення конфіскації майна поряд з основним покаранням дає суду можливість повної реалізації індивідуального підходу при призначенні покарання винному.

5. Принцип справедливості. Справедливість покарання полягає насамперед у тому, що воно має відповідати загальнолюдським цінностям і моральним устоям, переконувати громадян у правильності судової політики. Принцип справедливості покарання вимагає також побудови кримінального законодавства, при якому вибір більш суворої міри покарання повинен пропорційно залежати насамперед від характеру та ступеня суспільної небезпеки скоєного злочину й особи, що його вчинила [188, с. 92]. Як відмічає Омельчук О. М., досягнення принципу справедливості під час призначення покарання можливо шляхом всебічного розгляду справи та врахування даних про особу, яка скоїла злочин, а саме: соціально-демографічних, кримінально-правових, психологічних, фізичних та інших даних [89, с. 207]. Слід зазначити, що серед усіх даних, які характеризують особу винного, особлива увага повинна приділятися безпосередньо пов'язаним

із вчиненням злочину. Призначене покарання є справедливим, якщо особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів (ч. 2 ст. 65 КК). Можна сказати, що це стратегічна мета призначення покарання [2, с. 176]. Конфіскація майна передбачена в санкціях статей Особливої частини КК також відповідає принципу справедливості, адже за злочини, які вчинені з корисливим мотивом має бути передбачено покарання, що обмежує майнові права особи, що вчинила тяжкий або особливо тяжкий корисливий злочин.

6. Принцип рівності перед законом. Принцип рівності громадян перед законом закріплений в ст. 24 Конституції України; громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [56, с. 1]. Цей конституційний принцип означає, що кримінальній відповідальності підлягають усі суб'єкти злочину незалежно від зазначених вище ознак. В ч. 2 ст. 65 КК передбачено; особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів [53, с. 2], це означає що в кожній справі, для кожного суб'єкта злочину суд призначає покарання індивідуальне в межах санкцій статті Особливої частини КК. Конфіскація майна не застосовується до неповнолітніх осіб, інших обмежень призначення досліджуваного покарання за вказаними вище ознаками не передбачено.

На відміну від принципів *загальні засади призначення покарання* виступають як закріплені в КК правила поведінки, які створені саме на основі цих принципів і мають щодо останніх похідний характер. Положення ст. 65 КК формулюють не тільки конкретні вимоги, а й покладають на суд обов'язок щодо їх дотримання [119, с. 13].

В юридичній літературі існують різні підходи до визначення поняття загальних засад призначення покарання Вони характеризуються типовими визначеннями, як: загальні правила, закріплені в КК правила визначення заходів покарання, критерії призначення покарання тощо.

Тому, існує достатньо велика кількість визначень такого роду. Загальні засади призначення покарання – це ті встановлені законом критерії, якими повинен керуватися суд під час призначення покарання в кожній конкретній справі [5, с. 75].

Полтавець В. В своїй роботі стверджує, що загальні засади призначення покарання визначаються як передбачена в кримінальному законі система загальних правил, що ґрунтуються на принципах призначення покарання і є обов'язковими для суду в кожному конкретному випадку призначення покарання винному у вчиненні злочину для досягнення мети покарання [117, с. 36]. П. А. Аветисян визначає загальні засади призначення покарань як систему закріплених в законі і обов'язкових для суду розпоряджень щодо врахування пропозицій Загальної і Особливої частин КК і обставин, що характеризують злочин і особу винного, якими повинен керуватися суд при призначенні покарання по кожній кримінальній справі [1, с. 18].

Н. В. Марченко вважає що, загальні засади призначення покарання є чітко сформульовані в кримінальному законі правила визначення заходів покарання, що відповідають об'єктивним і суб'єктивним ознакам злочину, а також особі винного [69, с. 48].

В своїй роботі Ю. В. Шинкарьов виділяє декілька рис, властивих загальним засадам призначення покарання:

- загальні засади призначення покарання є нормами організаційними. Вони покликані сприяти реалізації кримінально-правових санкцій при визначенні конкретного покарання в точній відповідності до закону;

- організаційна властивість загальних засад призначення покарання реалізується у вимогах до правозастосовного акту. Під правозастосовним актом у цьому випадку слід розуміти не тільки сам вирок суду в частині призначення покарання як документально оформлений підсумок діяльності суду у справі, але й процесуальні дії суду, направлені на вірне вирішення справи;

- сформульовані в законі вимоги щодо засад покарання є загальними, тобто стосуються всіх випадків призначення покарання;

- загальні засади, на відміну від принципів, мають локальний характер, тобто визначають той чи інший бік призначення покарання [151, с. 101].

Ми вважаємо, що загальні засади призначення покарання – це правила призначення покарання, що закріплені в КК України та є обов'язковими для суду в процесі призначення покарання.

Відповідно до ст. 65 КК України суд призначає покарання:

1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин;

2) відповідно до положень Загальної частини КК;

3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

1. Особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений злочин призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів.

2. Підстави для призначення більш м'якого покарання, ніж це передбачено відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу за вчинений злочин, визначаються статтею 69 КК.

3. Більш суворе покарання, ніж передбачене відповідними статтями Особливої частини цього Кодексу за вчинений злочин, може бути призначене за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків згідно зі статтями 70 та 71 КК [53, с. 2].

I. Призначення конфіскації майна в межах, установлених в санкції статті Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин.

1. Суд призначає покарання у межах, встановлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин. Це правило призначення покарання передбачає обов'язок суду призначити покарання лише в межах санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, за якою кваліфіковано дії винного [13, с. 9]. Це означає, що суд може призначити конфіскацію майна, як додаткове покарання, якщо вона передбачена в санкції статті Особливої частини КК, за якою особа визнана винною.

В КК України передбачено підстави, коли суду надається право вийти за межі санкції, яка встановлює покарання за вчинений злочин. Перший випадок передбачено у ст. 69 КК, згідно з якою з огляду на обставини, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного, суд може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено в статті Особливої частини КК. Другий випадок передбачено ст. 70 та 71 КК, відповідно до якої суд може вийти за верхню межу санкції. Це може мати місце у призначенні покарання за сукупністю злочинів (ст. 70 КК) або за сукупністю вироків (ст. 71 КК) [50, с. 157]. У разі якщо суд застосовує положення ст. 69 КК і призначає більш м'яке покарання, ніж передбачене в статті Особливої частини КК, то на підставі ч. 2 ст. 69 КК суд може не застосовувати додаткове покарання, що передбачено як обов'язкове [53]. Тобто конфіскація майна може не призначатися у разі застосування положень ст. 69 КК до основного покарання.

Вивчення Особливої частини КК дає можливість стверджувати, що конфіскація майна передбачена в 125 санкціях, з них 58 санкцій передбачає загальну конфіскацію майна, що складає 8,5% норм Особливої частини та в 67 санкціях передбачена спеціальна конфіскація – 11,7% норм Особливої частини.

Аналіз санкцій статей Особливої частини КК дає можливість зробити висновок, що в більшості випадків передбачається обов'язкова конфіскація і лише у деяких випадках – факультативна. В кримінальних справах за наявності обставин, що обтяжують покарання, які передбачені в статті Особливої частини КК, конфіскація майна застосовується на розсуд суду [49, с. 138]. До таких обставин можна віднести:

- 1) злочин вчинено щодо неповнолітнього або малолітнього;
- 2) злочин вчинено щодо кількох осіб;
- 3) вчинено злочин повторно;
- 4) злочин вчинено за попередньою змовою групою осіб або організованою групою;

5) злочин вчинено службовою особою з використанням службового становища або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності;

6) злочин вчинено із застосуванням насильства або з погрозою застосування такого насильства;

7) злочин спричинив тяжкі наслідки.

Таким чином ми можемо розділити санкції статей Особливої частини на дві групи:

1) санкції, в яких передбачена обов'язкова конфіскація. В них закріплено: «карається позбавленням волі на строк від ... до ... років з конфіскацією майна». Обов'язкова конфіскація передбачена: ст. 110² «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України»; ст. 115 ч. 2 п. 6 «Умисне вбивство»; ст. 185 «Крадіжка»; ст. 186 «Грабіж»; ст. 187 «Розбій»; ст. 189 «Вимагання»; ст. 190 «Шахрайство»; ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»; ст. 199 «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї»; ст. 201 «Контрабанда»; ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»; ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)»; ст. 212¹ «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; ст. 257 «Бандитизм»; ст. 258-5 «Фінансування тероризму»; ст. 262 «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем»; ст. 305 «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів»; ст. 306 «Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних

чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів»; ст. 307 «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»; ст. 308 «Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»; ст. 311 «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів»; ст. 312 «Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»; ст. 313 «Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням»; ст. 317 «Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»; ст. 321¹ «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів»; ст. 332 «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України»; ст. 368² «Незаконне збагачення»; ст. 368³ «Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»; ст. 368⁴ «Підкуп особи, яка надає публічні послуги»; ст. 369-2 «Зловживання впливом»; ст. 446 «Піратство»[53].

2) Санкції, в яких конфіскація майна передбачена як факультативна. В них закріплено: «караються позбавленням волі на строк від ... до ... років з конфіскацією майна або без такої. Така конфіскація передбачена: ст. 109 КК України «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади»; ст. 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»; ст. 111 «Державна зрада»; ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча»; ст. 113 «Диверсія»; ст. 114 «Шпигунство»; ст. 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини»; ст. 233 «Незаконна приватизація державного, комунального майна»; ст. 289 «Незаконне заволодіння

транспортним засобом»; ст. 303 «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією»; ст. 365² «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» [53].

З аналізу санкцій статей Особливої частини обов'язкова конфіскація майна передбачена у випадках, коли злочин може бути вчинено без корисливого мотиву, що є причиною зробити конфіскацію майна в деяких санкціях факультативним покаранням та дати можливість судам всебічно розглянути кримінальну справу та вирішити на свій розсуд призначення конфіскації майна. Так, ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем» може бути вчинено без корисливого мотиву або в інтересах третіх осіб, тому за цей злочин має бути передбачена факультативна конфіскація.

II. Призначення конфіскації майна відповідно до положень Загальної частини КК України.

Це означає, що суд повинен керуватися тими положеннями, що передбачені в Загальній частині КК і належать як до злочину й умов відповідальності за нього, так і до покарання, його мети, видів, умов їх призначення [2, с. 167], також правила призначення покарання при вчиненні незакінченого злочину, при вчиненні злочину в співучасті, при уявній обороні, при сукупності злочинів [5, с. 80]. Виносячи обвинувальний вирок, суд повинен враховувати положення норм Загальної частини, які зобов'язують його, у відповідних випадках, застосувати правило про зворотну дію закону про кримінальну відповідальність у часі, надають права звільнити особу від покарання і т. ін. [170, с. 35]. Під час призначення конфіскації майна суд повинен враховувати: положення ст. 50 КК, яка встановлює зміст та цілі покарання, що мають досягатися під час призначення досліджуваного покарання; положення ст. 51 КК, яка дає вичерпний перелік кримінальних покарань; положення ст. 52 КК, яка розділяє злочини на основні та додаткові, визначає особливості їх призначення, а саме, до основного покарання може бути приєднано одне чи декілька додаткових покарань, означає що суд не може призначити додаткове покарання (конфіскацію майна) без основного [141, с. 132]; положення ст. 59 КК, в якій здійснюється загальна регламен-

тація конфіскації майна в кримінальному законодавстві – визначається поняття конфіскації майна в ч. 1, де встановлюється її розмір (призначається повна, часткова або вилученню підлягають певні предмети), майно, що підлягає конфіскації, має бути власністю засудженого; в ч. 2 встановлено категорії злочинів, за вчинення яких призначається конфіскація майна; в ч. 3 встановлено перелік майна, що не підлягає конфіскації за вироком суду; положення ст. 98 КК яка передбачає вичерпний перелік покарань, що можуть призначатися неповнолітнім, в якому конфіскація майна не передбачена, що виключає можливість її призначення неповнолітнім; ст. 69 КК, яка дає суду право не застосовувати додаткове покарання, що передбачено як обов'язкове у разі призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом; положення ст. 71 КК встановлює особливості призначення покарання за сукупністю вироків, в ч. 3 зазначено «призначене хоча б за одним із вироків додаткове покарання або не відбута його частина за попереднім вироком підлягає приєднанню до основного покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків», конфіскація майна, як додаткове покарання має бути призначена, якщо хоча б за один злочин вона буде передбачена в санкції статті Особливої частини КК; положення розділу XII «Звільнення від покарання та його відбування», а саме ст. 77 «У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням можуть бути призначені додаткові покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу», тобто при звільненні особи від покарання та його відбування конфіскація майна не призначається. В Постанові Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 Про практику призначення судами кримінального покарання, закріплено: «якщо додаткове покарання у виді конфіскації майна за санкцією статті (санкцією частини статті) є обов'язковим, то у разі прийняття рішення про звільнення особи від відбування покарання з випробуванням воно не застосовується, оскільки ст. 77 КК передбачено вичерпний перелік додаткових покарань, що можуть бути призначені у такому

випадку, серед яких конфіскація майна відсутня. При прийнятті такого рішення у вирокі мають бути наведені відповідні мотиви. Звернути увагу судів на те, що це правило не поширюється на випадки застосування судом передбаченої санкцією статті (санкцією частини статті) спеціальної конфіскації (предмети контрабанди, знаряддя і засоби полювання, незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним промислом та все добуто тощо)» [110, с. 68]. В постанові ще раз наголошено, що особа може бути звільнена від відбування покарання, до якого спеціальна конфіскація майна не відноситься, оскільки є кримінально – процесуальним заходом. В постанові на суд покладено обов'язок застосовувати спеціальну конфіскацію майна у судовому вирокі.

III. Врахування ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання при призначенні конфіскації майна.

В Постанові Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 р. «Про практику призначення судами кримінального покарання» [109, с. 680] звертається увага судів на необхідність всебічного аналізу всіх обставин, що характеризують вчинене діяння та особу винного.

Визначаючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, суди повинні виходити з класифікації злочинів, а також із особливостей конкретного злочину й обставин його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного зі співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо) [5, с. 46].

Відповідно до ст. 12 КК залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Розподілення злочинів за ступенем тяжкості залежить від виду покарання і максимального строку основного покарання. В ч. 2 ст. 59 КК закріплено, що конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК. В ч. 4 та 5 ст. 12 КК закріплено критерії розподілу зло-

чинів: тяжким злочином є злочин, за який передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі [53].

В своїй роботі Г. М. Собко наголошує, що неправильна кваліфікація та помилка у визначенні ступеню тяжкості злочину, віднесення його до злочинів, що не характеризуються як корисливі, є порушенням вимог закону.

Неправильна кваліфікація злочину може привести як до неправильно призначеного покарання, так і до необґрунтованого застосування або незастосування амністії, умовно-дострокового звільнення, неправильного обчислення строків давнини та інше.

З наведеного можна ще раз підкреслити, що конфіскація майна призначається за вчинення тяжких та особливо тяжких корисливих злочинів. Але в деяких злочинах, за вчинення яких передбачена обов'язкова конфіскація майна, корисливий мотив може мати не обов'язковий, а факультативний характер. Так, за ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем» злочин може бути вчинено без корисливого мотиву або в інтересах третіх осіб, тому за цей злочин має бути передбачена факультативна конфіскація.

Призначення покарання, в тому числі і конфіскації майна, неможливе без дослідження характеристики особи винного та формування цілісного уявлення про вчинений злочин та його суб'єкта. Саме тому п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України передбачає, що суд призначає покарання, враховуючи, нарівні зі ступенем тяжкості, пом'якшуючими та обтяжуючими покарання обставинами, ще й особу винного [53].

Як відмічає Н. А. Сторчак, термін «особа винного» з'явився в ст. 32 Основ кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1958 року та в ст. 39 КК УРСР 1960 р. До того часу використовувалися терміни «особа злочинця» (ст. 11 Керівних начал з криміналь-

ного права РСФРР 1919 року) та «особа того, хто вчинив злочин» (ст. 45 КК РСФРР 1926 року) [141, с. 241].

В Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24.10.2003 р. в п. 3 закріплено: досліджуючи дані про особу підсудного, суд повинен з'ясувати його вік, стан здоров'я, поведінку до вчинення злочину як у побуті, так і за місцем роботи чи навчання, його минуле (зокрема, наявність не знятих чи не погашених судимостей, адміністративних стягнень), склад сім'ї (наявність на утриманні дітей та осіб похилого віку), його матеріальний стан тощо. В юридичній літературі перелік ознак ширший [109, с. 2].

При врахуванні даних, що характеризують особу винного, суд досліджує його соціально-демографічні ознаки (вік, характер занять, сімейний стан тощо), кримінально-правові чинники (наявність попередніх судимостей, підстави звільнення від відбування попереднього покарання тощо), поведінку особи до і після вчинення злочину (ставлення до роботи або навчання, поведінка в побуті, наявність антисоціальних пристрастей тощо), стан здоров'я (наявність хронічних хвороб, інвалідність тощо), вплив покарання, яке може бути призначено, на подальше буття близьких особі засудженого людей (засуджений є єдиним годувальником сім'ї, де є малолітні діти). [2, с. 93]. Це означає, що суд повинен враховувати не тільки наявність ознак, що характеризують суб'єкта злочину, а і людину, частину нашого суспільства.

В юридичній літературі наводиться різний перелік ознак, що характеризують особу винного, але можна відмітити, що частина ознак включена законодавцем в число обов'язкових елементів складу злочину і характеризує винного як суб'єкта злочину (зокрема, певний вік, осудність), більшість же інших обставин не мають прямого відношення до характеристики цього, але суттєво впливатимуть на індивідуалізацію покарання [141, с. 241].

Врахування особи винного в процесі призначення конфіскації майна (факультативної) є важливим критерієм для суду для застосування досліджуваного покарання. Але призначене покарання з ура-

хуванням сукупності ознак особи винного не повинно суперечити принципам призначення покарання (принципу рівності громадян перед законом, справедливості).

Крім врахування всіх особливостей вчиненого злочину й особи, яка його вчинила, закон зобов'язує суд враховувати при призначенні покарання й обставини, що його пом'якшують або обтяжують. Ці обставини не впливають на кваліфікацію діяння, але можуть суттєво впливати на вид і розмір покарання. Ст. 66 КК дає перелік обставин, що пом'якшують покарання, а ст. 67 КК – обставин, що обтяжують покарання. [53, с. 189] Під час призначення конфіскації майна суд звертає увагу на обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання для визначення розміру майна, що підлягає конфіскації (повна, часткова або певні предмети), а у випадках альтернативної конфіскації пом'якшуючі обставини можуть бути підставою для не призначення її взагалі.

Ст. 69 КК України встановлює: «За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин. У цьому випадку суд не має права призначити покарання нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині КК. Можна зробити висновок, що ч. 1 ст. 69 КК передбачає два види призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: призначення покарання нижче нижньої межі, передбаченої санкцією відповідної норми Особливої частини КК; призначення більш м'якого виду покарання, ніж той, що передбачений відповідною нормою Особливої частини КК.[53]. Так, наприклад, Комінтернівським районним судом міста Харкова Б. був засуджений за ч. 2 ст. 307 КК «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів,

психотропних речовин або їх аналогів», що передбачає позбавленням волі на строк від шести до десяти років з конфіскацією майна. Застосувавши ст. 69 КК суд призначив покарання у вигляді 5 (п'яти) років позбавлення волі без конфіскації майна. Ст. 69 КК була застосована судом до основного та додаткового покарання, що є правом суду, а не його обов'язком.

Призначення покарання нижче нижньої межі, передбаченої санкцією статті Особливої частини КК, дає можливість суду під час призначення покарання вийти за нижню межу, яка передбачена санкцією відповідної статті Особливої частини КК [141, с. 160]. Але суд не має права вийти за нижню межу виду покарання, яка передбачена нормою Загальної частини КК, що визначає даний вид покарання.

Призначення більш м'якого виду покарання, ніж те, що передбачене відповідною нормою Особливої частини КК, передбачає можливість переходу судом до іншого більш м'якого виду покарання, ніж те, яке передбачене за відповідний злочин санкцією норми Особливої частини КК, за якою кваліфікуються дії винного [8, с. 126].

Відповідно до ст. 69 ч. 2 КК суд має право, призначаючи більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, не призначати винному додаткового покарання, яке, згідно із санкцією норми Особливої частини КК, є обов'язковим для застосування у випадку вчинення даного конкретного злочину. Положення ч. 2 ст. 69 КК поширюється і на конфіскацію майна, але важливо відмітити, що незастосування додаткового покарання є правом, а не обов'язком суду.

Лист Верховного Суду України «Щодо додержання закону при прийнятті рішень стосовно конфіскації майна та передачі речових доказів у доход держави» 30.01.2007 №9-12 роз'яснює, вирішуючи питання про необхідність застосування до винної особи більш м'якого виду основного покарання, ніж передбачено законом, відповідно до положень ст. 69 КК України суди враховують, що воно автоматично не поширюється на додаткове покарання у виді конфіскації майна [54, с. 58]. Так, наприклад, Ізюмським міським судом Харківської області був засуджений Б. за ч. 5 ст. 185, крадіжка, вчинена організованою групою та ч. 4 ст. 187 КК, розбій вчинений організованою групою, із застосуванням ст. 69, за ч.5 ст. 185 КК на п'ять років по-

збавлення волі з конфіскацією всього майна, за ч.4 ст. 187 КК на шість років позбавлення волі з конфіскацією всього майна. Відповідно до ст. 70 КК суд призначив покарання у вигляді 6 (шести) років позбавлення волі з конфіскацією всього майна засудженого. Відповідно до ст. 69 КК було призначено більш м'яке покарання, що застосували тільки до основного покарання.

В постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24.10.2003 № 7 [109, с. 2] передбачено, що вирішуючи питання про застосування конфіскації майна, суди повинні враховувати, що такий вид додаткового покарання призначається лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК, за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини. У вирокі має бути зазначено, конфіскується все майно чи його частина (в останньому випадку треба уточнити, яка саме частина, або перелічити відповідні предмети). Конфіскація майна як додаткове покарання не може бути призначене при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК), а також неповнолітнім, навіть у тому разі, коли вони на час розгляду справи судом досягли повноліття [118, с. 24]. А постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил» від 03.06.2005 № 8 у п. 13 звертає увагу, що суди повинні дотримуватися вимог закону про застосування до засуджених за контрабанду додаткового покарання у виді конфіскації майна, яке згідно із санкціями ч. 2 ст. 201, частин 2 і 3 ст. 305 КК є обов'язковим. Суд може не призначити це покарання лише за наявності підстав, передбачених ст. 69 КК. Звільнення особи від відбування покарання із застосуванням ст. 75 КК України виключає призначення додаткового покарання у виді конфіскації майна, що впливає зі змісту ст. 77 КК, і це необхідно враховувати при постановленні вироку.

IV. Призначене покарання має бути необхідним і достатнім для виправлення засудженого та попередження нових злочинів.

Ч. 2 ст. 65 КК закріплює, що особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів[53]. Під час призначення конфіскації

майна встановлені принципи та засади призначення покарань складають на суд велику відповідальність щодо визначення, яке покарання дійсно необхідне та достатнє для досягнення цілей покарання.

Як зазначає Вереша Р. В. в своїх роботах, мета покарання – це той кінцевий наслідок, якого прагне держава, щодо ресоціалізації засудженого та запобігання вчиненню злочинів [9, с. 129].

В ч. 2 ст. 50 КК встановлено: «Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами» [53].

Зазначені цілі покарання органічно пов'язані між собою і доповнюють одна одну. При цьому один із різновидів мети покарання в одному випадку є головною, а в другому – підпорядкованою властивістю покарання.

Такі різновиди мети покарання, як кара, з одного боку, і виправлення засуджених – з іншого, виявляються по-різному, залежно від тяжкості вчиненого злочину та особи засудженого. Щодо вчинення злочину, то тут діє таке правило: чим тяжчий злочин, тим повніше має зазнати кару злочинець. Але це правило діє не само по собі, а в органічній єдності з іншим – урахуванням особи засудженого [9, с. 132].

Кара є не лише метою покарання, а й засобом для досягнення виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Мета кари знаходить своє початкове виявлення у призначеному судом конкретному виді і розмірі покарання злочинця. Це, в свою чергу, зумовлює можливість реалізації у процесі виконання вироку наступної мети покарання – виправлення засудженого та запобігання вчиненню нових злочинів [2, с. 103]. Кара завдає певних, іноді дуже суворих психологічних та душевних страждань засудженому, особливо при засудженні його до тривалого строку позбавлення волі, довічного позбавлення волі та конфіскації майна.

Основний зміст кари, як мети покарання, є обмеження конституційно закріплених прав та свобод, відповідно, сукупність обмежень визначає особливості кожного виду покарання.

Основним каральним елементом конфіскації майна є майнові обмеження (полягає в примусовому безоплатному вилученні всього або частини майна засудженого) [54, с. 121]. Чим більші заподіяні збитки, тим більший розмір конфіскації, тим більша ефективність покарання. Також каральну ознаку має негативна оцінка поведінки винного, що проявилась у вироку суду від імені держави, що дуже часто впливає на його виправлення та перевиховання. Наступним елементом кари при призначенні покарання є наявність судимості, що викликає негативну оцінку особи засудженого, а у ряді випадків тягне за собою негативні правові наслідки (розглядається як обставина, що обтяжує покарання при призначенні покарання за новий злочин (ст. 67 КК України) [141, с. 117].

На думку Х. І. Гаджієва, каральний вплив покарання визначається тими обмеженнями, яких зазнає засуджений, і саме ці переживання дозволяють йому відчутти й усвідомити зроблене, зрозуміти справедливість кари за вчинене, тим самим кара, що виражається в конкретних правообмеженнях, справляє виховний вплив [70, с. 101].

Мета виправлення передбачає усунення суспільної небезпечності особи, тобто такий вплив покарання, в результаті якого засуджений під час і після його відбування не вчинить нового злочину [54, с. 58]. Мету, яку переслідує кримінальне покарання у якості виправлення відповідно до ст. 50 КК України, має знайти своє вираження у всіх без винятку видах покарань як пов'язаних із позбавленням волі, так і без позбавлення волі.

В цілому виправлення засуджених полягає в систематичному, науково обґрунтованому, гуманному впливі на засуджених, що відбуваються покарання за вироком суду, з урахуванням виду, терміну і специфіки покарання, а також режиму його відбування [193, с. 20].

Для цього використовується передбачений Кримінально-виконавчим кодексом України та іншими правовими нормами комплекс різних заходів впливу на внутрішній світ та вчинки засуджених, спрямований на зміну їхньої поведінки щодо додержання норм закону, поваги до людей і суспільства, вироблення потреби в праці; все це має спонукати засуджених змінити або переглянути властиві їм

погляди та переконання. Головним у процесі виправлення засуджених є виключення кожним з них зі своїх вчинків суспільно небезпечної поведінки та свідомо відмова від вчинення нових злочинів [141, с. 119].

Як зазначав в своїх роботах М. І. Бажанов, виправлення полягає в тому, щоб шляхом активного примусового впливу на свідомість засудженого внести корективи в його соціально-психологічні особливості, нейтралізувати негативні, криміногенні настанови, змусити додержуватися положень кримінального закону або, ще краще, прищепити, нехай навіть під страхом покарання, законослухняність, повагу до закону. Досягнення такого результату зазвичай називають юридичним виправленням. Це дуже важливий результат застосування покарання. Досягнення мети виправлення забезпечується самим призначенням покарання, режимом його відбування, залученням до праці, організацією навчання професії, переконанням, роз'ясненням кримінального законодавства, заходами виховного характеру та іншою освітньою роботою з засудженим [5, с. 136].

На думку В. С. Козирєвої, «Виправлення засудженого як мета покарання полягає в тому, щоб шляхом активного впливу на свідомість злочинця позбавити його окремих негативних рис, які спонукають до вчинків, що несумісні з нормами поведінки в суспільстві, вихованню позитивних рис характеру. Поставивши цю мету, законодавець підкреслив, для чого застосовується покарання. Тому, призначивши будь-який вид покарання, суд зобов'язаний виходити із необхідності не тільки запобігання злочинам, але й виправленню засуджених» [49, с. 68]. Призначення конфіскації майна з позбавленням волі на певний строк змушують засудженого проаналізувати свою негативну поведінку та розуміти конфіскацію майна як компенсацію за заподіяну шкоду (майнового та не майнового характеру). Конфіскація майна як додаткове покарання суттєво впливає на виправлення засудженого як під час відбування покарання, так і після його закінчення. Оскільки майнове обмеження, на відміну від позбавлення волі, не має строку закінчення, воно і після відбування покарання забезпечує досягнення цілей покарання, а саме виправлення [69, с. 160].

Метою покарання є також запобігання вчиненню злочинів. держава запобігає вчиненню злочинів, з одного боку, погрозою покарання, а з другого шляхом виконання покарання [90, с. 106]. У зв'язку з цим у теорії кримінального права запобігання вчиненню злочинів (превенцію) прийнято поділяти на два види – загальне і спеціальне. Загальне запобігання злочинам полягає в тому, що воно впливає на все суспільство, загрожуючи призначенням покарання у разі скоєння злочину. Цей вплив ґрунтується не лише і не стільки на одній суворості кари за вчинений злочин, а головним чином на принципі невідворотності і неминучості покарання, тобто осуду судом від імені держави самого злочину й кожного, хто його вчинив [54, с. 60].

На думку О. І. Шинальського, під загальним запобіганням слід розуміти активну реалізацію кримінальної політики України, тобто спроможність інституту кримінального покарання забезпечити законослухняну поведінку всіх громадян [192, с. 47]. Саме існування кримінально-правових заборон і зазначених у законі санкцій у вигляді кримінальних покарань попереджує всіх громадян про те, що ці заборони порушувати не слід [141, с. 121].

Спеціальне запобігання злочинам полягає у запобіганні можливості вчинення засудженим нових злочинів і досягається шляхом створення для засуджених таких умов, які виключають або значно обмежують можливість злочинної діяльності, що й утримує засуджених від вчинення нових злочинів. Разом з тим на засуджених діє погроза більш суворим покаранням за вчинення нового злочину особою, яка раніше була засуджена за вчинений злочин. Значимо, що успіх запобігання вчиненню злочинів залежить переважно від поваги громадян до закону, від їхньої правослухняності, від умов їхнього соціального життя [95, с. 114].

Запобігання вчиненню нових злочинів з боку засудженого досягається самим фактом його засудження і тим більш — виконанням покарання, коли особа поставлена в такі умови, які значною мірою перешкоджають або повністю позбавляють можливості вчинити нові злочини. Так, при відбуванні позбавлення волі режим виконання по-

карання, обмеження контактів з навколишнім світом, постійний контроль за поведінкою засудженого тощо фізично позбавляють його можливості вчинення багатьох злочинів [5, с. 142].

Призначення конфіскації майна для запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами покликане впливати на свідомість засуджених шляхом усвідомлення можливості обмежень права власності в разі скоєння злочину [49, с. 130]. Необхідно зазначити, що особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання достатнє для виправлення та попередження вчинення нових злочинів. Як зазначає Г. М. Собко: «конфіскація майна, доповнює окремі сторони дії основного покарання, підсилюючи його якісно, та є допоміжним засобом, що полегшує досягнення цілей покарання» [140, с. 60], з чим ми повністю погоджуємось.

Отже, поєднання загального та спеціального запобігання вчиненню злочинів надає кримінальному покаранню попереджувальний характер, робить його мірою попереджувальної спрямованості. Виходячи із цього можна стверджувати і про попереджувальну ефективність кримінального покарання.

Аналіз судової статистики дає можливість стверджувати, що конфіскація майна застосовується судами України в середньому до 1/5 від загальної кількості всіх засуджених. Проаналізовані статистичні дані Апеляційного суду Харківської області свідчать про те, що конфіскація майна призначається судами частіше за злочини у сфері службової діяльності, злочини проти власності, злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Статистичні данні застосування додаткового покарання у вигляді конфіскації майна по Харківській області показують такі цифри, конфіскація майна була призначена в 2010 році в 356 вироках суду, в 2011 році – в 325 вироках, в 2012 році в 380 вироках, в 2013 році – в 507 вироків, в 2014 році – у 383 вироках, в 2015 році – в 423 вироках, в 2016 році – 512 вироків суду, що набрали юридичної чинності. З аналізу даної статистики не можна говорити про зменшення застосування конфіскації майна, а відповідно і про неефективність досліджуваного покарання.

2.2. Особливості виконання конфіскації майна, як виду додаткового покарання

Виконання покарання має важливе значення для інституту покарань, оскільки саме на цій стадії кримінального процесу досягаються цілі покарання, відбувається виправлення засудженого, попередження вчинення нових злочинів та особа відчуває кару за вчинений злочин.

Кримінально-виконавче законодавство, виконання і відбування покарання ґрунтуються на певних принципах, які є загальними керівними положеннями, складають основу державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, характеризують його сутність і призначення в суспільстві і мають доктринальне вираження та нормативно-правове закріплення [143, с. 95].

Дослідження принципів виконання покарань дозволить краще зрозуміти особливості виконання конфіскації майна. Дотримання вимог кримінально-виконавчого законодавства, в тому числі принципів виконання покарання є запорукою ефективного виконання конфіскації майна.

В ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу закріплені принципи виконання покарання, до яких відносяться: принцип невідворотності виконання і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань [44, с. 2].

Виконання конфіскації майна, як і будь-якого іншого покарання має відповідати встановленим в КВК принципам. Але, конфіскація майна належить до покарань, не пов'язаних з виправно-трудовим впливом, тому на виконання конфіскації майна деякі принципи не поширюються.

Принцип законності, що є конституційним, тобто закріпленим в Конституції України, в кримінально-виконавчому праві проявляється у забезпеченні верховенства закону, який регулює виконання покарання та його пріоритети перед іншими нормативними актами, що регулюють суспільні відносини в цій сфері.

Принцип законності втілюється в точному й суворому дотриманні кримінально-виконавчого законодавства установами і органами виконання покарань, посадовими особами, громадськими організаціями, котрі беруть участь у виправленні та ресоціалізації засуджених і самими засудженими [18, с. 136].

В процесі виконання конфіскації майна принцип законності означає, що виконання цього покарання має бути реалізовано з точним дотриманням норм кримінально-виконавчого законодавства. Невиконання в точній послідовності норм закону унеможлиблює конфіскацію майна, оскільки в законі встановлено певна послідовність дій для досягнення ефективного виконання покарання, що є запорукою досягнення цілей покарання.

Принцип невідворотності виконання покарання зобов'язує засудженого зазнати кари, він має бути реалізований в процесі виконання всіх покарань. При виконанні конфіскації майна кара для засудженого полягає в майнових обмеженнях. Невідворотність покарання в частині конфіскації майна характеризується імперативним методом правового регулювання, що виражається в примусовому вилученні майна у засудженого, добровільне виконання досліджуваного покарання не передбачається [19, с. 247]. У разі часткової конфіскації думка засудженого, яку саме частину вилучати не враховується.

Принцип рівності засуджених перед законом. Підґрунтям цього принципу є конституційний принцип рівності всіх перед законом (ст. 24 Конституції України, Загальна декларація прав людини (ст. 7), Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими (ст. 6) та інші). Засуджені до кримінальних покарань є рівними перед законом, незалежно від раси, національності, релігійних переконань тощо. Дотримання принципу рівності засуджених перед законом досягається шляхом виконання процесуальних дій незалежно від майнового стану, національності, віросповідання та інших ознак засудженого

[18, с. 127]. Аналіз діючого кримінально-виконавчого законодавства показує, що воно не встановлює якихось привілеїв чи, навпаки, обмежень для засуджених у залежності від перерахованих ознак [140, с. 138]. В законодавстві України виконання конфіскації майна не передбачає жодних обмежень або привілеїв залежно від раси, національності, релігійних переконань тощо.

Принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарання є похідним від такого принципу кримінального права, як диференціація й індивідуалізація відповідальності. В кримінально-виконавчому праві він виражається в диференціації й індивідуалізації виконання (відбування) покарання. Диференціація виконання покарання полягає в тому, що до різних категорій засуджених в залежності від тяжкості вчинених ними злочинів, злочинної діяльності в минулому, форми вини, поведінки в процесі відбування покарання застосовується каральний вплив в різних обсягах [44, с. 136].

Принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарання означає, що залежно від групових й індивідуальних особливостей особи засудженого визначається і змінюється його правовий статус. Чинне законодавство передбачає один режим конфіскації майна, в рамках якого не передбачено ніякої індивідуалізації виконання цього покарання залежно від позитивних або негативних якостей засудженого [185, с. 32].

Принцип гуманізму, демократизму і справедливості, принцип поєднання покарання з виправним впливом, принцип взаємної відповідальності держави і засудженого, принцип участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань та принцип раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки є принципами окремих інститутів кримінально-виконавчого законодавства, що в свою чергу знаходить своє відображення здебільшого при виконанні покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства та застосуванням засобів виправлення та ресоціалізації [142, с. 75].

Конфіскація майна, як вид кримінального покарання, викликає гострі дискусії в юридичній літературі, стосовно її місця в системі

покарань, особливостей призначення цього покарання та, безумовно, виконання досліджуваного покарання. Більшість науковців, що підтримують позицію скасування конфіскації майна, вважають конфіскацію майна неефективною саме через неналежне виконання цього покарання. Ми вважаємо, що вирішення проблеми виконання конфіскації майна можливе шляхом удосконалення кримінально-виконавчого законодавства, а не скасування конфіскації майна.

Як відмічає в своїй роботі І. Г. Богатирьов, виконання вироку є завершальною стадією кримінального процесу, в якій вирок суду, що одержав законну силу, звертається до виконання і безпосередньо реалізуються рішення суду та вирішуються питання, що виникають у зв'язку зі зверненням вироку до виконання і його виконанням [4, с. 238].

Виконання вироку, як завершальної стадії кримінального процесу, можна досягти шляхом чіткого додержання вимог на всіх стадіях провадження. А саме:

- стадії досудового розслідування;
- судового розгляду справи;
- виконання покарання.

Покарання, в тому числі і конфіскація майна, є ефективним засобом протидії злочинності, але для досягнення всіх поставлених перед покаранням цілей необхідно, по-перше, справедливе, необхідне та достатнє для виправлення та попередження нових злочинів покарання, по-друге, злагоджений механізм на всіх стадіях кримінального процесу та, по-третє, нагляд за належним виконання покарання [142, с. 141].

Вважаємо доцільним розглянути вищезазначені стадії, щоб краще зрозуміти значущість всіх стадій кримінального процесу для подальшого виконання конфіскації майна.

Стадія досудового розслідування відіграє важливу роль для виконання конфіскації майна, в літературі її ще називають процесуальною стадією. З самої назви можна зрозуміти, що процедура забезпечення виконання судового вироку в частині можливої конфіскації майна регламентована в Кримінальному процесуальному кодексі України.

П. 7 ч. 2 ст. 131 КПК до засобів забезпечення виконавчого провадження відносить накладення арешту на майно обвинуваченого [46, с. 3].

КПК встановлює забезпечення виконання конфіскації майна, як право слідчого або прокурора, що на наш погляд є неправильним. В нормах КПК має бути встановлено, що вжиття заходів для забезпечення покарання є обов'язком слідчого або прокурора. Відповідно, п. 1 ст. 171 КПК необхідно встановити в наступній редакції: «З клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду зобов'язаний звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, з метою забезпечення виконання конфіскації майна, а для цивільного позову – також цивільний позивач» [46, с. 3].

Ст. 170 КПК передбачає підстави для накладення арешту на майно обвинуваченого. П. 3 передбачає: «Арешт може бути накладено на нерухоме і рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права, які перебувають у власності підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і перебувають у нього або в інших фізичних, або юридичних осіб з метою забезпечення можливої конфіскації майна або цивільного позову» [46, с. 2].

Відповідно до ст. 171 КПК «за клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.

У клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна повинно бути зазначено: 1) підстави, у зв'язку з якими потрібно здійснити арешт майна; 2) перелік і види майна, що належить арештувати; 3) документи, що підтверджують право власності на майно, що належить арештувати.

Майно, на яке накладено арешт, описується і може бути передане на зберігання представникам підприємств, установ, організацій або членам родини обвинуваченого чи іншим особам. Особи, яким пере-

дано майно, попереджаються під розписку про кримінальну відповідальність за його незбереження.

Не підлягають опису предмети першої потреби, що використовуються особою, у якої проводиться опис, і членами її родини. Перелік цих предметів визначено в Переліку майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами.

Арешт майна і передача його на зберігання оформляються протоколом, який підписується особою, що проводила опис, понятими і особою, яка прийняла майно на зберігання. До протоколу додається підписаний цими особами опис переданого на зберігання майна» [46, с. 2].

Для виявлення та накладення арешту на майно засудженого (обвинуваченого) органи досудового слідства подають запити для виявлення майна в бюро технічної інвентаризації певної області, земельний кадастр, державну автоінспекцію та податкову службу [46, с. 241]. Виявлення вкладів обвинуваченого в банківських установах неможливе, хоча б з тієї причини, що в органах дізнання та у виконавчої служби немає повного переліку всіх банків в певній області та Україні в цілому. У особи, що має майно в різних областях України, як показує практика, буде накладено арешт та подальша конфіскація лише на майно, що знаходиться в області за місцем проживання обвинуваченого, оскільки запити в зазначені установи інших областей не надсилаються.

Г. М. Собко слушно акцентує увагу на тому, що сама по собі наявність нормативної бази для конфіскації майна ще не забезпечує його ефективності, це можливе лише у тому випадку, коли будуть створені відповідні механізми, які дозволять відстежувати та арештовувати майно, що підлягає конфіскації, а також ефективно встановлювати обставини, які підтверджують кримінальні джерела походження такого майна або його відношення до кримінальної діяльності, для надання їх суду та прийняття на їх основі рішення про конфіскацію [140, с. 141]. Дуже важливо на стадії досудового розслідування встановити, якій конфіскації підлягає виявлене у обвинуваченого майно – до загальної чи до спеціальної конфіскації. Це дає можливість правильно використовувати норми криміналь-

ного або кримінально-процесуального права [19, с. 74]. Саме на процесуальній стадії має бути встановлено природу виявленого у обвинуваченого майна, яке може відноситися до майна здобутого злочинним шляхом, що підлягає конфіскації на підставі норм кримінально-процесуального права або майно може бути вилучено на підставі вироку суду як додаткове покарання.

М. П. Чернинок в своїй роботі наголошує, що на практиці трапляються випадки, коли не вживаються належні заходи до забезпечення виконання вироку в частині можливої конфіскації майна. Органами дізнання та слідства має бути встановлено належність у обвинуваченого майна, яке підлягає конфіскації, що автоматично тягне за собою вжиття заходів для забезпечення виконання вироку, тобто накладення арешту та передачу майна на збереження. Не встановлення майна, що належить засудженому призводить до виникнення труднощів на стадії судового слідства, під час призначення конфіскації майна як додаткового покарання оскільки суд може не призначити конфіскацію майна, розцінивши це як відсутність у обвинуваченого майна. Така ситуація може призвести до недосягнення поставлених перед покаранням цілей, оскільки для виправлення та запобігання вчиненню нових злочинів необхідно застосувати до засудженого не тільки позбавлення волі, а й майнові обмеження.

Іншим чинником низької ефективності виконання вироків щодо конфіскації майна є те, що в переважній більшості до судів надходять справи з протоколами про відсутність у обвинуваченого майна [140, с. 146]. Вказана проблема має бути вирішена шляхом встановлення на судовому розгляді майна, що є власністю обвинуваченого. На прокурора на стадії досудового та судового розгляду має бути покладено обов'язок виявлення майна для забезпечення можливої конфіскації майна.

В своїй роботі Л. А. Гарбовський слушно відмічає важливість стадії досудового розслідування, безпосереднього процесуального забезпечення конфіскації майна. Він пропонує визначення дефініції забезпечення конфіскації майна на стадіях кримінального процесу: це система дій та практичного застосування органами дізнання, досудового слідства і судом, передбачених нормативно-правовими

актами, заходів і засобів з метою виявлення, арешту, опису, збереження та охорони майна, що підлягає конфіскації, а також подальшого використання результатів цих заходів у доказуванні причетності обвинуваченого до певної злочинної діяльності та зв'язку підданого арешту майна з цією діяльністю.

Забезпечення конфіскації майна здійснюється шляхом:

- особистого огляду затриманої особи, що підозрюється у вчиненні злочину, вилучення та пред'явлення предметів для впізнання, проведення обшуку, виїмки;

- опису виявленого майна з залученням понятих, а за необхідності, спеціаліста для встановлення вартості описаного майна;

- арешту виявленого майна;

- заборони здійснення будь-яких цивільно-правових угод щодо майна, яке підлягатиме конфіскації;

- збереження конфіскованого майна через передачу його на зберігання представникам підприємств, установ, організацій або членам родини обвинуваченого чи іншим особам, а якщо цього вимагають властивості майна, вживаються спеціальні заходи для збереження майна;

- охорони майна через передачу його спеціальним органам охорони, а за потреби, вилучення його і передачу під їх охорону [14, с. 86].

Наступною важливою стадією для подальшого виконання конфіскації майна є **стадія судового розгляду** кримінальної справи, головною вимогою до якої є призначення покарання (з додержанням принципів та загальних засад призначення покарання) та обґрунтованість судового рішення.

В постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24.10.2003 № 7 в п. 19 звертається увага суду саме на обґрунтованість судового рішення: «Вирішуючи питання про застосування конфіскації майна, суди повинні враховувати, що такий вид додаткового покарання призначається лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини. Відповідно до вимог статті 59 КК у разі конфіскації не всього майна, а лише його частини суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіс-

кується, або перелічити предмети, що конфіскуються» [109]. В ст. 335 КПК встановлено, що міра покарання повинна бути визначена таким чином, щоб при виконанні вироку не виникло ніяких сумнівів щодо виду і розміру покарання, призначеного судом [46, с. 2]. Це означає, що невиконання вимог кримінального та кримінального процесуального законодавства призводить до труднощів під час виконання покарання, в частині розміру конфіскації, деталізації які саме предмети підлягають вилученню, їх кількість.

В своїй роботі Г. М. Собко розглядає доволі цікаве питання, а саме: «чи призначати конфіскацію майна в ситуаціях, коли суд стоїть перед фактом повної відсутності майна у особи». Така ситуація часто зустрічається в судах, де фактичне майно обвинуваченого юридично є власністю близьких родичів, знайомих, інших осіб [140, с. 113]. Ми також спробували розібратися в цьому питанні.

В Законі України «Про виконавче провадження» передбачається, що під час призначення конфіскації майна може бути виявлено не все майно засудженого, уповноважуючи органи виконавчої служби перевіряти ці данні [98]. Але, чи можливо призначати конфіскацію майна у випадку, якщо майно засудженого не було виявлено. Ми вважаємо, що невиявлення у засудженого майна не є підставою для не призначення конфіскації майна. Під час виконання вироку майно може бути виявлено органами виконавчої служби та конфісковано на користь держави. Однак у тих випадках, коли після виконання вироку в частині конфіскації всього належного засудженому майна виявляється неконфісковане майно, воно може бути вилучене за умови, якщо воно: а) було отримане засудженим до постановлення вироку; б) отримане після постановлення вироку, але на кошти, які підлягають конфіскації; в) не закінчилися строки давності виконання обвинувального вироку [88, с. 361]. Конфіскація майна призначається за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, це означає, що можливі строки виконання вироку становлять десять років відповідно п. 4 ч. 1 ст. 80 КК. З наведеного можна зробити висновки, що невиявлене майно на стадії досудового слідства не є перешкодою призначення конфіскації майна. В судовому вироку може бути призначена повна або часткова

($\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ ...) конфіскація майна. При цьому передбачити вилучення певних предметів неможливо.

Неналежне виконання вимог забезпечення конфіскації майна на стадії досудового розслідування призводить до проблем в призначенні покарання та ускладнює стадію виконання покарання.

Суд позбавлений повноважень щодо встановлення майна підсудного при розгляді кримінальної справи про злочин, за який може бути застосована додаткова міра покарання у виді конфіскації майна, фактично призводить до прийняття рішень, які залишаються без виконання.

Стадія виконання покарання починається з моменту набрання обвинувальним вироком суду чинності, здійснюється державною виконавчою службою за місцезнаходженням майна відповідно до чинного КВК України та Закону України «Про виконавче провадження».

Суд, який постановив вирок, надсилає виконавчий лист, копію опису майна і копію вироку для виконання органу державної виконавчої служби, про що сповіщає відповідну фінансову установу. У разі відсутності у справі опису майна засудженого надсилається довідка про те, що опису майна не проводилося [44, с. 1].

При пред'явленні виконавчого документа до виконання разом з ним подається копія протоколу вилучення майна, що підлягає конфіскації, або довідка про відсутність такого майна.

В постанові про відкриття виконавчого провадження строк для самостійного виконання рішення засудженому не надається, оскільки конфіскація майна, як вид покарання, самостійно виконане бути не може. Виконавчий збір не стягується. Саме тому, відповідний пункт постанови про відкриття виконавчого провадження з виконання вироку суду про конфіскацію майна не повинен містити попередження про стягнення виконавчого збору з засудженого у випадку невиконання ним рішення в наданий строк для самостійного виконання, оскільки самостійного виконання, як вказувалося вище, не передбачено.

Після одержання виконавчого листа державний виконавець негайно перевіряє наявність майна засудженого, зазначеного в опису,

виявляє інше майно, що підлягає конфіскації та складає акт опису та арешту цього майна. При наявності довідки про те, що опису майна не проводилося, державний виконавець вживає заходів до виявлення майна засудженого, що підлягає конфіскації шляхом направлення запитів до уповноважених органів та перевіряє майновий стан боржника за останнім місцем його реєстрації, проживання, місцезнаходження майна.

У разі виявлення майна, державний виконавець складає опис цього майна. У разі відсутності у справі опису майна засудженого надсилається довідка про те, що опис майна не проводився. В разі застосування повної конфіскації майна – необхідно говорити про його розшук у різних місцях знаходження, і в цьому випадку загальний акт опису може складатися з актів опису в окремих приміщеннях, де мешкала особа, а також включати акти опису в окремих приміщеннях.

Майно, що підлягає конфіскації, вилучається державним виконавцем (крім нерухомого майна, або такого, що не може бути вилучено з об'єктивних причин).

Виявивши розтрату, відчуження, приховування, підміну, пошкодження, знищення майна або інші незаконні дії з майном, на яке накладено арешт та яке підлягає конфіскації за рішенням суду, державний виконавець складає про це акт і звертається з повідомленням до органів досудового розслідування для вирішення питання про притягнення зберігача описаного майна до відповідальності, передбаченої ст. 388 КК України.

У разі якщо майно вилучено іншим уповноваженим органом, воно вилучається державним виконавцем у цього органу в тому випадку, якщо таке майно може бути реалізовано.

Вилучена іншим уповноваженим органом готівка за дорученням державного виконавця перераховується цим органом до державного бюджету на вказані державним виконавцем рахунки. У дорученні зазначаються: найменування органу державної виконавчої служби, реквізити судового рішення про конфіскацію цієї готівки, прізвище, ім'я та по батькові державного виконавця, строк виконання доручення, обов'язок цього органу щодо надання державному виконавцю

підтвердження про перерахування коштів. Повідомлення про перерахування коштів є підставою для закінчення виконавчого провадження.

Грошові суми, стягнуті до Державного бюджету України, перераховуються в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики.

На практиці зустрічаються такі випадки, коли у державного виконавця крім виконавчого листа про конфіскацію майна засудженого є інші виконавчі документи про майнові стягнення з засудженого, тоді спочатку задовольняються у встановленій законом черговості пред'явлені до засудженого інші вимоги.

Як відмічає в своїй роботі Т. А. Денисова, об'єктом конфіскації може бути все те, що є об'єктом приватної власності. Це можуть бути життєво важливі для засудженого і його сім'ї майнові цінності, оскільки законодавець не робить спеціального винятку з переліку об'єктів конфіскації, а саме: квартира, підприємство, які належать на праві власності транспортні засоби, що дають можливість працювати і заробляти тощо [18, с. 153].

Під майном, що є власністю засудженого, слід розуміти речі, включаючи гроші і цінні папери, інше майно, у тому числі майнові права. Об'єктом конфіскації майна не можуть бути особисті немайнові права, хоча і пов'язані з майновими. Так, наприклад, авторське право, право винахідника на створені ними твори не можуть бути віднесені до об'єктів стягнення, водночас винагорода за використання права автора або винахідника, що вже нарахована автору, входить до складу майна, що підлягає конфіскації. Не підлягає стягненню право проживання в державній квартирі [182, с. 155].

Не підлягає конфіскації майно, що належить засудженому на правах приватної власності чи є його часткою у спільній власності, необхідне для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні. Перелік такого майна визначається законом України і нами вже наводився.

Вилучене у засудженого майно оцінюється і тільки тоді передається для реалізації. Оцінка майна, провадиться комісією, яка утво-

рюється органом, що здійснив його вилучення, у складі представників територіальних органів ДФС, органів (суб'єктів господарювання), що здійснили вилучення майна або зберігають його, фінансових органів та органів (суб'єктів господарювання), які здійснюватимуть розпорядження цим майном. За результатами роботи комісії складається акт опису, оцінки та передачі майна. Усі примірники акта підписуються членами комісії та затверджуються у термін не пізніше трьох днів після його складення керівником чи заступником керівника органу (суб'єкта господарювання), що здійснив вилучення або забезпечував зберігання. Територіальні органи ДФС на основі актів опису, оцінки та передачі майна забезпечують здійснення загального контролю за повнотою та своєчасністю перерахування до відповідного бюджету виручки від реалізації майна чи продуктів його переробки, утилізації, а також відповідних податків. Сума можливої виручки від реалізації продуктів переробки майна, його утилізації визначається на підставі розрахунку, проведеного підприємством, яке здійснюватиме переробку або утилізацію. Акт опису, оцінки та передачі майна є підставою для реалізації майна, через підприємства роздрібної торгівлі, торгіві біржі та аукціони, безоплатної передачі, знищення, утилізації, переробки.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним» від 25 серпня 1998 р. № 1340 (із відповідними змінами) встановлено, що майно оцінюється з дотриманням таких вимог:

а) товарно-матеріальні цінності з групи товарів широкого вжитку і продукція виробничо-технічного призначення – за ринковими цінами, а також цінами, що регулюються (встановлюються) державою з урахуванням їх фактичного стану (товарного вигляду) та зносу;

б) будівлі, споруди, житлові приміщення та їх частини – шляхом проведення незалежної оцінки;

в) продуктивна робоча і племінна худоба, птиця, кролі, бджоли, а також шкіряна сировина і хутро, зерно, овочі та інша сільськогосподарська продукція, вільна від карантинних об'єктів, – за цінами можливої реалізації;

г) культурні цінності, а також предмети релігійного культу – на підставі рішень відповідних експертних комісій з питань повернення культурних цінностей, створених Мінкультури;

д) товари низької якості, нестандартні та ті, що були у вжитку, – за цінами можливої реалізації;

е) транспортні засоби – на підставі висновків експертів, суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання з урахуванням ринкових цін та фактичного їх стану на день оцінки, а автомобілі, крім того, з урахуванням податків та зборів, що справляються у разі імпортування автомобілів відповідно до законодавства, якщо такі податки і збори не були попередньо сплачені. У разі коли транспортні засоби заборонені для подальшої експлуатації за висновком технічної експертизи, вони розукомплектовуються для взяття на облік приладів, вузлів, агрегатів та інших комплектуючих виробів (деталей), про що складається акт опису і оцінки;

є) валютні цінності (крім цінних паперів), дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння, напівдорогоцінне каміння, дорогоцінне каміння органогенного утворення – у порядку, встановленому Мінфіном разом з Національним банком;

ж) цінні папери – у порядку, встановленому Мінфіном разом з НКЦПФР, Фондом державного майна за погодженням з ДФС;

з) спирт етиловий, алкогольні напої та тютюнові вироби – за ринковими цінами або за цінами, що регулюються законодавством;

і) використані під час проведення експертизи (випробування) зразки нехарчової продукції, що були відібрані в межах здійснення державного ринкового нагляду, – за цінами, що дорівнюють їх залишковій вартості на дату складення акта опису, оцінки та передачі таких зразків.

Ст. 61 та 62 Закону України «Про виконавче провадження» визначають порядок реалізації майна на яке накладено стягнення, в тому числі і конфіскованого.

Так, реалізація арештованого майна (крім майна, вилученого з цивільного обороту, обмежено оборотоздатного майна, цінних паперів, ювелірних та інші побутових виробів із золота, срібла, плати-

ни і металів платинової групи, дорогоцінного каміння і перлів, а також лом і окремі частини таких виробів), здійснюється шляхом електронних торгів або за фіксованою ціною.

Реалізація за фіксованою ціною застосовується щодо майна, оціночна вартість якого не перевищує 50 мінімальних розмірів заробітної плати. Реалізація за фіксованою ціною не застосовується до нерухомого майна, транспортних засобів, повітряних, морських та річкових суден незалежно від вартості такого майна.

Порядок проведення електронних торгів визначається Міністерством юстиції України.

Початкова ціна продажу нерухомого майна здійснюється виконавцем за ринковими цінами, що діють на день визначення вартості майна

Порядок реалізації майна, крім цінних паперів, визначається Міністерством фінансів України за погодженням з Національним банком України. Порядок реалізації цінних паперів визначається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з Міністерством юстиції України, а іншого майна – Міністерством юстиції України.

Не реалізоване на електронних торгах нерухоме майно виставляється на повторні електронні торги за ціною, що становить 85 відсотків, а рухоме майно – 75 відсотків його вартості.

У разі повторної нереалізації майна нерухоме майно виставляється на треті електронні торги за ціною, що становить 70 відсотків, а рухоме майно – 50 відсотків його вартості.

Порядок передачі конфіскованого майна фінансовим установам регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 1998 року № 1340 «Про порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним» [109, с. 1].

Після передачі конфіскованого майна фінансовим органам виконавчий лист з відміткою щодо виконання вироку про конфіскацію майна повертається до суду, який постановив вирок. День надходження до суду зазначених документів вважається моментом закінчення

виконання вироку суду в частині конфіскації майна. Фінансові органи передають суду, який постановив вирок, відомості, що підтверджують виконання вироку в частині конфіскації майна [140, с. 152]. Так, по реалізованому майну такими відомостями є інформація про виручену суму, по майну, що передано безоплатно, зазначається коли і кому воно передано.

В юридичній літературі викликає гострі дискусії питання про доцільність виконання конфіскації майна у разі смерті засудженого, визнання його судом безвісно відсутнім або померлим після набрання вироком законної сили.

Позиція вчених щодо доцільності виконання конфіскації майна у разі смерті засудженого розділилася на дві групи: прихильники застосування конфіскації майна після смерті засудженого обґрунтовують можливість виконання майнових покарань тим, що з моменту набрання вироком законної сили майно засудженого перетворюється на грошовий борг засудженого, що знаходиться в майні, яке підлягає конфіскації. Як відмічав в своїй роботі І. Д. Перлов, було б неправильно відмовитися від конфіскації майна або стягнення з майна померлого штрафу, якщо воно залишилося після смерті. [8, с. 142] Така ідея простежується і в положеннях нормативних актів, що втратили чинність. : «через те, що майно, конфісковане в доход держави, переходить у власність держави з моменту набрання вироком законної сили і ще до фактичного переходу цього майна у володіння держави, роз'яснити, що вирок про конфіскацію майна, який набрав законної сили, підлягає приведенню у виконання і в тих випадках, коли до моменту фактичного приведення вироку у виконання, але після набрання ним законної сили, засуджений помер» [182, с. 62].

Має право на існування думка вчених цивілістів про те, що невиконання вироку в частині конфіскації майна після смерті засудженого, штовхає винного до самогубства. Засуджений бажаючи зберегти майно для своєї родини може вирішити покінчити з життям, вбачаючи в цьому єдиний спосіб невиконання конфіскації майна, як додаткового виду покарання. Але при цьому досліджуване покарання не має на меті приниження людської гідності і тим паче доведення до самогубства.

До другої групи можна віднести вчених, на думку яких смерть засудженого виключає можливість виконання вироку в частині конфіскації майна. Вони вважають, що смерть засудженого унеможливує, за загальним правилом, застосування будь-якого покарання. Немає ніяких підстав без особливої вказівки законодавця робити винятки для штрафу або конфіскації [140, с. 156].

Щодо цієї наукової суперечки законодавець дає чітку відповідь. За п. 1 ч. 3 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження» виконавче провадження підлягає обов'язковому зупиненню у випадках смерті, оголошення боржника (в даному випадку особи засудженої до конфіскації майна) померлим або визнання безвісно відсутнім.

В своїй роботі І. Л. Марогулова вважає за необхідне в кримінальне законодавство внести спеціальну норму про звільнення засудженого від конфіскації майна внаслідок душевної хвороби засудженого або його смерті [73, с. 136].

Виконання конфіскації майна після смерті засудженого робить неможливим досягнення поставлених перед покаранням цілей: мета кари та виправлення не досягається оскільки особа не зазнає майнових обмежень, мета попередження не досягається в частині спеціальної превенції та досягається в частині загального попередження, що є недостатнім для виконання покарання після смерті засудженого, визнання його судом безвісно відсутнім або померлим після набрання вироком законної сили.

Постанова про закінчення виконавчого провадження у зв'язку із смертю засудженого або визнання його безвісно відсутнім виноситься в день настання відповідних обставин або в день, коли виконавцю стало відомо про такі обставини. Виконавчий документ надсилається разом із постановою про закінчення виконавчого провадження до суду який його видав.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОКАРАННЯ У ВИДІ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА В УКРАЇНІ

В попередньому розділі ми проаналізували природу конфіскації майна, вивчили історію розвитку та порівняли досліджуваний вид покарання з правовою системою інших країн світу. З вищенаведеного можна зробити висновок, що конфіскація майна повинна існувати в системі покарань України. Але під час нашого дослідження ми зіткнулись з неурегульованими питаннями в нормативній регламентації конфіскації майна як виду додаткового покарання, які потребують удосконалення.

Аналіз статей Особливої частини КК, де передбачено конфіскацію майна як додаткове покарання, викликали у нас певні сумніви щодо правильності формування санкцій. Як вже зазначалося, конфіскація майна передбачена в 55 санкціях статей Особливої частини як додаткове покарання, яке приєднується до основного покарання. В ст. 12 КК передбачено: «тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі. Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин». Вважаємо

доцільним розглянути санкції ст. 212, ст. 212¹ та ст. 233: в санкції ст. 212 встановлено: «караються штрафом від п'ятнадцяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна»; в ст. 212¹ встановлено: «караються штрафом від п'ятнадцяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна»; в ст. 233 закріплено: «карається штрафом від двадцяти п'яти тисяч до тридцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої»; [53]. Розмір штрафу передбачений у вказаних статтях відповідно ст. 12 КК відповідає тяжким та особливо тяжким злочинам, до яких може призначатися конфіскація майна. Але, **чи можна призначати штраф та конфіскацію майна** (два майнових покарання) **одночасно**? Необхідно розібратися в цьому питанні.

В юридичній літературі досить часто зустрічається поняття майнові покарання. Як відмічає В. П. Козирева: покаранням майнового характеру притаманні певні спільні ознаки (основні і додаткові), наявність яких і дозволяє виділити їх в окрему групу. Зокрема, основною ознакою є те, що основний каральний елемент цих покарань полягає в обмеженні майнових прав засудженого. Додатковою ознакою є відсутність ізоляції засудженого, збереження ним певного соціального статусу, застосування до засудженого певних обмежень, збереження його сімейних відносин та соціальних зв'язків, його професійної кваліфікації, економічна, соціальна та морально-психологічна вигідність дозволяє зробити висновок, що категорія осіб, засуджених до покарань майнового характеру, має набагато більше можливостей для ресоціалізації [49, с. 118].

В ст. 52 КК передбачені основні цілі покарання, до яких відносяться: кара, виправлення засудженого та запобігання вчиненню нових злочинів засудженим та іншими особами [53, с. 1]. Штраф та конфіскація майна досягають поставлених перед покаранням цілей майже однаково, що дає підстави стверджувати про недоцільність одночасного застосування зазначених покарань.

Основним змістом кари, як мети покарання, є обмеження конституційно закріплених прав та свобод. Сукупність обмежень визначає особливості кожного виду покарання, та які саме права це покарання обмежує.

На думку Х. І. Гаджисва каральний вплив покарання визначається тими позбавленнями, яких зазнає засуджений, та саме ці переживання дозволяють йому відчути й усвідомити зроблене, зрозуміти справедливість кари за вчинене, а тим самим кара, що виражається в конкретних обмеженнях, справляє виховний вплив [69, с. 62].

Основним каральним елементом штрафу та конфіскації майна є майнові обмеження (перше – шляхом грошового стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині КК, друге – полягає в примусовому безоплатному вилученні всього або частини майна засудженого [53]) та чим більші заповідяні збитки тим більший розмір штрафу або конфіскації.

Мета виправлення передбачає усунення суспільної небезпечності особи, тобто такий вплив покарання, в результаті якого засуджений під час і після його відбування не вчинить нового злочину [90, с. 62]. Вплив штрафу та конфіскації майна на свідомість засудженого в певній мірі розуміється як компенсація за заповідяну шкоду (майнового та немайнового характеру).

Метою покарання є також запобігання вчиненню злочинів засудженим та іншими особами. Держава запобігає вчиненню злочинів, з одного боку, погрозою покарання, а з другого – шляхом виконання покарання [5, с. 136]. Застосування штрафу та конфіскації майна для запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами призначене впливати на свідомість засуджених шляхом усвідомлення можливості майнових обмежень (обмежень права власності) в разі скоєння злочину.

В. П. Козирева в своїй роботі слушно відмічає, що недоліком штрафу є те, що він зачіпає тільки економічну сферу життєдіяльності засудженого, тобто впливає лише на тих осіб, які цінують своє майно, матеріальну незалежність і репутацію. Для тих осіб, хто не бачить ніякої цінності в матеріальному добробуті, штраф, як вид покарання навряд чи стане засобом позитивного впливу на їх подальшу

поведінку [49, с. 59]. Наведене також можна віднести і до конфіскації майна, але це не означає, що вказані покарання є не ефективними. Наведене ще раз підтверджує недоцільність призначення покарань (основного та додаткового), які спрямовані лише на обмеження майнових прав засудженого. Як зазначає Г. М. Собко: «конфіскація майна, доповнює окремі сторони дії основного покарання, підсилюючи його якісно, та є допоміжним засобом, що полегшує досягнення цілей покарання» [140 с. 46], що також підтверджує нашу позицію.

В ст. 51 КК України конфіскація майна передбачена в п. 7, це означає, що цей вид покарання є більш тяжким, ніж штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців. Це можна пояснити тим, що конфіскація майна обмежує таке конституційне право, як право власності.

В процесі призначення та виконання конфіскації майна вбачається імперативний метод правового регулювання. Імперативний метод проявляється в тому, що майно, яке підлягає конфіскації примусово відчужується без будь-яких умов, не допускаючи компенсацію за нього. Під примусовістю мається на увазі така форма вилучення майна, при якій не потрібна згода власника не тільки на процес юридичного оформлення вилучення, але і на фактичне вилучення майна. Тобто, під час призначення та виконання конфіскації майна думка засудженого не враховується. Під час призначення штрафу думка засудженого має значення, так, наприклад, у разі неспроможності сплати штрафу можна замінити його на інше покарання за проханням засудженого. Під час виконання штрафу засуджений сам вирішує з яких коштів сплачувати стягнення. З наведеного можна зробити висновки, що конфіскація майна є більш тяжким покаранням ніж, штраф.

Конфіскація майна, як додаткове покарання, призначається для індивідуалізації покарання засудженому та для доповнення і підсилення державного засудження та осуду суспільства.

Як відмічає в своїй роботі В. К. Дуюнов, додаткові покарання, відповідно до принципу індивідуалізації покарання, покликані бути допоміжним засобом, що призначається судом до основного покарання, коли за обставинами справи та з урахуванням особливостей особи винного необхідно підсилити каральні або попереджувальні і виховні можливості основного покарання, надати йому необхідної специфічної спрямованості проти конкретних причин та умов здійснення злочину. Додаткові покарання не повинні бути одного виду з основними покараннями і не можуть бути суворішими, ніж міра основного покарання, до якої вони приєднуються [20, с. 67].

Ми повністю погоджуємося з думкою В. К. Дуюнова, що додаткові покарання не можуть обмежувати ті ж самі конституційні права, що й основні покарання [21, с. 47]. Як зазначалося вище, зміст штрафу та конфіскації майна визначається тим, що вони покликані впливати на свідомість засуджених шляхом спричинення матеріальних обмежень. Додаткові покарання існують для правильного поєднання різних за каральною і виховною спрямованістю заходів.

Ліпінський Д. К. в своїй роботі вважає, що штраф, як найменш тяжке покарання (відповідно ст. 51 КК), не має передбачатися за тяжкі чи особливо тяжкі злочини як основне покарання, оскільки призначення штрафу як основного покарання за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину буде мати незначний каральний вплив, а у суспільній правосвідомості буде породжуватися культ всесилля грошей. На його думку, штраф за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину може передбачатися тільки у якості додаткового покарання [66, с. 85].

Як відмічає в своїй роботі В. К. Дуюнов, основні і додаткові покарання мають єдине соціальне призначення, єдину суть, загальні цілі і функції [20, с. 98]. В той же час вважається, що суть покарання в додаткових його видах виражена в меншій мірі у порівнянні з основними покараннями. Головне навантаження в осуді злочину і особи, яка його вчинила, несе на собі основний вид покарання, що призначається судом, оскільки він пов'язаний із більш значущими обмеженнями прав [69, с. 48].

З наведеного вище можна зробити висновок, що штраф та конфіскація майна не можуть призначатися одночасно. Досліджені покарання досягають цілей, що поставлені перед покаранням, шляхом обмеження майнових прав, це робить основне та додаткове покарання рівними між собою. З урахуванням ст. 51 КК та аналізу системи покарань можна стверджувати, це додаткове покарання є більш тяжким ніж основне, що неможливо взагалі. Для того, щоб конфіскація майна відповідала змісту додаткових покарань, вона має бути призначена з покараннями, що передбачені нижче п. 7 ст. 51 КК, а з урахуванням ст. 12 та ст. 59 КК тільки з позбавленням волі на певний строк та довічним позбавленням волі.

Так, Дзержинським районним судом міста Харкова Д. був засуджений за ч. 3 ст. 212 КК за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у великих розмірах до штрафу в сумі 644 424 грн з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з організаційно – розпорядною діяльністю на один рік з конфіскацією всього майна. З проаналізованої кримінальної справи виникають питання доцільності призначення штрафу в дохід держави, якщо все належне майно засудженого підлягає конфіскації, тобто примусовому вилученню майна у власність держави. (Наступне питання полягає в тому, якщо сума реалізована з конфіскованого майна більша ніж сума штрафу, то конфіскація майна має більший каральний вплив ніж штраф (основне покарання).

Досліджені нами санкції статей Особливої частини потребують ретельного аналізу та встановлення нових санкцій, що будуть відповідати правилам побудови санкцій та природі покарань.

Для удосконалення нормативної регламентації кримінально – правових санкцій необхідно дослідити побудову кримінальних санкцій в цілому.

Санкція (з латин. *Sanctio* «найсуворіша постанова») – складова частина норми права, яка в разі невиконання норми визначає заходи державного впливу, головним чином у формі примусу [196, с. 485].

В юридичній літературі поняття «санкція» визначається порізно. Так, О. П. Горох під санкцією розуміє переважно частину

статті Особливої частини Кримінального кодексу, що визначає вид і розмір покарання за злочин, описаний у диспозиції [13, с. 95]. Н. А. Орловська розглядає санкцію, як частину правової норми, в якій містяться вказівки на ті негативні наслідки, що наступають для суб'єкта у разі невиконання ним правил, визначених у диспозиції, або умов, встановлених у гіпотезі норми права [88, с. 240]. А. О. Пінаєв санкцію визначає як частину статті кримінального закону, яка містить вказівки на вид і розмір покарання [119, с. 122]. О. Ф. Скакун відмічає що, санкція – це частина норми, яка встановлює заходи (вид і обсяг) державного примусу, що застосовуються у разі її порушення [145, с. 348].

Т. А. Денисова досліджуючи це питання, відмічає: санкція – це обов'язкова складова статті (або частини статті) Особливої частини КК України, яка містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння. Санкція розкриває правовий аспект кримінального покарання, вказуючи на його вид та обсяг, виконуючи при цьому роль моделі кримінального покарання, передбаченого за вчинений злочин. Однією з основних особливостей запропонованого визначення є вказівка на те, що санкція обов'язково має бути адекватною, справедливою, тобто величина санкції кримінально-правової норми повинна перебувати в прямій залежності від реальної суспільної небезпечності того діяння, яке описується в диспозиції, й узгоджуватися з іншими санкціями, а також бути співрозмірною рівню соціальної значущості тих чи інших благ і свобод, які втрачає або в яких обмежується засуджений [18, с. 135].

Ми вважаємо, що санкція має відповідати суспільній небезпечності діяння, надавати можливість індивідуалізувати покарання, враховуючи принципи та загальні засади призначення покарання. Так, що стосується конфіскації майна, то за схожі за видом і характером злочини (корисливі злочини) необхідно і призначати подібні покарання.

В юридичній літературі значна увага приділяється класифікації санкцій, хоча це питання і нині залишається дискусійним. Так, на думку Ю. В. Філея [168, с. 18] та А. П. Козлова, необхідно виділити три критерії класифікації санкцій [49, с. 176]:

- 1) ступінь визначеності вираження виду й розміру покарання;
- 2) характер оформлення розміру покарання;
- 3) кількість видів покарання в санкції.

В. П. Силкін поділяє санкції на види за такими критеріями:

а) за кількістю основних покарань: альтернативна й одинична санкції;

б) за градацією кожного із зазначених у санкції покарань: абсолютно визначені й відносно визначені санкції;

в) за ознакою вказівки на додаткові покарання: проста і кумулятивна санкції;

г) за ознакою «прописки» санкції в тій чи іншій нормі: безпосередньо визначені й опосередковано визначені санкції [148, с. 57].

О. О. Книженко досліджуючи санкції в кримінальному праві, класифікує санкції за п'ятьма критеріями:

1) прості, кумулятивні санкції. Критерієм поділу є наявність чи відсутність додаткового покарання;

2) одиничні та альтернативні. Критерієм виступає кількість основних покарань у санкції;

3) відносно – визначені та абсолютно – визначені. Підставою поділу є наявність чи відсутність градації основних покарань;

4) із суто кримінально-правовим впливом та із вказівкою на інші заходи впливу. Підставою поділу є характер названих у санкції заходів, наявність (відсутність) вказівки на заходи не кримінально-правового впливу;

5) безпосередньо – визначені та опосередковано – визначені санкції. Критерій – зазначення змісту санкцій в даній статті кримінального закону або в іншому нормативному акті (іншій статті) [37, с. 185].

Альтернативні санкції сприяють індивідуалізації покарання, тому обмеженість у застосуванні покарання до одного виду в санкціях є недоцільним. Але за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини покарання має бути пов'язано з ізоляцією від суспільства, тобто позбавлення волі на певний строк (як основне покарання) [39, с. 84]. Вважаємо, що санкції статей Особливої частини, що досліджуються нами в даному розділі, мають бути одиничні і передбачати позбавлення волі без альтернативи призначення штрафу.

Як відмічає Ю. В. Філей в чинному кримінальному законі в деяких випадках відсутня поступальність у зниженні кількості альтернативних покарань з підвищенням суспільної небезпеки діяння при побудові санкцій за кваліфіковані види злочинів [168, с. 18].

Абсолютно – визначені санкції чітко і вичерпно вказують на вид і міру державного примусу (чітко визначений розмір штрафу). Сучасний етап розвитку кримінального законодавства, визначення єдиного виду та точного розміру покарання виключає можливість індивідуалізації покарання, що призвело до виключення таких санкцій з КК України [89, с. 135].

О. О. Книжекно підтримує О. М. Литвак і відзначає, абсолютно – визначена санкція створює безсумнівне уявлення про загрозу покарання і має значний профілактичний ефект. Але її застосування не зовсім відповідає принципу індивідуалізації призначення покарання судом, хоч і не виключає можливості призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом [39, с. 60].

Відносно визначені санкції встановлюють мінімальні та максимальні межі призначеного покарання (позбавлення волі на строк від ... до ... років) та можуть передбачати лише максимальні межі покарання (штраф до ... неоподаткованих мінімумів доходів громадян).

В процесі призначення покарання відносно – визначені санкції дозволяють індивідуалізувати покарання, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання [150, с. 340]

М. Д. Дурманов відносно – визначені санкції розділяє на два види:

1) санкція, що визначає тільки верхню межу кримінального покарання, у якій її нижньою межею є нижча межа покарання, встановлена у Загальній частині для даного виду покарання;

2) санкція, що визначає як нижню, так й верхню межу покарання [27, с. 206].

Вказуючи на негативний бік абсолютно – визначеної санкції, яка визначає не тільки єдиний вид, а й точний розмір покарання, цим самим виключає можливість індивідуалізації покарання, науковець вказує, що на сьогодні кримінальне законодавство відійшло від таких

санкцій і вони можуть бути аналізовані лише в історичному, або ж науковому аспекті [38, с. 54]

В процесі нашого дослідження, ми звернемо увагу на кумулятивні санкції, оскільки вони передбачають наявність додаткового покарання, тобто конфіскації майна; санкції статей Особливої частини, що досліджуються нами в даному розділі, мають бути одиничні і передбачати позбавлення волі, без альтернативи призначення штрафу; відносно – визначені санкції, що дозволяють індивідуалізувати покарання, враховуючи принципи та загальні засади призначення покарання [150, с. 346].

В процесі побудови кримінально – правових санкцій необхідно враховувати:

1) ступінь вчиненого суспільно небезпечного діяння, що встановлює зміст санкції;

2) санкція має бути узгоджена з санкцією за вчинення схожих за видом і характером злочинів;

3) санкція має давати можливість індивідуалізувати покарання, враховуючи принципи та загальні засади призначення покарань;

4) санкції мають будуватися на принципах доцільності, обґрунтованості, законності, рівності громадян перед законом, гуманізму вини, справедливості, невідворотності кримінальної відповідальності, індивідуалізації покарання та економії заходів кримінально – правового впливу;

5) результати наукових досліджень, данні судової практики та набутий досвід в боротьбі із злочинністю [148, с. 12].

1. Ступінь вчиненого суспільно небезпечного діяння виступає основним критерієм для встановлення змісту та характеру санкції.

О. Д. Соловйов досліджуючи питання призначення покарань, робить висновок, що визначаючи межі караності, враховується характер та ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину. Під характером суспільної небезпечності вчений розуміє суспільну небезпечність, яка властива не окремому злочину, а всім злочинам даного виду й визначається значенням та важливістю об'єкта злочину. Ступінь суспільної небезпечності становить індивідуальну ознаку

конкретного злочину, яка визначається багатьма факторами, наприклад, характером діяння, наслідками, виною [139, с. 204].

О. О. Книженко в своїй роботі підтримує позицію А. П. Козлова, на думку якого, матеріальною основою санкції є суспільна небезпечність, яка виявляється не тільки у суспільній небезпечності діяння, суспільній небезпечності наслідку, суспільної небезпечності винного, а й оцінки значущості об'єктів посягання. У зв'язку з цим автор пропонує як першочергове завдання побудови моделі санкцій – визначити ієрархічність системи суспільних відносин – об'єктів посягання як початкового фактору створення системи санкцій й визначення меж кожної конкретної санкції. На переконання науковця, вказана система може бути побудована на двох рівнях (за родовими та безпосередніми об'єктами) й охоплювати всі об'єкти посягання, розташовуючи їх в певному порядку, який зростає чи зменшується залежно від ступеня соціальної значущості відносин [38, с. 184].

Ю. А. Демидов вважає, що характер суспільної небезпечності залежить від тієї сфери цінностей суспільного життя, на яку посягає злочин. Учений відстоює думку, що не дивлячись на те, що характер суспільної небезпечності конкретного злочину визначається належністю до тієї чи іншої групи злочинів, він конкретизований змістом цінності безпосереднього об'єкта посягання. Чим цінніший об'єкт, тим більш небезпечним при інших рівних умовах є злочинне посягання на нього [22, с. 73]. Автор відстоює позицію, що у кримінальному праві суспільна небезпечність злочину оцінюється законом та судом. Закон оцінює суспільну небезпечність типу (виду) злочину, а суд – окремо взятого злочину, кримінальну справу про вчинення якого він розглядає. Законодавчою оцінкою суспільної небезпечності злочину є санкція кримінально-правової норми. Санкція у кримінальному праві є універсальною формою оцінки суспільної небезпечності, відображаючи специфіку кримінального права. Будь-яка кримінально-правова заборона, звернена до громадян, забезпечена санкцією, яка визначає покарання [38, с. 185].

2. Санкція має бути узгоджена з санкціями за вчинення схожих за видом і характером злочинів.

С. І. Діментьєв в процесі свого дослідження зазначав, що за злочини, передбачені частиною другою та наступними частинами має бути передбачено покарання більш суворе за кваліфікаційний злочин. Він вважає, що в частині другій статті має передбачатися мінімальний термін покарання рівний максимальному в першій частині. Також автор вважає недоцільним великий розрив між мінімальними та максимальними межами санкцій, він вважає що вказаний розрив має бути не більший за 3–5 років [17, с. 142], з чим ми погоджуємось.

Злочини з кваліфікаційною ознакою (повторність, групою осіб), мають бути віднесені до числа тяжких або особливо тяжких злочинів. Так, наприклад, ч. 2 ст. 189 КК передбачає: «Вимагання, вчинене повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням свого службового становища, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або з пошкодженням чи знищенням майна, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому, – карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років». Ч. 2 ст. 189 КК «Вимагання» з кваліфікаційною ознакою, в поточній редакції відноситься до тяжкого злочину, суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел, корисливий мотив, що підтверджує доцільність призначення конфіскації майна як обов'язкового додаткового покарання [53].

3. Санкція має давати можливість індивідуалізувати покарання, враховуючи принципи та загальні засади призначення покарань.

В процесі призначення покарання відносно – визначені санкції дозволяють індивідуалізувати покарання, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання. Відносно – визначені санкції встановлюють мінімальні та максимальні межі призначеного покарання (позбавлення волі на строк від ... до... років) та можуть передбачати лише максимальні межі покарання [150, с. 228]. Шляхом встановлення в КК відносно – визначених санкцій законодавець дає можливість суду, виходячи з конкретних обставин кримінальної справи, в судовому процесі призначити покарання, необхідне і достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів.

Як відмічає О. І. Шинальський, для надання можливості індивідуалізувати покарання законодавець, встановлюючи норми, що регулюють застосування покарань, враховує всю різноманітність життєвих ситуацій, які можуть виникнути на практиці, і вже в самому законі намагається хоча б у загальній формі сформулювати відповідні положення, які б індивідуалізували призначення покарання [192, с. 15]. Встановлення додаткових покарань в санкціях статей Особливої частини значно впливає на індивідуалізацію покарання. Так, за корисливі злочини – конфіскація майна, за злочини в сфері службової діяльності – позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю тощо.

4. Санкції мають будуватися на принципах доцільності, обґрунтованості, законності, рівності громадян перед законом, гуманізму, вини, справедливості, невідворотності кримінальної відповідальності, індивідуалізації покарання та економії заходів кримінально-правового впливу.

Конструювання санкцій має будуватися з урахуванням певних принципів, що витікають один з одного. Так, принципи обґрунтованості, справедливості, доцільності та вини можна охарактеризувати наступним чином. Санкції повинні відповідати змісту суспільно небезпечного діяння, від якого охороняє суспільство кримінально-правова норма. Це означає, що якщо санкції деяких норм Особливої частини КК збігаються, то повинен і збігатися суспільно – небезпечний рівень цих дій, і навпаки якщо суспільна небезпека діяння приблизно однакова, то повинний збігатися розмір санкції [150, с. 209].

М. І. Хавронюк вважає, що гуманізм має важливе значення оскільки приділяє значну увагу людській особистості, як до об'єкта не тільки кримінально-правового впливу, але й кримінально-правової охорони. Автор приділяє увагу ставленню не тільки до правопорушника, але й до потерпілого від злочину, у тому числі й до суспільства, яке має потребу в захисті від злочинних посягань [177, с. 9].

Н. А. Орловська досліджуючи принципи санкцій, вважає, що принцип гуманізму необхідно розглядати з погляду конструювання як примусових санкцій норм Особливої частини КК (у плані вибору

конкретних видів покарань та їхніх розмірів, введення в санкції елементів приватноправового реагування на правопорушення), так і примусових санкцій Загальної частини КК, а також заохочувальних санкцій норм Загальної та Особливої частин КК. У цьому сенсі даний принцип, пов'язаний з економією тих заходів кримінально-правового впливу, які включаються у зміст санкцій [88, с. 92]. Так, у ч. 4 ст. 212 КК України (розділ VII «Злочини в сфері господарської діяльності») мова йде про звільнення особи від кримінальної відповідальності, в тому числі у випадку вчинення тяжкого злочину – ч. 3 ст. 212 КК України (за винятком випадків, коли це діяння було вчинене раніше засудженим за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) за умови, що винний до притягнення до кримінальної відповідальності сплатив податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодував шкоду, заподіяну державі їх несвоечасною сплатою (фінансові санкції, пеня). У той же час у ч. 4 ст. 212¹ КК України законодавець обмежився можливістю звільнення особи від кримінальної відповідальності лише у випадку вчинення злочину невеликої тяжкості – ч. 1, 2 ст. 212¹ КК України [53]. В інших статтях розділу, що передбачають відповідальність за злочини середньої тяжкості, заохочувальних санкцій (норм) не передбачено.

5. В юридичній літературі вчені встановили значну кількість недоліків, що властиві санкціям багатьох статей, зокрема, такі:

1) є недоцільним встановлення у санкції великої амплітуди між нижчими та вищими межами покарання у формі позбавлення волі на певний строк (наприклад, ч. 2 ст. 194, ст. 379);

2) спостерігається певна непослідовність при визначенні видів покарань, тобто відступ від загального правила щодо побудови санкцій, згідно з яким покарання розміщуються від менш до більш суворого (наприклад, ч. 2 ст. 171);

3) суперечлива побудова санкції певних статей Особливої частини КК без урахування порядку й особливостей призначення окремих видів кримінальних покарань стосовно певних категорій осіб (наприклад, ч. 1 ст. 374, ч. 1 ст. 211,)

4) недоцільно при визначенні меж певних видів покарань у санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу зазначати

мінімальні межі, які встановлені в Загальній частині для цього виду покарання (наприклад, ст. ст. 159, 178);

5) при конструюванні санкцій не завжди беруться до уваги характер і ступінь суспільної небезпечності передбаченого в диспозиції статті злочину, а також особливості суб'єкта злочину, що негативним чином позначається на судовій практиці;

6) не завжди є узгодженими санкції в основному, кваліфікованому та особливо кваліфікованому складах злочинів (наприклад, ст. ст. 176, 177, 229);

7) сумнівним є встановлення у санкції значної кількості основних видів покарання, які можуть бути призначені за той самий злочин (наприклад, санкції за злочин, передбачені ст. 185, 186 КК, містять п'ять видів покарань від штрафу до позбавлення волі на певний строк);

8) необґрунтоване недотримання при конструюванні санкцій правила про допустиме співвідношення визначених у санкції основних і додаткових покарань, згідно з яким основне покарання завжди має бути більш суворим, ніж приєднане до нього додаткове [19, с. 97] (наприклад, ст. 212, ст. 233).

Повернемося до аналізу статей 212, 212¹, 233, КК України, що передбачають в санкції штраф та конфіскацію майна, як основне та додаткове покарання, відповідно.

Ст. 212 КК в п. 3 передбачає відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах, – караються штрафом від п'ятнадцяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна [53].

Для удосконалення санкції ст. 212 КК необхідно дослідити склад злочину, встановити об'єкт посягання та визначити суспільну небезпечність злочину.

Об'єктом злочину є встановлений законодавством порядок оподаткування юридичних і фізичних осіб, який забезпечує за рахунок

надходження податків, зборів та інших обов'язкових платежів формування доходної частини державного та місцевих бюджетів, а також державних цільових фондів [87, с. 286].

Об'єктивна сторона злочину характеризується сукупністю трьох ознак:

1) діяння – ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що входять до системи оподаткування;

2) суспільно небезпечні наслідки у вигляді фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у особливо великих (ч. 3 ст. 212) розмірах;

3) причинний зв'язок між діянням і наслідком [57, с. 236].

У ст. 212 КК передбачено відповідальність не за сам факт несплати у встановлений строк податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а за умисне ухилення від їх сплати, коли особа має намір взагалі не виконувати (повністю або частково) покладені на неї податкові зобов'язання.

Ст. 212 КК не конкретизує спосіб ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. До найбільш поширених способів вчинення цього злочину належать: неподання документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків, зборів, інших обов'язкових платежів; приховування та заниження об'єкта оподаткування; ухилення зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності від взяття на облік у контролюючих органах; умисне заниження податкових ставок; умисно неправильне обчислення сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів або бази оподаткування; обманні маніпуляції з податковими пільгами; неналежне виконання або невиконання обов'язків з нарахування та утримання обов'язкових платежів фіскальними агентами держави – збирачами податків, зборів, інших обов'язкових платежів [94, с. 106].

Суб'єкт злочину спеціальний, це: 1) службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; 2) особа, яка займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; 3) будь-яка інша особа, яка зобов'язана сплачувати податки, збори, інші обов'язкові платежі [59, с. 238].

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямими умислом.

Мотивом ухилення від сплати обов'язкових платежів, що входять до системи оподаткування, є корисливий мотив, що на кваліфікацію діяння за ст. 212 не впливає.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 212) є: 1) вчинення його особою, раніше судимою за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів; 2) фактичне ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах.

Ч. 4 ст. 212 передбачає спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності порушника податкового законодавства [53].

З вищенаведеного можна зробити висновок, що за злочин, передбачений ч. 3 ст. 212 КК, основним покаранням має бути позбавлення волі на певний строк. Так, можна було б запропонувати викласти санкцію статті в такій редакції: «карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна».

В процесі вирішення питання щодо побудови дослідженої нами санкції ми керувались правилами побудови санкцій, враховували ступінь суспільної небезпечності злочину та об'єкт посягання.

Ст. 212¹ КК в ч. 3 передбачає відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів в особливо великих розмірах, – караються штрафом від п'ятнадцяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна. [53].

Для удосконалення санкції ст. 212¹ КК необхідно дослідити склад злочину, встановити об'єкт посягання та визначити суспільну небезпечність злочину.

Об'єктом злочину виступають відносини щодо формування фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, тобто відносини, які складаються між державою і платниками страхових внесків на підставі правових норм, що регулюють установлення, зміну і відміну таких внесків до фондів соціального страхування. [87, с. 286].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 212¹ КК, характеризується наявністю трьох обов'язкових ознак: 1) діянням, яке має вираз в ухиленні від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; 2) наслідками у виді фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних (ч. 1), великих (ч. 2) або особливо великих (ч. 3) розмірах; 3) необхідним причинним зв'язком між зазначеними діянням і наслідками. [57, с. 236].

Суб'єкт злочину спеціальний, а саме платником єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 р. № 2464-УІ є:

1) роботодавці:

підприємства, установи та організації, інші юридичні особи, утворені відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, чи за цивільно-правовими договорами (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою – підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців), у тому числі філії, представництва, відділення та інші

відокремлені підрозділи зазначених підприємств, установ і організацій, інших юридичних осіб, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами;

фізичні особи – підприємці, зокрема ті, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством про працю, чи за цивільно-правовим договором (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою – підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців);

фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно, та фізичні особи, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту);

дипломатичні представництва і консульські установи України, філії, представництва, інші відокремлені підрозділи підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), утворені відповідно до законодавства України, які мають окремий баланс і самостійно здійснюють розрахунки із застрахованими особами;

дипломатичні представництва і консульські установи іноземних держав, філії, представництва та інші відокремлені підрозділи іноземних підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), розташовані на території України;

підприємства, установи, організації, фізичні особи, які використовують найману працю, військові частини та органи, які виплачують грошове забезпечення, допомогу по тимчасовій непрацездатності, допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами, допомогу, надбавку або компенсацію відповідно до законодавства для таких осіб:

військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби), поліцейських, осіб рядового і начальницького складу, у тому числі тих, які проходять військову службу під час особливого періоду, визначеного законами України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та «Про військовий обов'язок і військову службу»;

патронатних вихователів, батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу, прийомних батьків, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства;

осіб, які отримують допомогу по тимчасовій непрацездатності, перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами і отримують допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами;

осіб, які проходять строкову військову службу у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до закону військових формуваннях, Службі безпеки України та службу в органах і підрозділах цивільного захисту;

осіб, які доглядають за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відповідно до закону отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та/або при народженні дитини, усиновленні дитини;

одного з непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників, які фактично здійснюють догляд за дитиною з інвалідністю, а також непрацюючих працездатних осіб, які здійснюють догляд за особою з інвалідністю I групи або за особою похилого віку, яка за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досягла 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу, надбавку або компенсацію відповідно до законодавства;

інвестор (оператор) за угодою про розподіл продукції (у тому числі постійне представництво інвестора-нерезидента), що використовує працю фізичних осіб, найнятих на роботу в Україні на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, чи за цивільно-правовими договорами (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою – підприємцем в Україні, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності, зазначеним у витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців);

особи, які провадять незалежну професійну діяльність, а саме наукову, літературну, артистичну, художню, освітню або викладацьку, а також медичну, юридичну практику, в тому числі адвокатську,

нотаріальну діяльність, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності;

особи, які беруть добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямими умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 212¹) є: 1) вчинення його особою, раніше судимою за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; 2) фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів в особливо великих розмірах.

Ч. 4 ст. 212¹ передбачає спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності порушника кримінального законодавства[53].

З вищенаведеного можна зробити висновок, що за злочин, передбачений ч. 3 ст. 212¹ КК, основним покаранням має бути позбавлення волі на певний строк. Так, можна було б запропонувати викласти санкцію статті в такій редакції: «карається позбавленням волі на строк від двох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна».

В процесі вирішення питання щодо побудови дослідженої нами санкції ми керувались правилами побудови санкцій, враховували ступінь суспільної небезпечності злочину та об'єкт посягання.

Наступна ст. 233 КК закріплює: «Приватизація державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, або використання підроблених приватизаційних документів, а також сама приватизація майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом, або приватизація неправомочною особою, в великих розмірах або вчинене групою осіб за попередньою змовою, – карається штрафом від двадцяти п'яти

тисяч до тридцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої» [53].

Нова редакція санкції статті має відповідати правилам та принципам побудови санкцій. Аналіз складу злочину допоможе встановити об'єкт посягання та визначити суспільну небезпечність передбаченого ст. 233 злочину [53].

Об'єктом злочину є передбачений законодавством порядок приватизації державного і комунального майна.

Предмет злочину – державне і комунальне майно.

До об'єктів державної власності, що підлягають приватизації, належать: 1) майно підприємств, цехів, виробництв, дільниць, інших підрозділів, які є єдиними (цілісними) майновими комплексами, якщо в разі їх виділення у самостійні підприємства не порушується технологічна єдність виробництва з основної спеціалізації підприємства, зі структури якого вони виділяються; 2) об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти; 3) акції (частки, паї), що належать державі у майні господарських товариств та інших об'єднань [6, с. 67].

З об'єктивної сторони злочин може проявлятися у формі приватизації державного чи комунального майна:

- 1) шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом;
- 2) шляхом використання підроблених приватизаційних документів;
- 3) яке згідно з законом не підлягає приватизації;
- 4) неправомочною особою.

Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і бере безпосередню участь у приватизації державного чи комунального майна.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим корисливим умислом [85, с. 112].

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 233) є незаконна приватизація майна державної чи комунальної власності:

- 1) вчинена за попередньою змовою групою осіб;
- 2) у великих розмірах.

Незаконна приватизація вважається вчиненою у великих розмірах, якщо вартість приватизованого майна у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [53].

З вищенаведеного можна зробити висновок, що за злочин передбачений ч. 2 ст. 233 КК, основним покаранням має бути позбавлення волі на певний строк. Так, санкція статті може бути викладена в наступній редакції: карасться позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої.

Запропонована нова редакція санкцій статей відповідає правилам та принципам побудови санкцій. Аналіз складу злочинів був необхідним для встановлення суспільної небезпечності злочину та об'єкту посягання, що дає нам можливість віднести досліджені злочини до числа тяжких. Проблема неправильно побудованих санкцій є предметом багатьох досліджень та викликає гострі дискусії серед науковців. Вітчизняне законодавство та безпосередньо КК України може бути значно удосконалений якщо враховувати зауваження в наукових роботах. Ми вважаємо, що в досліджені санкції необхідно внести запропоновані зміни з вищенаведених причин.

В процесі всього нашого дослідження, ми розглядали різні дискусійні питання щодо конфіскації майна в цілому.

Одним із основних дискусійних питань, що мають місце в нашому дослідженні, є доцільність цього виду покарання, а саме конфіскації майна, в системі покарань України. В попередніх розділах ми розглядали позиції вчених за збереження та скасування конфіскації майна.

Під час дослідження було розглянуто пропозицію відмовитися від конфіскації майна, яку підтримують такі вчені: М. І. Бажанов Н. О. Гуторова, В. М. Мельникова–Крикун, М. С. Панов та інші. Виключення конфіскації майна як виду кримінального покарання з КК можливе тільки за наявності однієї із умов:

а) якщо покарання суперечить міжнародному праву та/чи Конституції України;

б) якщо б воно не справляло зовсім або вкрай незначний каральний вплив на засудженого і у зв'язку з цим не забезпечувало досягнення мети покарання;

в) якщо б був винайдений менш репресивний, проте не менш ефективний або хоч і однаковий за тяжкістю, але дієвий, ніж загальна конфіскація майна, вид покарання для боротьби з корисливою злочинністю [31, с. 237].

Однак жодна з перелічених підстав щодо виключення конфіскації майна з системи покарань не має жодного відношення. Міжнародні правові акти не забороняють конфіскацію майна як вид кримінального покарання, а, навпаки, вважають її одним із головних засобів в боротьбі з організованою злочинністю. В Конвенціях закликають держави – учасниці застосовувати конфіскацію майна, як дієвий та ефективний засіб боротьби з тероризмом, незаконним обігом наркотичних засобів та організованою злочинністю. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року закріплено в п. f «Конфіскація», що включає у відповідних випадках вилучення, означає остаточне позбавлення власності за постановою суду або іншого компетентного органу, як вже зазначалось. Ст. 5 Конвенції закріплює природу застосування конфіскації майна. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (2005 р.), встановлює, що «Конфіскація» означає покарання або захід, призначені судом після розгляду справи стосовно злочину чи злочинів, результатом якого є остаточне позбавлення майна. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів (1990 р.) встановлює: «Конфіскація» означає покарання або захід, призначені судом після розгляду справи стосовно кримінального злочину чи кримінальних злочинів, результатом якого є остаточне позбавлення власності. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) в п. g закріплює: «Конфіскація» означає остаточне позбавлення майна за постановою суду або іншого компетентного органу. Наведене ще раз підтверджує про широке застосування конфіскації майна в зарубіжних країнах та її значення в міжнародному праві.

Конфіскація майна відповідає вимогам ч. 2 ст. 50 КК, в якій передбачена мета покарання, відповідно, вона досягає карального впливу

на засудженого, має значний вплив на виправлення засудженого та запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами. Як відмічає Г. М. Собко, конфіскація майна цілком здатна виконувати попереджувальну і каральну функції, завдяки право обмежувальному впливу, який вона справляє на свідомість та права особи, необхідність її подальшого збереження в якості покарання знаходить доволі широку підтримку серед практичних працівників, які за родом своєї діяльності мають відношення до забезпечення та реалізації цього додаткового покарання, враховуючи його здатність впливати на злочинців [140, с. 34].

Історичний досвід застосування конфіскації майна та активне застосування конфіскації майна в зарубіжних країнах, свідчить про високу ефективність застосування цього виду покарання. Конфіскація майна сприяє боротьбі з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів та тероризмом. Як відмічає І. Ноел Хільман, конфіскація відіграє істотну роль у боротьбі з порушеннями закону. Передусім, її застосування допомагає зруйнувати інфраструктуру злочинної організації [172, с. 34].

Прихильники скасування конфіскації, на наш погляд, не прагнуть відмовитися від інституту конфіскації, а намагаються зробити його менш репресивним. Більшість вчених не підтримують повну конфіскацію майна, але не заперечують, щоб механізм кримінально-правової конфіскації мав місце в КК України. Тобто проблема полягає в створенні прийнятних для суспільства та держави форм закріплення конфіскації майна.

Проблема полягає у закріпленні на законодавчому рівні найбільш ефективного покарання у вигляді конфіскації майна, що відповідатиме сучасним умовам розвитку України як незалежної, демократичної, правової держави.

В КК та юридичній літературі значна увага приділяється індивідуалізації покарань, адже призначення необхідного та достатнього покарання є запорукою досягнення поставлених перед покаранням цілей. Конфіскація майна, як вид додаткового покарання, також відіграє важливу роль в процесі індивідуалізації покарань.

В юридичній літературі додаткові покарання розглядаються як засіб індивідуалізації покарання. Як відмічає в своїй роботі В. К. Дуюнов, додаткові покарання, відповідно до принципу індивідуалізації покарання, покликані бути допоміжним засобом, що призначається судом до основного покарання, коли за обставинами справи та з урахуванням особливостей особи винного необхідно підсилити каральні або попереджувальні і виховні можливості основного покарання, надати йому необхідної специфічної спрямованості проти конкретних причин та умов здійснення злочину [20, с. 67]. На його думку, додаткові покарання є основним показником індивідуалізації покарань, так, за корисливі злочини – конфіскація майна, злочин в сфері службової діяльності – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, для військовослужбовців – позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу тощо.

Варто погодитися з позицією О. І. Шинальського, який відмічає, що при призначенні покарання слід розрізняти законодавчу і судову його індивідуалізацію. Законодавець, встановлюючи норми, що регулюють застосування покарань, враховує всю різноманітність життєвих ситуацій, які можуть виникнути на практиці, і вже в самому законі намагається хоча б у загальній формі сформулювати відповідні положення, які б індивідуалізували призначення покарання. Судова індивідуалізація означає застосування покарання до конкретної особи з урахуванням ступеня тяжкості конкретного злочину, особи засудженого, обставин, які пом'якшують і обтяжують, встановлених у справі [192, с. 58].

В КК приділяється значна увага судовій індивідуалізації шляхом встановлення основних засад призначення покарання, особливостей призначення покарання за наявності пом'якшуючих чи обтяжуючих обставин тощо.

Законодавча індивідуалізація розглядається науковцями, як правильність побудови санкцій статті Особливої частини КК. Досліджуючи природу санкцій, в цілому, можна стверджувати, що ступінь вчиненого суспільно небезпечного діяння виступає основним критерієм для встановлення змісту та характеру санкції.

О. Д. Соловійов досліджуючи питання призначення покарань, робить висновок, що визначаючи межі караності, враховується характер та ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину. Під характером суспільної небезпечності вчений розуміє суспільну небезпечність, яка властива не окремому злочину, а всім злочинам даного виду й визначається значенням та важливістю об'єкта злочину. Ступінь суспільної небезпечності становить індивідуальну ознаку конкретного злочину, яка визначається багатьма факторами, наприклад, характером діяння, наслідками, виною [139, с. 204].

Як вже зазначалося О. О. Книженко, в своїй роботі підтримує позицію Козлова А. П., на думку якого, матеріальною основою санкції є суспільна небезпечність, яка виявляється не тільки у суспільній небезпечності діяння, суспільній небезпечності наслідку, суспільної небезпечності винного, а й оцінки значущості об'єктів посягання [37, с. 185]. У зв'язку з цим автор пропонує як першочергове завдання побудови моделі санкцій – визначити ієрархічність системи суспільних відносин – об'єктів посягання як початкового фактору створення системи санкцій й визначення меж кожної конкретної санкції.

Ю. А. Демидов вважає, що характер суспільної небезпечності залежить від тієї сфери цінностей суспільного життя, на яку посягає злочин. Учений відстоює думку, що не дивлячись на те, що характер суспільної небезпечності конкретного злочину визначається належністю до тієї чи іншої групи злочинів, він конкретизований змістом цінності безпосереднього об'єкту посягання. Чим цінніший об'єкт, тим більш небезпечним при інших рівних умовах є злочинне посягання на нього [23, с. 73]. Автор відстоює позицію, що у кримінальному праві суспільна небезпечність злочину оцінюється законом та судом. Закон оцінює суспільну небезпечність типу (виду) злочину, а суд – окремо взятого злочину, кримінальну справу про вчинення якого він розглядає. Законодавчою оцінкою суспільної небезпечності злочину є санкція кримінально-правової норми. Санкція у кримінальному праві є універсальною формою оцінки суспільної небезпечності, відображаючи специфіку кримінального права. Будь-яка кримінально-правова заборона, звернена до громадян, забезпечена санкцією, яка визначає покарання [39, с. 185].

Ми безперечно підтримуємо позицію авторів, які вважають що, зміст санкції має залежати від характеру суспільної небезпечності та об'єкту посягання. Це правило має поширюватися і на додаткові покарання. Конфіскація майна як додаткове покарання передбачена в різних розділах Особливої частини КК, зокрема: злочини проти життя та здоров'я особи; злочини проти волі, честі та гідності особи; злочини проти власності; злочини проти господарської діяльності; злочини проти громадської безпеки; злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту; злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення; злочини в сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації; злочини в сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням послуг; злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Об'єкти посягання в зазначених розділах суттєво відрізняються один від одного, відповідно, і розмір основного та додаткового покарання має бути різним. Ми вважаємо, що *розмір конфіскації майна має бути встановлений безпосередньо в санкціях статей.*

Як показує статистика, повна конфіскація майна призначається в 82% призначених покарань та лише в 18% призначається часткова конфіскація.

Призначення додаткового покарання має залежати від об'єкта посягання та характеру суспільної небезпечності злочину. Так, в розділах КК встановлено різні за соціальним значенням об'єкти посягання (більш охороняємо важливі об'єкти посягання), вони передбачені в розділах: злочини проти життя та здоров'я особи; злочини проти волі честі та гідності особи; злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення. Вказані розділи суттєво відрізняються від інших розділів (де передбачена конфіскація майна) об'єктом посягання. Наприклад, ч. 5 ст. 185 КК України передбачає: «Крадіжка, вчинена в особливо великих розмірах або організованою групою, – карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна»; п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України

«Умисне вбивство з корисливих мотивів – карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна», або ч. 2 ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої». Необхідно відмітити, що ступінь суспільної небезпечності злочинів та об'єктів посягання суттєво відрізняється один від одного, хоча межі основних та додаткових покарань суттєво не відрізняються. Ми вважаємо, що для досягнення як судової, так і законодавчої індивідуалізації покарань необхідно в деяких санкціях встановити межі конфіскації, наприклад, «з конфіскацією до ½ майна». Наприклад ст. 332 КК України «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України вчинені організованою групою або вчинені з корисливих мотивів, – караються позбавленням волі на строк від семи до дев'яти років, з конфіскацією транспортних засобів або інших засобів вчинення злочину та з конфіскацією майна»[53], об'єкт посягання вказаного злочину менше значущий ніж в таких злочинах, як торгівля людьми або вбивство з корисливих мотивів, з вказаної причини ст. 332 КК України має передбачати конфіскацію до ½ майна.

Наступною важливою причиною встановлення меж конфіскації майна можна вважати покращення процесу ресоціалізації засудженого. Аналіз статей Особливої частини, де передбачено конфіскацію майна, в процесі дослідження суспільної небезпечності злочинів дає можливість дійти висновку, що межі конфіскації майна можуть бути встановлені за тяжкі злочини (ч. 4 ст. 12 КК).

Як відзначає в своїй роботі В. О. Коновалова, ресоціалізація особи засудженого полягає у формуванні законослужняної поведінки для життя на волі, зміні особистої спрямованості, відновленні раніше

порушених соціальних якостей особи, здійсненні необхідної психокорекції. Важливим завданням пенітенціарних установ є підготовка засуджених до повернення на волю, включення їх у нормальне життя суспільства [52, с. 127].

Основними засобами виправлення та ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання, суспільно корисна праця, соціально виховна робота, загальноосвітнє і професійно – технічне навчання, громадський вплив та умови соціального стану, до яких повертається особа, яка відбула покарання. В своїй роботі В. М. Мельникова-Крикун стверджує, що повне обмеження майнових прав може стати особистісною та нездоланною перешкодою в адаптації засудженого до нормального життя після відбування покарання, а його сім'я може бути позбавлена засобів до існування. З чим ми частково погоджуємося, адже відсутність матеріального підґрунтя може бути причиною рецидиву злочинів, тобто недосягнення цілей покарання.

ВИСНОВКИ

У представленій монографії подано розв'язання комплексу важливих науково-прикладних проблем щодо дослідження інституту конфіскації майна як виду покарання на теоретичному, законодавчому та правозастосовному рівнях. Викладені у дисертації нові наукові положення та науково обгрунтовані результати дослідження дали змогу дійти таких висновків:

1. Існування конфіскації майна як виду кримінального покарання ще з часів Руської правди і до чинного національного законодавства, зумовлено ефективністю цього засобу у протидії злочинності, що підтверджується нормами міжнародного законодавства.

2. Конфіскація майна має певні ознаки, характерні їй та іншим покаранням: є заходом державного примусу; застосовується від імені держави за вироком суду; застосовується до особи, визнаної винною у вчиненні злочину; призначається за вчинення злочину, передбаченого КК України; полягає в передбаченому обмеженні певних прав і свобод засудженого; тягне особливий кримінально-правовий стан особи – судимість.

Конфіскації майна характерні й спеціальні ознаки, що характеризують цей вид покарання. До таких ознак слід віднести: примусовість вилучення; безоплатне вилучення; об'єктом конфіскації може бути тільки майно засудженого, частина майна в спільній власності, що належить засудженому; вилучене майно спрямовується в дохід держави; обмеження майнових прав здійснюється повністю або частково; категорія злочинів, конфіскація майна встановлюється за вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів вчинених з корисливих мотивів; виключність призначення, конфіскація майна призначається у випадках, передбачених санкціями статей Особливої частини КК України; конфіскація майна не має абсолютного характеру, оскільки обмежена Переліком майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами.

Сукупність загальних та спеціальних ознак покарання дає можливість визначити поняття конфіскації майна. Враховуючи ст. 50, п. 7 ст. 51, ст. 59 КК України запропоноване наступне визначення досліджуваного покарання: «Конфіскація майна є заходом державного примусу, що застосовується до особи, визнаної винною у вчиненні тяжких та особливо тяжких корисливих злочинів, за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості, та полягає в примусовому безоплатному вилученні всього або частини майна засудженого у власність держави».

3. Аналіз місця конфіскації майна в переліку покарань відповідає принципу розташування покарань від менш суворого до більш суворого.

Розташування конфіскації майна в п. 7 ст. 51 КК України означає, що це покарання є більш тяжким, ніж штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців. Це можна пояснити тим, що конфіскація майна обмежує таке конституційне право, як право власності. Перелічені в пп. 1–6 ст. 51 КК України покарання також передбачають певні майнові обмеження, але вони не поширюються на це право, що робить їх менш тяжкими, ніж конфіскація майна. Покарання, передбачені в пп. 8–12 ст. 51 КК (арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі), є більш суворими порівняно із конфіскацією майна покараннями, оскільки вони обмежують конституційні права, що передбачені в ст. 33 Конституції України: право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України; обмеження права власності є менш тяжким. З цього можна зробити висновок, що конфіскація майна є менш суворим покаранням, ніж покарання, пов'язані з ізоляцією особи від суспільства.

Зроблено висновок, що місце конфіскації майна в переліку покарань відповідає принципу розташування покарань, від менш суворого до більш суворого покарання.

4. Проведено комплексний аналіз Переліку майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами, та встановлено ряд положень, які не відповідають національному законодавству України та сучасному розвитку суспільства. По-перше, необхідно привести юридичні терміни у відповідність до законів України, а деякі роз'яснити; по-друге, виключити з Переліку майно, що не реалізується за відсутності ринків збуту; по-третє, необхідно розробити зазначений Перелік більш гуманним для подальшої ресоціалізації засудженого, після відбування покарання.

Враховуючи зазначені зауваження, пропонуємо Перелік майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами, викласти в наступній редакції:

«Не підлягають конфіскації такі види майна та предмети, що належать засудженому на правах приватної власності чи є його часткою у спільній власності, необхідні для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні:

1. Житловий будинок з господарськими будівлями та земельна ділянка, на якій цей будинок знаходиться, чи квартира, в якій засуджений на його сім'я постійно проживають. Квартира площею 60 кв. м., будинків площею 120 кв. м. та земельна ділянка площею в 1 га. не може бути звернено стягнення за виконавчими документами.

2. Носильні речі та предмети домашнього вжитку, необхідні засудженому і особам, які перебувають на його утриманні:

а) весь одяг засудженого, взуття, постіль та рушники;

б) всі дитячі речі;

в) побутова техніка, з розрахунком на сім'ю: один телевізор, одна пральна машина, один холодильник, одна піч для приготування їжі, один комп'ютер, один мобільний телефон боржника;

г) меблі з розрахунком на кожного члена сім'ї та (або) особу, що перебуває на утриманні засудженого: по одному ліжку, по одній шафі, по одному стільцю, по одному столу, всі кухонні меблі;

3. Всі продукти харчування, потрібні для особистого споживання засудженому, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні (крім продуктів призначених на продаж); до продуктів призначених на продаж можна віднести зроблені або вирощені овочі, фрукти, соняшникова олія, борошно, крупи або придбані продукти харчування для подальшої реалізації.

4. Паливо, потрібне засудженому, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, для готування їжі та обігрівання приміщення в продовж шести місяців.

5. По одній одиниці крупної рогатої худоби (корова, свиня, коза, баран), всі кури або гуси, або качки для осіб, які отримують дохід виключно з підсобного господарства за відсутності місця роботи;

6. Корм для худоби, яка не підлягає конфіскації, в кількості, потрібній до вигону худоби на пасовище або до збору нових кормів.

7. Інструменти та предмети, необхідні для продовження професійних чи наукових занять засудженого, за виключенням випадків, коли засуджений вироком суду позбавлений права займатися певною діяльністю.

8. Майно, необхідне для відправлення релігійних культів та ритуальних обрядів особою, членами її сім'ї та особами, які перебувають на його утриманні, професійних занять боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні, якщо воно є єдиним джерелом доходу таких осіб, знаряддя особистої кустарної і ремісничої праці, книги;

9. Технічні та інші засоби реабілітації, що забезпечують компенсацію або усунення стійких обмежень життєдіяльності людей з інвалідністю та інших категорій осіб, автомобіль, яким відповідно до закону за медичними показаннями забезпечена людина з інвалідністю безоплатно або на пільгових умовах;

10. Призи, державні нагороди, почесні та пам'ятні знаки, якими нагороджений боржник».

5. Конфіскація майна, як і будь-яке інше покарання, має призначатися відповідно до принципів та загальних засад призначення покарання. Принципи призначення покарання є самостійною кримі-

нально-правовою категорією та розглядаються в тісному зв'язку з загальними засадами призначення покарання.

6. В результаті порівняльно-правового аналізу зарубіжного досвіду зроблено висновок щодо необхідності вдосконалення нормативної регламентації конфіскації майна в частині доповнення норм КК України стосовно заміни майна, що підлягає конфіскації, на грошову суму, в разі знищення, продажу чи непридатності означеного майна. Таким чином, суд зможе приймати рішення щодо конфіскації грошової суми, яка еквівалентна майну, що підлягає конфіскації.

7. Належне виконання конфіскації майна можливе лише шляхом виконання злагодженого механізму на всіх стадіях кримінального процесу. Важливу роль у виконанні конфіскації майна відіграє стадія досудового розслідування (процесуальна стадія). Процедуру забезпечення виконання судового вироку в частині можливої конфіскації майна регламентовано в Кримінальному процесуальному кодексі України.

8. В науковій роботі розглянуто дискусійне питання щодо доцільності виконання конфіскації майна у разі смерті засудженого, визнання його судом безвісно відсутнім або померлим після набрання вироком законної сили. Встановлено, що конфіскація майна, як вид додаткового покарання, передбачена в КК для індивідуалізації покарань за корисливі злочини та підсилення карального впливу покарання, тобто досягнення цілей покарання, в жодному разі конфіскація майна не передбачена для поповнення державного бюджету. Виконання конфіскації майна після смерті засудженого робить неможливим досягнення поставлених перед покаранням цілей: мета кари не досягається оскільки особа не зазнає майнових обмежень, мета виправлення та попередження не досягається в частині спеціальної превенції, але досягається в частині загального попередження, що є не достатнім для виконання покарання після смерті засудженого, визнання його судом безвісно відсутнім або померлим після набрання вироком законної сили.

Враховуючи зазначені підстави, зроблено висновок про нецільність виконання конфіскації майна у разі смерті засудженого,

визнання його судом безвісно відсутнім або померлим після набрання вироком законної сили.

9. В науковому дослідженні аргументовано недоцільність передбачення в санкціях статей Особливої частини КК штрафу та конфіскації майна одночасно. Розглянуто санкції ст.ст. 212, 212¹, 233 КК України та, з урахуванням змісту ст. 59 і ч.ч. 4, 5 ст. 12 КК України, вказано, що розмір штрафу, передбачений у вказаних статтях, відповідає тяжким та особливо тяжким злочинам, за які може призначатися конфіскація майна. Досліджено доцільність призначення штрафу та конфіскації майна, тобто двох майнових покарань, за вчинення злочинів, передбачених вказаними статтями Особливої частини КК. У ст. 51 КК передбачені основні цілі покарання, до яких відносяться: кара, виправлення засудженого та запобігання вчинення нових злочинів засудженим та іншими особами. Основним каральним елементом штрафу та конфіскації майна є майнові обмеження (у першому – шляхом грошового стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині КК, у другому – шляхом примусового безоплатного вилучення всього або частини майна засудженого). Оскільки штраф та конфіскація майна досягають поставлених перед покаранням цілей майже однаково, це дає підстави стверджувати про недоцільність одночасного застосування зазначених покарань. Зроблено висновок, що додаткові покарання не можуть обмежувати ті ж самі конституційні права, що й основні покарання, а зміст штрафу та конфіскації майна визначається тим, що вони покликані впливати на свідомість засуджених шляхом спричинення матеріальних обмежень.

Запропоновані нові редакції санкцій ст.ст. 212, 212¹, 233 КК України, що відповідають правилам побудови санкцій та природі покарань.

10. Теоретичний аналіз природи санкцій дає можливість дійти висновку, що зміст санкції має залежати від характеру суспільної небезпечності та об'єкта посягання. Це правило має поширюватися і на додаткові покарання. Конфіскація майна як додаткове покарання передбачена в різних розділах Особливої частини КК, зокрема: злочини проти життя та здоров'я особи; злочини проти волі, честі та

гідності особи; злочини проти власності; злочини проти господарської діяльності; злочини проти громадської безпеки; злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту; злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення; злочини в сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації; злочини в сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням послуг; злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Об'єкти посягання в зазначених розділах суттєво відрізняються один від одного, відповідно, а тому й розміри основних і додаткових покарань за відповідні злочини мають бути різними. Розмір конфіскації майна (повна, часткова) має бути встановлений безпосередньо в санкціях статей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аветисян П. А. Дополнительные наказания и их значение : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». – Казань, 2003. – 30 с.
2. Александров Ю. В. Кримінальне право України: Заг. частина : підручник для студ. вищ. навч. закл. – К. : МАУП, 2004. – 328 с.
3. Богатирьев І. Г. Кримінально-виконавче право України : підручник. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 352 с.
4. Богатирьев І. Г. Виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та основи пробації : навч. посібн. – Чернігів : Просвіта, 2007. – 236 с.
5. Бажанов М. І. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти. – К. ; Х. : Юрінком Інтер : Право, 2001. – 416 с.
6. Бажанов М. І. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
7. Борзенков Г. Н. Советское уголовное право. Общая часть : учебник. – М. : Изд-во МГУ, 1962. – 124 с.
8. Божьев В. П. Монография, посвященная стадии исполнения приговора: И. Д. Перлов, Исполнение приговора, изд. «Юридическая литература», М., 1963, 227 с. // Советское государство и право. – 1965. – № 6. – С. 142–143.
9. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. Акад. адвокатури України. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К. : Центр учб. л-ри, 2012. – 320 с.
10. Волеводз А. Г. Международный розыск, арест и конфискация полученных преступным путем денежных средств и имущества (правовые основы и методика). – М. : Юрлитинформ, 2000. – 477 с.
11. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права. – М. : Территория будущего, 2005. – 800 с.
12. Гришук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. – К. : Ін Юре, 2006. – 59 с.
13. Горох О. П. Проблеми конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм // Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки. – 2009. – Т. 90. – С. 94–98.

14. Гарбовський Л. А. Процесуальне забезпечення конфіскації майна в кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. – К., 2008. – 193 с.
15. Гончаренко В. Д. Історія держави та права України : підручник : у 2 т. [за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка]. – К. : Ін Юре, 2003. – Том 2. – 580 с.
16. Гуторова Н. О. Щодо ефективності застосування майнових покарань за злочини проти державних фінансів // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 11. – С. 119–121.
17. Гуторова Н. О. Конфіскація майна за кримінальним правом України: проблеми та перспективи // Право України. – 2010. – № 9. – С. 56–65.
18. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України : навчальний посібник. – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. – 152 с.
19. Денисова Т. А. Кримінально-виконавче право : навчальний посібник. – К. : Істина, 2008. – 400 с.
20. Дуюнов В. К. Система дополнительных наказаний // Известия АН КиргССР. – 1982. – № 6. – С. 67.
21. Дуюнов В. К. Проблемы уголовного наказания в теории, законодательстве и судебной практике : монография. – Курск : РОСИ, 2000. – 239 с.
22. Дементьев С. И. Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы. – Ростов-на-Дону : Рост Универ, 1986. – 157 с.
23. Демидов Ю. А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. – М. : Юрид. лит., 1975. – 73 с.
24. Даев В. Г. Процессуальное и уголовно-правовое значение орудий преступления // Вестник ЛГУ. – 1973. – № 17. – С. 124–131.
25. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину та зловживання владою Генеральної Асамблеї ООН. – URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_114
26. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину та зловживання владою (1985 р.) [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_114
27. Дурманов Н. Д. Советский уголовный закон. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1970. – 318 с.
28. Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах (м. Нью-Делі, 3 жовтня 2002 р.) [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/356_012.
29. Зауваження та пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо Переліку майна, що не

- підлягає конфіскації за судовим вироком» (реєстр. № 5216 від 3 грудня 2010 року) [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/c121a64aa3e4078cc225782a0049a86b?OpenDocument>
30. Загудаєв Ю. М. Имущественные наказания по советскому уголовному праву : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право». – М., 1986. – 22 с.
  31. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18.04.2013 р. [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/222-18>
  32. Закон України «Про власність» [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/697-12>
  33. Івершенко Л. А. Конституційне право людини і громадянина на приватну власність в Україні та забезпечення його реалізації органами внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право». – К., 2006. – 20 с.
  34. Кириць Б. О. Конфіскація майна: аргументи за збереження і за скасування цього виду покарання // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична : збірник наукових праць. – 2006. – Вип. 1. – С. 233–243.
  35. Кириць Б. О. Конфіскація майна як вид покарання за кримінальним законодавством зарубіжних держав // Хмельницький університет управління і праці. Університетські наукові записки. – 2005. – № 1–2. – С. 202–209.
  36. Климюк О. Ф. Майнові покарання за злочини в праві України Х–початок ХХ століття // Науковий вісник. Національної академії внутр. справ. України. – 2001. – Вип. 4. – С. 134–143.
  37. Книженко О. О. Побудова санкцій к кримінальному праві. Проблеми вдосконалення // Право та управління. – 2011. – № 2. – С. 185–192.
  38. Книженко О. О. Урахування диференціації та індивідуалізації відповідальності під час встановлення кримінально-правових санкцій // Наше право. – 2011. – № 2. – Ч. 2. – С. 81–86.
  39. Книженко О. О. Поняття санкцій у кримінальному праві // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – Вип. 1. – С. 79–84.

40. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (м. Варшава, 16 травня 2005 року) [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_948
41. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (м. Страсбург, 8 листопада 1990 р.) [Електронний ресурс]. – URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU90K01U.html
42. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. [Електронний ресурс]. – URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU00144.html
43. Конвенція ООН Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин (1989 р.) [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_096
44. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
45. Конвенція Рада Європи відкрила для підписання «Конвенцію Про кримінальну відповідальність за корупцію» 27 січня 1999 року [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_948
46. Кримінальний процесуальний кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
47. Козлов А. П. Уголовно-правовые санкции (проблемы построения, классификации и измерения) / А. П. Козлов. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. – 176 с.
48. Кузнецов В. В. Кримінальне право України : навч. посіб. – Вид. 2-ге доп. та перероб. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.
49. Козирева В. П. Кримінальні покарання майнового характеру за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – К., 2007. – 211 с.
50. Копиленко О. Л. Правознавство : навчальний посібник. – К. : Професіонал, 2007. – 400 с.
51. Козочкин И. Д. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть : учебное пособие. – М. : Омега-Л, Институт международного права и экономики им. А. С. Грибоедова, 2003. – 576 с.
52. Коновалова В. О. Юридична психологія : підручник / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 240 с.
53. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

54. Кругликов Л. Л. Уголовное право России. Часть Общая. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 226 с.
55. Климюк О. Ф. Майнові покарання за злочини в праві України Х–початок ХХ століття // Науковий вісник Національної академії внутр. справ. України. – 2001. – Вип. 4. – С. 134–143.
56. Конституція України : наук.-практ. коментар / [Авер'янов В. Б., Батанов О. В., Баулін Ю. В., Битяк Ю. П., Борисова В. І. та ін.]. – Х. : Право, 2003. – 808 с.
57. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник . – 2-ге вид. – К. : Атіка, 2002. – 415 с.
58. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: Проблемы криминализации и педализации. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 1987. – 268 с.
59. Костромин А. С. Наказания, связанные с материальным воздействием на осужденного, в истории уголовного права зарубежных стран // История государства и права. – 2007. – № 1. – С. 40–42.
60. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студентів спец. вищ. закладів освіти. – К. ; – Х. : Юрінком Інтер, 2001. – 416 с.
61. Лужбин А. В. Конфискация имущества – «новая» мера уголовно-правового характера и новые проблемы // Российская юстиция. – 2006. – № 9. – С. 33–36.
62. Лунеев В. В. Мотивация преступного поведения ; [отв. ред. В. Н. Кудрявцев]. – М. : Наука, 1991. – 383 с.
63. Лунеев В. В. Правовое регулирование общественных отношений – важный фактор предупреждения организованной и коррупционной преступности // Государство и право. – 2001. – № 5. – С. 106 – 113.
64. Лутшов А. И. Проблемы и перспективы развития уголовного законодательства Белоруссии // Уголовное право в XXI веке : материалы Международной научной конференции на юридическом факультете МГУ им. М. В. Ломоносова (м. Москва, 31 мая – 1 июня 2001 г.) / МГУ им. М. В. Ломоносова. – М. : ЛексЭст, 2002. – С. 39–43.
65. Лобойко Л. М. Методи правового регулювання у кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. – Дніпропетровськ, 2006. – 437 с.
66. Липинский Д. А. Соотношение функций права и функций юридической ответственности // Правоведение. – 2004. – № 3. – С. 144–155.
67. Любченко Д. І. Система покарань в кримінальному праві Гетьманщини другої половини XVII – першої частини XVIII ст. (за судовою прак-

- тикою) // Вісник Національного університету внутр. справ. – 2006. – Вип. 35. – С. 97–102.
68. Марченко Н. В. Додаткові покарання та особливості їх призначення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Запоріжжя, 2009. – 213 с.
69. Марченко Н. В. Природа додаткових покарань: проблема концепції // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 1. – С 101–104.
70. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 312 с.
71. Марисюк К. Б. Майнові покарання за кримінальним кодексом УСРР 1922 р. // Часопис Київського університету права. – 2011. – Вип. 2. – С. 223–226.
72. Марисюк К. Б. Питання майнових покарань в Основних засадах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 р. // Часопис Київського університету права. – 2011. – Вип. 1. – С. 269–272.
73. Марогулова И. Л. Специальная конфискация по уголовным делам // Проблемы совершенствования советского законодательства : труды. – Вып. 13. – М., 1978. – С. 130–140.
74. Михайленко П. П. Нариси з історії крим. законодавства Укр. РСР. – К. : Вид-во Акад. наук УРСР, 1959. – Ч. 1. – 168 с.
75. Михайлов В. И. Институт конфискации имущества в международном праве и некоторые тенденции его развития в законодательстве государств СНГ. – М., 2007. – С. 274–290.
76. Міжнародний документ. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) від 25.09.2003 р. [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/835_001
77. Мельнікова–Крикун В. М. Спеціальна конфіскація // Право і Безпека. – 2005. – № 4. – С. 89–92.
78. Мельнікова–Крикун В. М. Про недоцільність застосування конфіскації майна як виду додаткового покарання // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2005. – № 29. – С. 61–65.
79. Милинчук В. В. Актуальные вопросы совершенствования института конфискации // Государство и право. – 2004. – № 7. – С. 36–47.
80. Милуков С. Ф. Российское уголовное законодательство: Опыт критического анализа : монография. – СПб. : СПБИНВЭСЭП, Знание, 2000. – 279 с.
81. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація : автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». – К., 2005. – 17 с.
82. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х т. – К. : Аконіт, 2007. – Т. 1. А–К. – 926 с.
83. Новый уголовный кодекс Франции / [науч. ред. Н. Ф. Кузнецова, Э. Ф. Побегайло]. – М. : Юридический колледж МГУ, 1993. – 212 с.
84. Ной И. С. Вопросы теории наказания в советском уголовном праве / И. С. Ной. – Саратов : Изд. Саратовского университета, 1962. – 155 с.
85. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та доповн. – К. : Юридична думка, 2010. – 128 с.
86. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 3-тє вид., переробл. та доповн. – К. : Атіка, 2005. – 1064 с.
87. Осипов П. П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций: Аксиологические аспекты / П. П. Осипов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. – 135 с.
88. Орловська Н. А. Актуальні проблеми побудови кримінально-правових санкцій в контексті реалізації принципу гуманізму / Н. А. Орловська // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 1. – С. 101–106.
89. Омельчук О. М. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. М. Омельчук. – К. : Правова єдність, 2010. – 208 с.
90. Омельчук О. М. Кримінальне право України : навч. посіб. / С. Г. Волкотруб, О. М. Омельчук, В. М. Ярін та ін. ; за ред. О. М. Омельчука. – К. : Наукова думка; Прецедент, 2004. – 297 с.
91. Офіційне тлумачення положення статті 1 Конституції України в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2012 від 25.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12>
92. Постанова Верховного Суду України від 4 квітня 2011 р. [Електронний ресурс] // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 8 (132). – URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/6721FC7FC776B29AC2257911003A1C8BC?OpenDocument>
93. Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.1998 р. № 1340. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1340-98-%D0%BF>

94. Панов М. І. Проблеми оптимізації санкцій за фінансові злочини / М. І. Панов, Н. О. Гуторова // Право України. – 2000. – №9. – С. 56–58.
95. Пимонов В. А. Конфискация имущества как уголовное наказание / В. А. Пимонов // Государство и право. – 2002. – №7. – С. 114–116.
96. Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии: Общая часть уголовного права. – М. : Юрид. лит., 1991. – 288 с.
97. Приложение к Собранию узаконений и распоряжений Правительства за 1903 г. – СПб. 1903. – №38. – Отд. 1. – Ст. 416.
98. Про виконавче провадження [Електронний ресурс] : Закон України від 21.04.1999 р. № 606-XIV. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14>
99. Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку : постанова Пленуму Верховного Суду України від 29.06.1990 р. №5 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
100. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.96 р. №9 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
101. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 25.04.2003 р. №3 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
102. Про практику застосування судами законодавства, що регулює закриття кримінальних справ : узагальнення від 10.12.2004 р. №17 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – №2 (42). – С. 8–10.
103. Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна : постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1989 р. №3 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
104. Про практику застосування судами України законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : постанова Пленуму Верховного Суду Укра-

- їни від 15.04.2005 р. №5 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
105. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 р. №5 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
106. Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування : постанова Пленуму Верховного Суду України від 11.02.2005 р. №2 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
107. Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням вироків : постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.1990 р. №11 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
108. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді справ про забезпечення позову : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 №7 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
109. Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. №7 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
110. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю) [Електронний ресурс] : Закон України від 04.02.2004 р. №1433-IV. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1433-15>
111. Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом [Електронний ресурс] : Закон України від 17.11.2010 р. №2698-VI. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2698-17>

112. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25.12.1992 р. № 12 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
113. Про судову практику щодо застосування конфіскації [Електронний ресурс] : постанова Пленума Верховного Суду СРСР від 29.09.1953 р. № 7. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0007400-53>
114. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
115. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил : постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 р. № 8 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
116. Про судову практику у справах про хабарництво : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 5 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
117. Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання та їх кримінально-правове значення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально виконавче право» / В. В. Полтавець. – К., 2005. – 20 с.
118. Прохоров Л. А. Общие начала назначения наказания по советскому уголовному праву : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и процесс» / Л. А. Прохоров. – М., 1972. – 21 с.
119. Пинаев А. А. Уголовное право Украины. Общая часть / А. А. Пинаев. – Х. : Харьков Юридический, 2005. – 664 с.
120. Ревин В. П. Уголовное право России. Общая часть : учебник / В. П. Ревин. – 2-е изд., испр и доп. – М. : Юстицинформ, 2010. – 496 с.
121. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» (справа про електроенергетику) від 12.02.2002 р. № 3-рп / 2002 [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-02>
122. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції Украї-

- ни (конституційності) положень частини четвертої статті 3, частини другої статті 5, частин другої та сьомої статті 7 і частини п'ятої статті 29 Закону України «Про приватизацію державного майна» (в редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію майна державних підприємств» від 19 лютого 1997 року) (справа щодо приватизації державного майна) від 01.07.1998 р. № 9-рп [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-98>
123. Розгон О. В. Межі та обмеження права власності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. В. Розгон. – Х., 2005. – 20 с.
124. Розгон О. В. Проблема реалізації права власності в Україні на сучасному етапі / О. В. Розгон // Від громадянського суспільства – до правової держави : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 28 квітня 2006 р.). – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. – С. 299–302.
125. Российское законодательство X–XX вв. / [отв. ред. тома Е. И. Индова ; под общ. ред. О. И. Чистякова]. – М. : Юрид. лит., 1984. – Том 4. Законодательство периода становления абсолютизма. – 1986. – 512 с.
126. Российское законодательство X–XX вв. / [отв. ред. тома Е. И. Индова ; под общ. ред. О. И. Чистякова]. – М. : Юрид. лит., 1984. – Том 5. Законодательство периода расцвета абсолютизма. – 1987. – 528 с.
127. Российское законодательство X–XX вв. / [Отв. ред. тома Е. И. Индова ; под общ. ред. О. И. Чистякова]. – М. : Юрид. лит., 1984. – Том 6. Законодательство первой половины XIX века. – 1988. – 432 с.
128. Савельева А. Конфискация имущества по уголовному делу / А. Савельева // Советская юстиция. – 1984. – № 12. – С. 18.
129. Савина И. Ю. Имущественные наказания в проекте УК РФ / И. Ю. Савина // Право и рынок. – Барнаул, 1994. – С. 53–55.
130. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : монографія / А. В. Савченко. – К. : Атіка, 2002. – 144 с.
131. Сахарук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Т. В. Сахарук. – К., 2006. – 18 с.
132. Скобликов П. Конфискация имущества упразднена. Навсегда? [Електронний ресурс] / П. Скобликов. – URL: <http://www.lawmix.ru/comm.php?id=3179>

133. Спиркин А. Г. Словарь иностранных слов / [под ред. А. Г. Спиркина, И. А. Акчурина, Р. С. Карпинской]. – [7-е изд., перераб.]. – М. : Русский язык, 1980. – 624 с.
134. Смольников В. Ограничить применение конфискации имущества / В. Смольников, В. Шанин // Советская юстиция. – 1958. – №2. – С. 41.
135. Современное зарубежное уголовное право. Das ausländische strafrecht der gegenwart / пер. с англ. С. Л. Либермана ; под ред. и с предисловием А. А. Пионтковского. – Том 2. Финляндия, Швейцария. – М. : Изд.-во иностр. лит., 1958. – 550 с.
136. Соколов А. А. Конфискация имущества и рассмотрение дел об освобождении имущества от ареста / А. А. Соколов // Советская юстиция государство и право. – 1984. – №3. – С. 6–8.
137. Сорочинський М. Г. Попередження злочинності засобами кримінального права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М. Г. Сорочинський. – Одеса, 2004. – 18с.
138. Самгина Д. И. Конфискация имущества / Д. И. Самгина ; [отв. ред. И. М. Гальперин] // Наказания, не связанные с лишением свободы. – М. : Юридическая литература, 1972. – С. 89–98.
139. Соловьев А. Д. Вопросы применения наказания по советскому уголовному праву : [законодательство и судебная практика] / А. Д. Соловьев. – М. : Госюриздат, 1958. – С. 204–205.
140. Собко Г. М. Конфіскація за кримінальним законодавством України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Собко Ганна Миколаївна. – Одеса, 2008. – 201 с.
141. Сторчак Н. А. Врахування особи винного при призначенні покарання [Електронний ресурс] / Н. А. Сторчак. – URL: <http://наука.kushnir.mk.ua/?p=44441>
142. Степанюк А. Х. Кримінальне виконавче право України : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. проф. А. Х. Степанюка. – Х. : Право, 2006. – 256 с.
143. Степанюк А. Х. Кримінально-виконавчий кодекс України : науково-практичний коментар / А. Х. Степанюк, І. С. Яковець ; за заг. ред. А. Х. Степанюка. – Х. : Одиссей, 2005. – 560 с.
144. Сторчак Н. А. Врахування особи винного при призначенні покарання [Електронний ресурс] / Н. А. Сторчак. – URL: <http://наука.kushnir.mk.ua/?p=44441>.
145. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; [пер. з рос.]. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

146. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Савченко Андрій Володимирович. – К., 2007. – 616 с.
147. Силкин В. П. Уголовно-правовые санкции за преступления против собственности : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / В. П. Силкин. – СПб., 2004. – 26 с.
148. Ткачук Ю. О. Принципи побудови кримінально-правових санкцій: спроба вирішення / Ю. О. Ткачук // Держава і право. – 2009. – Вип. 44. – С. 588–591.
149. Таганцев Н. С. Уголовное право (Общая часть). – Часть 2. По изданию 1902 года. [Электронный ресурс] / Н. С. Таганцев. – URL: <http://allpravo.ru/library/doc101p0/instrum106/item1019.html>
150. Теория государства и права : учебник для вузов / [под ред. проф. В. М. Корельского и проф. В. Д. Перевалова]. – [2-е изд., изм. и доп.]. – М. : НОРМА, 2002. – 616 с.
151. Трубников В. М., Шинкарьов Ю. В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування : монографія / В. М. Трубников, Ю. В. Шинкарьов. – Х. : Харків юридичний, 2007. – 288 с.
152. Тютюгін В. І., Злочини проти Правосуддя : навч. посіб. / За заг. ред. : В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна ; Національний університет «Юридична академія України ім. Я. Мудрого». — Х. : Право, 2011. — 160 с.
153. Уголовное законодательство зарубежных стран : Англии, США, Франции, Германии, Японии : сборник законодательных материалов / Н. А. Голованова, И. Д. Козочкин, Н. Е. Крылова и др. ; под ред. И. Д. Козочкина ; Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. – М. : Зерцало, 1998. – 352 с.
154. Уголовное право буржуазных стран. Общая часть : сборник законодательных актов / [под ред. А. Н. Игнатова, И. Д. Козочкина]. – М. : Издательство УДН, 1990. – 310 с.
155. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть : учебное пособие / [под ред. и с предисл. И. Д. Козочкина]. – М. : Омега-Л, Институт международного права и экономики им. А. С. Грибоедова, 2003. – 576 с.
156. Уголовное право. Общая часть : учебник / под ред. Н. И. Ветрова и Ю. И. Ляпунова. – М. : Новый Юрист, Кно Рус, 1997. – 592 с.
157. Уголовный кодекс Голландии / пер. с англ. И. В. Мироновой ; науч. ред. и предисл. Б. В. Волженкина. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2000. – 253 с.

158. Уголовный Кодекс Испании. – М. : Зерцало, 1998. – 218 с.
159. Уголовный кодекс Украины : научно-практический комментарий / [отв. ред. С. С. Яценко]. – 3-е изд., исправл. – К. : А. С. К., 2003. – 1088 с.
160. Уголовный Кодекс Российской Федерации от 13. 06. 1996 №63-ФЗ (ред. от 28.12.2004 г.) [Электронный ресурс] // СЗ РФ. – 1996. – №25. – URL: <http://rfuk.ru>.
161. Уголовный кодекс ФРГ : рекомендован Советом по правоведению учебно-методического объединения университетов Российской Федерации / [ред. кол. : П. Ф. Лунгу и др. ; науч. ред. Н. Ф. Кузнецова ; авт. пер. А. В. Серебренникова]. – М. : Юридический колледж МГУ, 1996. – 202 с.
162. Указ Президії Верховної Ради України «Про внесення доповнень і змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР // Відомості Верховної Ради. – 1972. – № 1. – Ст. 260.
163. Упоров И. В. Целеполагание отдельных видов наказания в российском уголовном праве / И. В. Упоров // Уголовное право. – 2001. – № 3. – С. 45–50.
164. Учебник немецкого уголовного права : часть общая / А. Ф. Бернер ; с примечаниями, приложениями и дополнениями по истории русского права и законодательству положительному Н. Неклюдова. – Том. I. По изданию 1870 г. [Электронный ресурс] / Бернер А. Ф. – URL: <http://allpravo.ru/library/doc101p0/instrum3264/item3266.html>
165. Указ Президії Верховної Ради України «Про внесення доповнень і змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР // Відомості Верховної Ради. – 1972. – № 1. – Ст. 260.
166. Философский энциклопедический словарь / [ред. кол. : С. С. Аверинцев и др.]. – 2-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
167. Философский энциклопедический словарь / [сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко]. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 576 с.
168. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю. В. Філей. – Львів, 2006. – 18 с.
169. Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением / И. Я. Фойницкий. – М. : Городец, 2000. – 464 с.
170. Фон-Резон А. К. Уголовное уложение. Краткое изложение главных положений его в сопоставлении с действующим правом / А. К. Фон-Резон. – С. Петербург : Я. А. Канторович, 1903. – 55 с.

171. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / П. Л. Фріс. – К., 2005. – 35 с.
172. Хільман Ноел. Конфіскація як засіб боротьби з правопорушеннями / Ноел Хільман // Фінансова злочинність : матеріали міжнародного науково-практичного семінару (м. Харків, 12–13 лютого 1999 р.). – Х. : Право, 2000. – С. 34–36.
173. Хрестоматія по всеобщей истории государства и права / [сост. К. И. Батыр, Е. В. Поликарпова, С. Ю. Седаков и др. ; под ред. К. И. Батыра и Е. В. Поликарповой]. – М. : Юрист, 1996. – Том первый. – 1996. – 392 с.
174. Хрестоматія з історії держави та права зарубіжних країн.: навч. посіб. для вищих навч. закладів і фак. : у 2 т. / [за ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В. Д. Гончаренка]. – К. : Ін Юре, 1998. – Том II. – 1998. – 608 с.
175. Хрестоматія з історії держави та права України. Навч. посіб. для вищих навч. закладів і фак. : у 2 т. / [за ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В. Д. Гончаренка]. – К. : Ін Юре, 1997. – Том 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. – 800 с.
176. Хрестоматія по истории отечественного государства и права (X век – 1917 г.) / составитель профессор В. А. Томсинов. – М. : ИКД «ЗЕРЦАЛО – М», 2003.
177. Хавронюк М. І. Цілі та напрями гуманізації кримінального законодавства України відповідно до європейських стандартів / М. І. Хавронюк // Вісник Центру суддівських студій. – 2006. – №9. – С. 4–15.
178. Хільман Ноел Конфіскація як засіб боротьби з правопорушеннями / Ноел Хільман // Фінансова злочинність : матеріали міжнародного науково-практичного семінару (м. Харків, 12–13 лютого 1999 р.). – Х. : Право, 2000. – С. 34–36.
179. Цветинович А. Л. Специальная конфискация имущества и ее место в системе уголовно-правовых мер / А. Л. Цветинович // XXVII съезд КПСС и укрепление законности и правопорядка / [ред. кол. : Н. А. Селиванов и др. ; отв. ред. С. В. Бородин и И. И. Карпец]. – М., 1987. – С. 160–163.
180. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2003. – №№40–44. – Ст. 356.

181. Цимбал П. В. Конфіскація майна в Україні: історико-правовий аспект / П. В. Цимбал, Л. Гарбовський // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – №2. – С. 116–121.
182. Чайковський А. С. Історія держави і права України : навч. посіб. / А. С. Чайковський, В. І. Батрименко, О. Л. Копиленко та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 383 с
183. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : учебник для вузов / А. Ф. Черданцев. – М. : Юрайт, 2000. – 432 с.
184. Черкасов С. В. Кримінологічна концепція альтернативних мір покарання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С. В. Черкасов. – Одеса, 2005. – 19 с.
185. Черненко М. П. Виконання майнових покарань / М. П. Черненко. – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 176 с.
186. Чичерин Б. Н. Собственность и государство / Б. Н. Чичерин ; [подготовка текста, вступ. ст. и коммент. д. филос. н. И. И. Евлампиева]. – СПб. : Издательство РХГА, 2005. – 824 с.
187. Чуваков О. А. Кримінальне право в Україні (1917–1922 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. А. Чуваков. – Х., 2003. – 20 с.
188. Чучаев А. Конфискация возвращена в уголовный кодекс, но в другом качестве / А. Чучаев // Законность. – 2006. – №9. – С. 12–13.
189. Шаргородский М. Д. Наказание по уголовному праву. – Часть первая. Наказание по уголовному праву эксплуататорского общества / М. Д. Шаргородский. – М. : Госюриздат, 1957. – 304 с. ; – Часть вторая. Наказание по советскому уголовному праву / М. Д. Шаргородский. – М. : Госюриздат, 1958. – 239 с.
190. Швейцарский Уголовный кодекс 1937 г. / [пер. Н. С. Лапшиной]. – 2-е изд. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1947. – 127 с.
191. Шемшученко Ю. С. Права, за якими судиться малоросійський народ, 1743 / Ю. С. Шемшученко. – К. : Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 1997. – 547 с.
192. Шинальський О. І. Покарання в системі засобів протидії злочинності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. І. Шинальський. – К., 2003. – 20 с.

193. Шинкарьов Ю. В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю. В. Шинкарьов – Львів., 2007. – 16 с.
194. Шинкарьов Ю. В. Правовий аналіз окремих новел законодавства про кримінальну відповідальність/ М. Г. Сковороди // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Право». – Харків, 2014. – Вип. 21. – С. 96 – 100.
195. Щодо виключення рішення суду першої інстанції про застосування конфіскації майна [Електронний ресурс] : витяг з ухвали Верховного Суду України від 06.07.2004 р. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
196. Щодо додержання закону при прийнятті рішень стосовно конфіскації майна та передачі речових доказів у доход держави [Електронний ресурс] : лист Верховного Суду України від 30.01.2007 р. №9-12. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
197. Щодо додержання закону при прийнятті рішень стосовно конфіскації майна та передачі речових доказів у доход держави [Електронний ресурс] : лист Верховного Суду України від 30.01.2007 №9-12. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
198. Энциклопедический словарь Брокгауз и Эфрон : в 12 т. / [отв. ред. В. М. Карев, М. Н. Хитров]. – Репр. изд. – М. : Большая Рос. Энцикл. : Изд. дом «Экон.газ.», 1997. – Т. 6. Клейраць – Лукьяновъ. – 1997. – 863 с.
199. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т.1. : А–Г. – 784 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Анкета

Просимо Вас взяти участь в опитуванні. Отримані результати будуть використані при розробці пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства. Анкетування проводиться кафедрою кримінально-правових дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди з метою дослідження проблем нормативно-правової регламентації конфіскації майна, на тему: «Конфіскація майна як вид кримінального покарання».

Щиро дякуємо Вам за допомогу!

№ п/п	Запитання	Відповіді	Результат	
			осіб	%
1.	Конфіскація майна є ефективним засобом протидії злочинності?	а) Так б) Ні	а) 88 б) 32	а) 90% б) 10%
2.	Чи вважаєте ви конфіскацію майна більш тяжким покаранням ніж штраф?	а) Так б) Ні	а) 120 б) 0	а) 100% б) 0%
3.	Чи потрібно розширити перелік санкцій що передбачають конфіскацію майна як додатковий вид покарання?	а) Так б) Ні	а) 72 б) 48	а) 74% б) 46%
4.	Як ви вважаєте, чи відповідає перелік майна, що не підлягає конфіскації за вироком суду, національному законодавству?	а) Так б) Ні	а) 24 б) 96	а) 22% б) 98%
5.	Чи повинно підлягати конфіскації майно засудженого після його смерті?	а) Так б) Ні	а) 26 б) 94	а) 24% б) 96%
6.	Чи необхідна імперативна вказівка частини майна що підлягає конфіскації в санкції статті Особливої частини КК (наприклад, 1/2, 1/4 тощо)?	а) Так б) Ні	а) 84 б) 36	а) 86% б) 34%
7.	Чи може конфіскація майна призначатися до штрафу?	а) Так б) Ні	а) 0 б) 120	а) 0% б) 100%
8.	Чи потрібно вдосконалити перелік майна що не підлягає конфіскації за вироком суду?	а) Так б) Ні	а) 98 б) 22	а) 99% б) 21%

**Кримінальні справи,
в яких була призначена конфіскація майна як вид додаткового покарання**

Назва розділу	Кількість справ	Повна конфіскація майна	Часткова конфіскація майна	Призначалась конфіскація майна	Застосовано ст. 69	
					Призначалась конфіскація майна	Не призначалась конфіскація майна
Злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин.	77	62	15	43	10	24
Злочини в сфері господарської діяльності	19	18	1	9	–	10
Злочини проти власності	22	22	–	17	5	–
Злочини проти життя та здоров'я особи	1	1	–	1	–	–
Злочини в сфері службової діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг	6	4	2	6	–	–
5	125	107	18	76	15	24

**Конфіскація майна, передбачена в санкціях статей
Особливої частини КК України**

№ розділу	Назва розділу Особливої частини КК України	Загальна кількість Санкцій в розділі	Спеціаль- на конфіс- кація	Загальна конфіскація майна		
				Загальна кількість статей	Обов'язкове застосування	Факультативне застосування
I	Злочини проти основ національної безпеки України	8	-	7	4	10
II	Злочини проти життя та здоров'я особи	63	-	1	1	-
III	Злочини проти волі, честі та гідності особи	17	-	1	-	2
V	Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	73	8	-	-	-
VI	Злочини проти власності	45	-	6	9	-
VII	Злочини в сфері господарської діяльності	61	14	6	8	1
VIII	Злочини проти довкілля	39	14	-	-	-
IX	Злочини проти громадської безпеки	57	-	3	5	-

№ розділу	Назва розділу Особливої частини КК України	Загальна кількість Санкцій в розділі	Спеціаль- на конфіс- кація	Загальна конфіскація майна		
				Загальна кількість статей	Обов'язкове застосування	Факультативне застосування
XI	Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту	37	–	1	–	2
XII	Злочини проти громадського порядку та моральності	38	8	1	–	2
XIII	Злочини в сфері обігу наркотик них засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення	62	9	9	14	–
XIV	Злочини в сфері охорони держ. таємниці, недоторк держ. кордонів, забезпечення призову та мобілізації	16	4	1	1	–
XVI	Злочини в сфері використання електронно – обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	12	10	–	–	–

№ розділу	Назва розділу Особливої частини КК України	Загальна кількість Санкцій в розділі	Спеціаль-кація на конфіскація	Загальна конфіскація майна		
				Загальна кількість статей	Обов'язкове застосування	Факультативне застосування
XVII	Злочини в сфері службової діяльності та професійної діяльності пов'язаної з наданням публічних послуг	42	–	8	7	4
XX	Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	19	–	1	2	–

ДОДАТОК 4

Статистичні данні застосування додагкового покарання у вигляді конфіскації майна по Харківській області, що набрали юридичної чинності

Рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість вироків, де призначалась конф. майна що набули чинність	356	325	380	507	383	423	481	512

Наукове видання

Корабель Марія Георгіївна
Шинкарьов Юрій Вікторович

**КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА
ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНОГО
ПОКАРАННЯ**

Монографія

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *О. А. Федосєєвої*

Підписано до друку 07.06.2018.
Формат 60×84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 10,23. Обл.-вид. арк. 8,78. Вид. № 1921.
Тираж 300 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»
Тел. (057) 717-25-44

Для нотаток